

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Srovnání lidových písní českého a moravského regionu a jejich využití
v hodinách hudební výchovy

A Comparison of the Folk Song in the Bohemian and Moravian Region
and its Application in Music Classes

Alena Dvořáková

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jana Veverková

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a
střední školy anglický jazyk — hudební výchova (N AJ-HV)

2019

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Srovnání lidových písní českého a moravského regionu a jejich využití v hodinách hudební výchovy* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 7. července 2019

Děkuji Mgr. et Mgr. Janě Veverkové za vstřícnost, ochotu a odborné vedení při vypracování této diplomové práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce navazuje na bakalářskou práci s názvem *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury*. Primárním cílem teoretické části práce je srovnání dvou kontrastních regionů z Čech a Moravy, konkrétně Plzeňska a Valašska. Tato část je zaměřena zejména na charakter lidové kultury včetně lidové architektury, kroje, zvyků a především lidové písně. Soustředí se jak na její charakteristiky typické pro moravské či české regiony obecně, tak na charakteristiky typické pro Plzeňsko a Valašsko. Dále se zabývá folklorními festivaly, soubory a sběrateli lidových písní s vazbou na tyto regiony. Praktickým cílem je návrh na využití plzeňské a valašské lidové písně v hodinách hudební výchovy na druhém stupni základní školy (či věkově odpovídajících ročnících víceletých gymnázií) formou divadelní hry s lidovými písněmi z obou regionů a přiblížení těchto písní dětem. V příloze jsou zařazeny obrázky a fotografie související s valašským a plzeňským lidovým folklorem a ukázky valašských lidových písní, které mohou být v hodinách hudební výchovy využity jako zpěvník.

KLÍČOVÁ SLOVA

lidová píseň, folklor, Plzeňsko, Valašsko, hudební výchova, český region, moravský region

ABSTRACT

The master's thesis follows up on the bachelor's thesis called *The Folk Song in the Pilsen Region as a Part of the Regional Culture*. Primarily, the theoretical part of the thesis aims to compare and contrast two distinct regions, specifically the Pilsen region and the Wallachian region. It focuses on the characteristics of their folk culture including folk architecture, folk costume, folk customs and most importantly folk songs. The thesis deals both with their characteristics typical of Bohemian and Moravian regions in general and their characteristics typical of the Pilsen and the Wallachian regions. The thesis further focuses on folklore festivals, folklore ensembles and folk song collectors associated with these regions. The practical goal of the thesis is the application of Pilsen and Wallachian folk songs in Music classes at upper primary school (or in the corresponding grades of multi-year gymnasium) in the form of a play with folk songs from both regions and arousing pupils' interest in folk songs. The appendix includes pictures and photographs associated with the folklore of the Pilsen and Wallachian regions as well as examples of Wallachian folk songs that can be used as a song-book in Music classes.

KEYWORDS

folk song, folklore, the Pilsen Region, the Wallachian Region, music instruction, Czech region, Moravian region

Obsah

Úvod	8
1 Valaško jako etnografický region	10
2 Plzeňsko jako etnografický region	12
3 Historie Valaška.....	13
4 Historie Plzeňska.....	15
5 Lidová kultura na Valašku a Plzeňsku.....	16
5.1 Valašská lidová architektura	16
5.1.1 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm	17
5.2 Plzeňská lidová architektura	20
5.2.1 Skanzen lidové architektury jihozápadních Čech.....	21
5.3 Valašský lidový kroj	22
5.3.1 Mužský lidový kroj.....	23
5.3.2 Ženský lidový kroj.....	23
5.4 Plzeňský lidový kroj	24
5.4.1 Ženský lidový kroj.....	24
5.4.2 Mužský lidový kroj.....	25
5.5 Lidové zvyky a obyčeje	26
5.5.1 Výroční zvyky a obyčeje na Valašku.....	26
5.5.2 Výroční zvyky a obyčeje na Plzeňsku.....	32
5.5.3 Zvyky a obřady pojící se s významnými událostmi v životě venkovského lidu na Valašku	33
5.5.4 Zvyky a obřady pojící se s významnými událostmi v životě venkovského lidu na Plzeňsku.....	36
5.6 Základní charakteristika českých a moravských lidových písní.....	37
5.7 Lidová píseň na Valašku	37
5.7.1 Texty valašských lidových písní.....	38

5.8	Lidová píseň na Plzeňsku ve srovnání s valašskou lidovou písní.....	41
5.8.1	Texty plzeňských lidových písní ve srovnání s texty valašských lidových písní	42
5.9	Valašské a plzeňské nářečí.....	44
5.10	Valašské tance.....	47
5.11	Lidové tance na Plzeňsku a jejich srovnání s valašskými lidovými tanci	50
5.12	Lidové hudby a nástroje na Valašsku	50
5.13	Lidové hudby a nástroje na Plzeňsku ve srovnání s Valaškem.....	55
6	Péče o kulturní dědictví na Valašsku a Plzeňsku	57
6.1	Guberniální sběr na Valašsku	57
6.2	Významní sběratelé lidových písní na Valašsku	57
6.3	Guberniální sběr na Plzeňsku.....	60
6.4	Významní sběratelé lidových písní na Plzeňsku.....	60
6.5	Folkloristické soubory a jiná hudební uskupení na Valašsku a Plzeňsku.....	62
6.5.1	Folkloristické soubory na Valašsku.....	62
6.5.2	Folkloristické soubory na Plzeňsku	65
6.5.3	Netradiční hudební uskupení vycházející z lidové hudby.....	66
6.6	Folkloristické festivaly na Valašsku	69
6.7	Folkloristické festivaly na Plzeňsku	71
7	Návrh na využití plzeňských a valašských lidových písní ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol	72
	Závěr.....	113
	Seznam použitých informačních zdrojů	115
	Abecední seznam lidových písní z divadelní hry	128
	Seznam příloh.....	129

Úvod

V diplomové práci navazuji na svou bakalářskou práci s názvem *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury*, ve které jsem se zabývala plzeňským folklorem a lidovou kulturou, zejména lidovou písní. Praktickým výstupem byl návrh demonstrace jevů hudební nauky probíraných na druhém stupni základních škol na vybraných plzeňských lidových písních a sestavení zpěvníčku písní tohoto regionu.

Pro svou diplomovou práci jsem vybrala srovnání českého a moravského regionu – již zmíněného Plzeňska a kontrastního Valašska. V teoretické části se zaměřuji na nejruznější aspekty lidové kultury obou regionů včetně jejich srovnání, přičemž největší důraz kladu na lidovou hudbu. Jsem přesvědčena, že živelné, mnohdy humorné a klasicistně pravidelné plzeňské lidové písně spolu s rozmanitými valašskými písněmi, které mnohdy oplývají nepravidelnostmi a charakteristickými jevy, jako jsou koruny či trioly, by mohly v žácích probudit zájem o lidovou píseň obecně. Obšírněji se rozepisuji o Valašsku, neboť podrobné pojednání o vybraných oblastech lidové kultury na Plzeňsku je obsaženo v mé bakalářské práci.

V počátečních kapitolách se zabývám zmíněnými regiony zejména z hlediska historického a jejich vymezením jako národopisných oblastí. Další kapitola je věnována odlišným aspektům lidové kultury, konkrétně lidové architektuře, kroji, lidovým obyčejům, zejména pak lidové písni, tancům, lidovým muzikám a nástrojům. Následně se věnuji udržování kulturního dědictví a pojednávám zde o sběratelích folkloru (zejména lidové písně), lidových folkloristických festivalech, tradičních folkloristických souborech, ale také o hudebních uskupeních, která se zaměřují na interpretaci lidových písně v moderních úpravách nebo jejich tvorba z lidových písní vychází. Pro vypracování teoretické části využívám jak různé publikace, tak internetové zdroje. Mezi stěžejní zdroje patří např. první a druhý díl publikace *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století* od Zdeňka Vejvody, *Valaské písničky 1–4* od Jana Nepomuka Poláška a Arnošta Kubeši či *Lidová kultura na Moravě* od Josefa Jančáře. Důležitým internetovým zdrojem jsou např. oficiální stránky *Valašského muzea v přírodě*.

Praktická část práce je věnovaná návrhu využití plzeňských a valašských písní ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol v podobě divadelní hry s valašskými a plzeňskými lidovými písněmi. Poslední část diplomové práce tvoří příloha s obrázky

vážícími se k valašskému či plzeňskému folkloru a ukázky valašských lidových písní, které byly zmíněny v kapitolách věnujících se lidovým písním na Valašsku a které lze využít jako zpěvníček při hodinách hudební výchovy (stejně jako zpěvník plzeňských lidových písní, který je přílohou mé bakalářské práce).

V dnešní době moderních technologií, kdy se na nás ze všech stran hrne mnohdy nekvalitní populární hudba, je důležité zajistit, aby české a moravské lidové písně neupadly v zapomnění. Je to odkaz našich předků, který je třeba udržovat – poklad, který je třeba chránit. Jsem přesvědčena, že z tohoto důvodu je nesmírně důležité lidovou píseň nezanedbávat na hodinách hudební výchovy a pokusit se přiblížit ji žákům takovým způsobem, aby si k ní našli cestu.

1 Valašsko jako etnografický region

Národopisná oblast Valašsko leží na východní Moravě. Jedná se o jeden z nejmóvraznějších etnografických regionů České republiky s jedinečnou lidovou kulturou. Jeho vymezení se v průběhu let věnovalo mnoho autorů, kteří měli dosti odlišné představy. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se touto problematikou zabývali Jan Nepomuk Alois Hanke z Hankenštejna, Franz Joseph Schwoy, Karel Josef Jurende a Josef Rohrer, kteří nerozlišovali mezi Valašskem, Kopanicemi a luhačovickým Zálesím, případně Valachy vnímali jako tzv. horské Slováký, spadající pod Slovácko. Například podle K. J. Jurendeho bylo Valašsko tvořeno panstvími: Vsetín, Brumov, Valašské Meziříčí a Hukvaldy. Dále dle jeho názoru spadala pod Valašsko oblast mezi Vsetínem (která se nachází na severu Valašska) a Velkou nad Veličkou. Tyto pokusy o vymezení Valašska je nutno brát s rezervou, neboť byly pojatý amatérsky a jejich autoři se touto problematikou nezabývali do hloubky. Valašsko bylo podrobně vymezeno až na přelomu devatenáctého a dvacátého století v nákresu vytvořeném Josefem Válkem. Některé části na okraji Valašska však nemají ani ve Válkově pojetí úplně jasně stanovené hranice, protože se jedná o tzv. přechodná pásma (zejména na severu). Tato pásma zahrnují podhostýnské pásmo na severozápadě, lipnické Záhoří a částečně také severní část Veřovských vrchů. Na západě je Valašsko zřetelně odděleno od kontrastního regionu Haná a na severozápadě od Kravařska, ve kterém bylo ve své době hojně zastoupeno německé obyvatelstvo. Na severovýchodě je hranice mnohem méně zřetelná vzhledem k tomu, že Valašsko má díky historickému vývoji mnoho společného s jižní částí Lašska. Na jihozápadě a na jihu se nacházejí dvě přechodná pásma – luhačovické Zálesí a Podřevnicko. Další z autorů, Jaroslav Žíla-Lipjan, ovšem oblast Podřevnicka vnímá jako součást Valašska, z důvodu určitých prvků v lidovém kroji, které jsou shodné pro obě tyto oblasti. (5, s. 65,196,103, 188, 243) (7, s. 1101, 1102)

U Valašska se odborníci, národopisci i dialektologové ještě v současné době pokoušejí (jako u jednoho z mála moravských regionů) vymezit jeho hranice územími jednotlivých obcí. Tyto snahy ovšem nepřinášejí uspokojivé výsledky, protože jejich autoři ignorují vztah Valašska k sousedním oblastem. Nejznámější je však stále koncepce Josefa Válka, který podle kterého pod Valašsko spadá 203 obcí soustředěných kolem těchto měst: Valašské Meziříčí, Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm, Štramberk,

Starý Jičín, Kelč (která J. Válek zahrnuje pod severní Valašsko) a Vizovice, Vsetín, Zlín, Brumov a Valašské Klobouky (která J. Válek zahrnuje pod jižní Valašsko). Ačkoliv se národopisci a dialektologové ještě dnes stále přou o hranice tohoto osobitého regionu, jeho jádro je přesně dáno - leží mezi Javorníky, Radhošťskými Beskydy a Veřovskými vrchy. (7, s. 1102)

Původ valašského obyvatelstva stále zůstává velkou neznámou a spory mezi historiky na toto téma trvají více než sto let. Teorie, že se jedná o potomky jednoho kmene, je již vyvrácena, stejně tak jako Válkova hypotéza o kolonizaci valašského regionu ukrajinským lidem. Nacházelo se zde sice jisté množství přistěhovalců z Ukrajiny (ale i z Polska, Slovenska a Rumunska), v porovnání s domácím obyvatelstvem zde však nebyli zdaleka tak silně zastoupeni. Na formování valašské lidové kultury ovšem určité stopy zanechali. Díky tzv. pasekářské kolonizaci horských oblastí Beskyd a Javorníků okolním obyvatelstvem, která probíhala od šestnáctého do osmnáctého století, a s ní paralelně probíhající valašské pastevecké kolonizaci, se na Valašsku vytvořila svébytná pastevecká kultura, která ovlivnila i samotný název regionu (*valach* znamená pastevec). Název *Valach* se již během sedmnáctého století běžně objevoval v dobových zápisech, ačkoliv ještě nebyla ustálena kapitalizace počátečního písmena. Proto dodnes nevíme, zda už tehdy byli Valaši vnímáni jako specifická skupina. (7, s. 1102)

Valašský lid mimo jiné proslul svou účastí na reformačním hnutí.¹ Po porážce mnozí Valaši pokračovali v boji proti feudálům, což mělo vliv na zkreslený pohled na tehdy v této oblasti rozšířené zbojnictví. To bylo značně idealizované a lidé měli tendenci přisuzovat mu vznešené cíle. (7, s. 1102)

¹ Hnutí politického, náboženského a sociálního charakteru v šestnáctém století, cílené proti ideologii a bohatství katolické církve. Vedlo k vzniku protestantských církví a významně ovlivnilo politické dění v Evropě. (82, s. 283)

2 Plzeňsko jako etnografický region

Plzeňsko je etnografický region, který se nachází v západních Čechách. Na rozdíl od Valašska lze Plzeňsko jako národopisnou oblast vymezit naprosto přesně. Existují dvě pojetí, užší a širší. Dle užšího pojetí hranice tohoto regionu určují vesnice dříve patřící ke královskému městu Plzni a jsou pro něj charakteristické stejnorodé prvky inspirované městským stylem především v oblasti lidové architektury a lidového kroje. (7, s. 748, 749) (105, s. 15)

Dle širšího pojetí se Plzeňsko skládá z několika národopisných podoblastí s názvy Plasko, Kralovicko, Hradištsko (Blovicko), Rokycansko, Radnicko, Chotěšovsko a Stříbrsko. Tyto subregiony nesou názvy dřívějších správních center. I zde byl patrný kulturní vliv královského města Plzně, ale kromě toho také plaského, kladrubského, tepelského a chotěšovského kláštera. Mezi jednotlivými podoblastmi existovaly jisté rozdíly ve vzhledu kroje, tvaru návsi a v národnostním složení obyvatelstva (oblasti Chotěšovsko a Stříbrsko byly po třicetileté válce poněmčeny). (7, s. 748, 749) (105, s. 15)

3 Historie Valašska

První osady se na Valašsku začaly formovat zejména ve třináctém a čtrnáctém století v okolí řek. Rožnov, založený v roce 1267, je nazýván perlou Valašska a hrál velmi významnou roli v historii osídlování regionu. Jeho vznik, stejně jako vznik sousedních osad, inicioval olomoucký biskup, Bruno ze Schaumburgu, který byl původem Němec. Osadníci však byli rolníci slovanského původu. (62)

V šestnáctém století započala tzv. *valašská kolonizace*, která spočívala v postupném příchodu obyvatel z přilehlých uherských karpatských pohoří. Tito noví osadníci se živili pastevectvím. Přivedli s sebou stáda ovcí *valašek*, kterým se díky jejich hrubé vlně dobře dařilo i v drsných horských podmínkách. Jejich mléko se využívalo k výrobě speciálního sýru, o němž je možno dohledat zmínku v dokumentech z biskupského dvora, který je v nich nazýván *valašský parmezán*. Ve stejném období kolem Rožnova začaly vznikat nové paseky a spolu s nimi vznikly dvě osady, zvané Dolní a Horní Paseky. Na horách nad Rožnovem, na Černé hoře, Bačovském vrchu i Radhošti byly založeny rozsáhlé salaše. Valaši na zimu scházeli z hor dolů do rožnovské kotliny, kde postupně splynuli s místními a jejich vliv na kulturu celé oblasti byl natolik zásadní, že od nich bylo odvozeno jméno regionu. (61) (62)

Rožnov pod Radhoštěm, dříve malé starobylé město vystavěné převážně ze dřeva, v devatenáctém století prošel významnou transformací ve známé lázně, určené zejména pro pacienty s plicními problémy. Nemocným prospíval nejen místní vzduch, ale také *žinčice*,² kterou Valaši vyráběli v okolních horských salaších. Již krátce po půlnoci se s nádobami naplněnými žinčicí na zádech vydávali na cestu z hor až do Rožnova, kde ji prodávali. V této době ve městě vznikl jak krásný lázeňský park, tak lázeňský dům. Měšťanům již nevyhovovala původní dřevěná městská zástavba a nechali mnoho původních domů nahradit domy honosnějšími, cihlovými (snaha o zachování původní architektury se stala jedním z prvních podnětů ke vzniku *Valašského muzea v přírodě*). V dnešní době je Rožnov pod Radhoštěm vnímán jako významné rekreační a turistické centrum v Moravských Beskydech. (61)

² syrovátka sladké či kyselé chuti, která vzniká při výrobě ovčího sýra

Valašsko je region, který svou jedinečností inspiroval mnoho velkých osobností k tvorbě jejich děl (např. Janáčkovy *Lašské tance* se původně jmenovaly *Valašské tance*) a to i v současnosti – např. slavnou skupinu *Fleret*, která ve svých autorských skladbách vychází z valašského folkloru. Místní folklor, významné kulturní dědictví vynikající svou osobitostí, je zde stále živý díky mnoha folkloristickým uskupením a festivalům, které se na různých místech Valaška pravidelně pořádají.

4 Historie Plzeňska

Až do třináctého století, kdy bylo českým panovníkem, Václavem II, založeno královské město Plzeň, bylo území dnešního Plzeňska jen řídky osídleno. Místní obyvatelstvo se věnovalo zemědělství a většinu území pokrývaly bažiny či lesy. Po založení města Plzně však v kraji došlo k hospodářskému rozvoji a v okolí vznikaly jak vesnice, tak další královská města, např. Stříbro. Kraj bohatl díky těžbě drahých kovů – konkrétně zlata a stříbra. (3) (4, s. 6) (68)

V průběhu husitských válek husité učinili z Plzně své středisko, avšak po vítězství katolíků město opustili. Na Plzeňsku bylo mnoho klášterů (např. klášter plaský nebo kladrubský), které během husitského hnutí získali do svých rukou převážně světszí pánové. Díky jejich efektivnímu hospodaření v šestnáctém století Plzeňsko jen vzkvétalo. O století později, během třicetileté války, však došlo k hospodářské regresi a k opětovnému upevnění moci katolické církve. Ke konci století se vzbouřili místní rolníci, ale jejich vzpoura byla potlačena. (3) (4, s. 6, 7)

Na konci osmnáctého století se na Plzeňsku začalo těžit uhlí a břidlice potřebná k výrobě kyseliny sírové. Devatenácté století dalo vzniknout dvěma i v dnešní době slavným podnikům, strojírenské firmě *Škodovy závody* a pivovaru *Plzeňský prazdroj*. (3) (60) (4, s. 7)

V dnešní době Plzeňský region skýtá návštěvníkům spoustu možností rozmanitých výletů, a to jak těch kulturně zaměřených (např. návštěva historických památek nebo některého z mnoha slavných festivalů, např. *Smetanovské dny*), tak výletů za četnými krásami plzeňské přírody. (68)

Od třináctého století se historie Plzeňska diametrálně liší od historického vývoje valašského regionu. Zatímco Plzeň byla královským městem s vlivem na celé široké okolí, Valašsko své královské město nemělo. Stejně tak se zde na rozdíl od Plzeňska nenacházely žádné významné kláštery se zásadním vlivem na přilehlé vesnice a města. Na Plzeňsku se nacházelo velké nerostné bohatství a došlo zde k rozvoji průmyslu, kdežto Valašsko byl drsný a chudý kraj, kde hlavním zdrojem obživy bylo pastevectví.

5 Lidová kultura na Valašsku a Plzeňsku

Jak na Valašsku, tak na Plzeňsku se lidová kultura osobitým způsobem projevovala v mnoha různých oblastech a i přes jisté společné prvky tyto projevy přispívaly k jedinečnému charakteru každého z regionů.

5.1 Valašská lidová architektura

Typická obydlí, která se stavěla na Valašsku, nejsou charakteristická jen pro tuto oblast. Jedná se o tzv. stavení západokarpatského typu, které se objevovala také na východní Moravě, těšínském Slezsku a dokonce i v sousedící části Slovenska. Valašské domy byly roubené přízemní stavby. Sedlová střecha byla zhotovena z *šindelů*³ a její součástí byla *lomenice*,⁴ na jejímž vrcholu se nacházel *kabřinec*⁵ a *makovice*.⁶ *Lomenice* bývala předsazená za účelem ochrany štítové stěny před nepřízní počasí. Bohatší obyvatelé mívali *lomenice* jak u obydlí, tak u sýpek zdobené (skládané do slunečního motivu) a pestrobarevné. Zámožných lidí ovšem v této oblasti příliš nebylo, takže se jednalo spíše o výjimky. Na Valašsku se v lidové architektuře objevovaly do padesátých let dvacátého století jak trojdílné komorové domy, tak stavení dvojdílná, sestávající z jizby a síně. Ve staveních nejchudší vrstvy obyvatel k síni přiléhala chlév, do kterého se také ze síně vstupovalo. Typickým prvkem valašského stavení byla *dýmná*⁷ nebo *polodýmná*⁸ jizba s vysokým stropem a ohništěm umístěným před pecí, nad kterou se nacházel závěsný komín. Podlaha byla hliněná. (Tyto jizby se zde v malé míře vyskytovaly ještě na počátku dvacátého století.) Většina domů na valašských vesnicích měla štít a obydlí byla rozmístěna nepravidelně až na ta, která se nacházela při hlavních cestách či silnicích. Dvory bývaly také nepravidelné a v některých případech dokonce chyběl plot nebo jakýkoliv druh ohraničení pozemku. Pravidelné a ohraničené dvory se začaly objevovat až na tzv. *fojstvích*, které sloužily jako sídlo *fojta*. (7, s. 1103)

³ většinou smrková střešní krytina (jednotlivé kusy jsou naštípány ze špalků bez suků) (84, s. 1026)

⁴ trojúhelníkový, lichoběžníkový (či zvlněný) štít z prken (39, s. 510)

⁵ přístřešek v horní části lomenice (39, s. 342)

⁶ dřevěná, často ozdobně vyřezávaná koule na vrcholku lomenice umístěná nad kabřincem (104, s. 6)

⁷ místnost s otevřeným ohništěm (8)

⁸ místnost s otevřeným ohništěm, z níž se odváděl kouř pomocí tzv. *dýmníku* (který měl tvar obráceného trychtýře a svým vzhledem připomínal kuchyňskou digestoř) (19)

Fojtem se rozuměl úředník, jehož českým ekvivalentem byl starosta nebo rychtář. Na rozdíl od svých českých protějšků se *fojtové* dali pokládat za opravdové obecní vůdce. Byli to nejmovitější sedláci s největším hospodářstvím, kteří se těšili respektu ostatních. Mezi jejich pravomoci a povinnosti patřilo vybírání daní, nejrůznějších poplatků, řešení soudních sporů a participace na procesech se zločinci, kteří spáchali hrdelní zločin. Stejně tak, jako se u šlechticů dědil titul, funkce *fojta* (a s ní spojené *fojství*) byla také často dědičnou záležitostí jednoho rodu. (110)

Fojství bývala velmi prostorná a většinou patrová stavení, známá také pod názvem *rychta*, kolem kterých bývaly rozmístěny hospodářské budovy. Stavby byly roubené a hlavním stavebním materiálem bylo dřevo. Většina z nich měla ze dvou nebo ze tří stran pavlače s vyřezávaným zábradlím. Protože plnily funkci obecního úřadu, domy *fojtů* musely vypadat reprezentativně. Tyto překrásné výtvořiny lidové architektury bývaly bohatě zdobené, zejména vyřezávanými ornamenty. Nádherně vyřezávané štíty s *makovičkou* ve tvaru věžičky na vrcholu byly opatřeny větracími otvory nejrůznějších tvarů (nejčastějšími motivy byly jetelové lístky, květy a trojúhelníky). Dalším typickým znakem byly malované ornamenty, které se do dřeva nejprve vyryly a až poté byly vymalovány. Co se týče barev, černá, červená a modrá byly používány nejčastěji. *Fojství* také sloužila jako dočasná vězení či soudní budovy. Dále se zde vybíraly poplatky. V přízemí se nacházela vstupní síň, která ústila do největší a nejreprezentativnější místnosti domu. Ta byla místem, kde se shromažďovali všichni členové domácnosti včetně služebnictva. Za časů nevolnictví byla nedílnou součástí místnosti lavice zvaná *hofer*, na které bývali bití provinilci proti tehdejšímu pořádku. Kromě hlavní místnosti se v přízemí také nacházela komora, která sloužila k uchování potravin, kuchyně a občas ještě jedna malá *jizba*. Pod přízemní úrovní budovy bývaly sklepy, ve kterých se skladovaly potraviny, v prvním patře měla své zázemí *fojtova* rodina, nacházely se zde ložnice a komory, které sloužily např. jako šatníky. (110) (7, s. 1103)

5.1.1 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Mnoho zajímavých budov a památek lidové architektury si mohou návštěvníci valašského regionu prohlédnout ve skanzenu zvaném *Valašské muzeum v přírodě*, který se nachází v Rožnově pod Radhoštěm. Každý rok se zde koná festival *Národopisné léto*, který v letních měsících probíhá každý víkend. Asi nejvýznamnějším folkloristickým festivalem

pořádaným na půdě skanzenu jsou *Rožnovské slavnosti*, které trvají dva dny a konají se každé dva roky. Program bývá bohatý, na festivalu vystupují nejrůznější folkloristické hudební a taneční soubory, návštěvníkům jsou představovány lidové zvyky (např. velikonoční či masopustní obyčeje), lidová řemesla a nechybí ani tradiční lidový jarmark. Muzeum zahrnuje čtyři areály s názvy: *Dřevěné městečko*, *Mlýnská dolina*, *Valašská dědina* a *Pustevny*. (77) (113)

Se založením muzea se pojí jména bratrů Aloise a především Bohumíra Jaroňkových, kteří pocházeli z Malenovic u Zlína. Hlavní inspirací pro založení muzea byla pro Bohumíra *Národopisná výstava československá* v Praze, kterou navštívil v roce 1895. Ze všech expozic ho nejvíce zaujala valašská osada navržená architektem Dušanem Jurkovičem. Jeho další inspirací byla *mileniální výstava v Budapešti* s nejrůznějšími ukázkami maďarské lidové architektury. V roce 1909 se bratři natrvalo usídlili v Rožnově pod Radhoštěm a společně začali plánovat svůj sen v podobě založení muzea v přírodě především s cílem zachování dřevěné zástavby rožnovského náměstí. Mladší bratr, Alois, dokonce neváhal kvůli inspiraci uskutečnit cestu do města Aarhus v Dánsku, kde se nachází nejstarší skanzen na světě, zvaný *Skanzen u Stockholmu*. (111)

Roku 1911 došlo v Rožnově k založení muzejního spolku, avšak samotná výstavba skanzenu byla realizována až po první světové válce. V roce 1925 se v areálu muzea (kde v této době stály první stavby – měšťanský Billův dům, radnice a několik dalších stavení) konal valašský folklorní festival s názvem *Valašský rok*. Staveb postupně přibývalo a nově vzniklý areál byl pojmenován *Dřevěné městečko*. (111) (7, s. 1099)

Dřevěné městečko

Dřevěné městečko je nejstarším muzeem svého druhu ve střední Evropě. Od roku 1925, kdy bylo otevřeno pro veřejnost, se areál rozrostl o mnoho zajímavých objektů. *Dřevěné městečko* představuje typické malé město z období zhruba od roku 1850 až po první čtvrtinu dvacátého století. Pro návštěvníky jsou zde připraveny nejrůznější programy zaměřené na lidové obyčeje, obřady či řemesla (např. výroba kamenných brousků nebo dlabání dřevěných nástrojů). Konají se zde mezinárodní folklorní festivaly a nejrůznější kulturní pořady. (14)

Centrální pokladny společné pro všechny muzejní areály, obchod se suvenýry a WC jsou umístěny v historickém stavení zvaném *sušák*, který slouží také jako vstupní prostor

pro areály *Mlýnská dolina* a *Valašská dědina*. V sušáku se dříve se zpracovávalo plátno, ale dnes se zde konají různé výstavy včetně dlouhodobé historicko-etnografické expozice zvané *Městečko pod Radhoštěm*. (14)

V *Dřevěném městečku* se nachází mnoho pozoruhodných staveb, např. již zmíněný Billův měšťanský dům z roku 1750, který byl přestěhován z rožnovského náměstí. Další stavba, kostel svaté Anny z Větrkovic, byla postavena až během druhé světové války a jedná se o kopii kostela, který v roce 1877 vyhořel. Mezi další objekty městečka patří např. rožnovská radnice, hostinec U Vašků, kuželna, Vlčkova palírna z Lačnova, dvě sýpky a fojtství z Velkých Karlovic. (63)

Valašská dědina

Areál *Valašské dědiny* byl pro veřejnost zpřístupněn až v roce 1972, ale první stavby zde stály již v roce 1962. Jedná se o nejrozsáhlejší areál *Valašského muzea v přírodě*, který byl zbudován se záměrem vystavět vesnici podobnou typickým vesnicím na úpatí Beskyd. Odlišné způsoby bydlení příslušníků různých sociálních vrstev od poloviny devatenáctého století jsou prezentovány věrně zařízenými interiéry obytných stavení. Nachází se zde několik chalup, zvonice, koliba, sušárna ovoce, hospoda, pasekářská usedlost, kostel, kaple, fojtství z Lidečka a mnoho dalších objektů. Kromě budov jsou zde k vidění i zahrádky, políčka či živá zvířata. Konají se zde programy, v jejichž rámci jsou návštěvníci seznamováni se způsoby hospodaření našich předků. (66) (96)

Mlýnská dolina

V *Mlýnské dolině* jsou shromážděny převážně stavby a zařízení, která potřebují pro svůj provoz vodní pohon. Nachází se zde např. mlýn se stodolou a pila z Velkých Karlovic, hamr z Ostravice nebo lisovna oleje z Brumova. Všechna tato zařízení jsou dodnes funkční. Areál *Mlýnská dolina* byl zpřístupněn veřejnosti až v roce 1982 a nejnovější objekty (např. obytný dům z Trojanovic, kovárna z Horní Lidče, stodola z Velkých Karlovic) zde byly postaveny mezi lety 2008 a 2009. (54) (64)

Pustevny

V posledním areálu *Valašského muzea v přírodě* jsou umístěny čtyři objekty: *Pustevenka*, *Libušín*, *Maměnka* a *Zvonice*. *Útulna*⁹ *Libušín*, která byla navržena architektem Dušanem Jurkovičem, v dnešní době slouží jako restaurace. Je vybavena secesními předměty a na stěnách jsou zpodobněny výjevy z valašských a slovenských pověstí. V roce 2014 došlo v objektu k rozsáhlému požáru, a proto je *Libušín* momentálně pro veřejnost uzavřen z důvodu rekonstrukce. *Maměnka* je rovněž horská *útulna* z roku 1897, která byla navržena rovněž architektem Dušanem Jurkovičem. Dnes je využívána jako hotel. Jak *Maměnka*, tak *Libušín*, byly veřejnosti zpřístupněny v roce 1899. (65)

Název místa *Pustevny* se datuje od druhé poloviny osmnáctého století, kdy zde byla postavena poustevna, ve které se do konce století vystřídalo několik poustevníků. Iniciátorem výstavby objektů v oblasti Pusteven byl nejstarší turistický spolek v Čechách zvaný *Pohorská jednota Radhošť*. Jeho členové se zasloužili o výstavbu mnoha beskydských hotelů. Jako první zde byla postavena *útulna Pústevňa* v roce 1891. Záhy následovaly *útulny Šumná, Libušín a Maměnka*. Po první světové válce přibýly moderní hotely *Tanečnica* a *Radegast* (který byl vystavěn na horském hřebenu mezi *Pustevnami* a *Radhoštěm*). V důsledku druhé světové války došlo bohužel k poničení starých *útulen* a provozuschopné byly po několik desetiletí jen hotely *Radegast* a *Tanečnica*. Rekonstrukce *útulen* byla zahájena až v roce 1995. Restaurace *Libušín* byla opět zpřístupněna veřejnosti v roce 1999 a hotel *Maměnka* byl znovuotevřen v roce 2003. (78)

5.2 Plzeňská lidová architektura

Stejně jako na Valašsku, i na Plzeňsku převládaly přízemní roubené domy se sedlovou střechou. Stavení v nejbližším okolí Plzně mívaly velmi bohatě členěnou předsazenou *lomenici*. V devatenáctém století bylo zvykem na Plzeňsku původní roubenou zástavbu přestavovat na domy kamenné či cihlové, v některých případech dokonce patrové. Pro tyto domy pak bývaly charakteristické masivní brány a krásná barokní nebo klasicistní průčelí. Na Valašsku se tentýž trend ve stejné době objevil např. v Rožnově, kde si měšťané hromadně nechávali místo svých dřevěných domů vystavět domy cihlové.

⁹ objekt určený k přespání turistů (většinou na jednu noc)

Ze severozápadu se na Plzeňsko dostal hrázděný typ staveb, který je typický pro německou architekturu. Na jihu byl zastoupen typ dřevěné horské architektury, podobné valašské.

Místnosti typického plzeňského domu byly uspořádány způsobem charakteristickým pro jiná středoevropská stavení. Nacházela se v něm síň, obytná světnice (která bývala vybavena zdobenými kachlovými kamny a dřevěným malovaným nábytkem), komora a černá kuchyně.

Na úzeji pojatém Plzeňsku vznikl v první polovině devatenáctého století statek charakteristický pro tuto oblast, který byl inspirován městskými stavebními slohy. Užší stěna těchto statků směřovala ven do ulice, zatímco delší stěna směřovala do přilehlého dvora. Stáje bývaly součástí budovy. Na pozemku bývala rozmístěna další hospodářská stavení, zděná sýpka a stodola. Dominantou byla zdobená vrata.

Rolnická stavení svými štíty směřovala do návsi a na jejich dvoře se často nacházely tzv. *sroubky*¹⁰ s roubenou klenbou omítnuté hlínou. (7, s. 749)

V rámci širšího Plzeňska se prolíná mnoho architektonických vlivů, nelze zde tedy mluvit o jednotném stylu. (7, s. 748, 749) (40, s. 5, 6,7)

Zatímco na venkovských stavbách Plzeňska byl patrný vliv městské architektury, zejména klasicistní a barokní, na chudém Valašsku podobný trend spatřovat nelze. Dalším podstatným rozdílem je, že valašským vesnicím, na rozdíl od těch plzeňských, dominovala jistá asymetrie – ať už z hlediska uspořádání staveb, tak z hlediska nepravidelnosti dvorů.

5.2.1 Skanzen lidové architektury jihozápadních Čech

I na Plzeňsku existuje významný skanzen, který byl zřízen za účelem záchrany ohrožených objektů. Nachází se v Chanovicích na Plzeňsku a jeho celý název je *Skanzen lidové architektury jihozápadních Čech*.

O výstavbě skanzenu v plzeňském regionu uvažovali místní pracovníci muzea již od roku 1895, kdy se konala *Národopisná výstava československá*, jejíž expozicí se nechali inspirovat. (Stejně tomu bylo i na Valašsku, kde bratři Jaroňkové založili *Valašské muzeum v přírodě*.) Celé následující století pak hledali vhodné místo pro realizaci skanzenu. V roce

¹⁰ malé dřevěné stavby (malé sruby)

1988 klatovské muzeum získalo barokní špýchar v Chanovicích a za pět let také pozemek pro zřízení skanzenu.

Prvními objekty skanzenu se staly *špýchar* z Petrovic a *kolna* se *stodůlkou* z měčínského statku. Tato *kolna* je jedním z nejstarších dřevěných objektů v České republice, neboť její trámy pochází ze začátku sedmnáctého století a vchodové zárubně se dokonce datují do roku 1560. Následovalo dvacet ohrožených staveb z Domažlicka, Rokycanska, Klatovska a města Plzně, které se již součástí skanzenu staly nebo stále čekají v prostorách muzea na sestavení.

Mezi objekty, které je v současné době ve skanzenu možno vidět, patří např. roubená chalupa z Čachrova, otěšický roubený čeledník, roubená stodola, která patřila k mlýnu v Nezdicích u Borov, kopie sušárny na ovoce z měčínské usedlosti nebo kovaný kříž z litiny na žulovém podstavci.

V první dekádě 21. století zde byl vystavěn objekt, který slouží jako vstupní prostor a zázemí pro veřejnost i zaměstnance. Ve druhé dekádě přibyly další stavby – těšetinská roubená chalupa a lužanská venkovská usedlost.

Skanzen v dnešní době vzkvétá zejména díky nadšené práci dobrovolníků, zejména mladých lidí z Plzeňska. Na uchování tohoto úžasného kulturního dědictví mají samozřejmě také zásluhu krajské a státní fondy na obnovu památek, sponzoři i nejrůznější nadace. (85)

5.3 Valašský lidový kroj

V některých etnografických regionech existuje mnoho krojových variant, v jiných jsou rozdíly minimální. Valašsko se řadí do kategorie oblastí s malými rozdíly, kroj se v různých částech tohoto regionu lišil jen velmi málo – střih a materiály byly jednotné, drobné rozdíly se týkaly především zdobení. U valašských krojů byl kladen důraz především na jejich praktičnost. Hojně se používaly teplé vlněné tkaniny (*sukno*), což bylo dáno místními drsnými meteorologickými podmínkami. Dále byla k výrobě krojů používána především plátna lněná a konopná. První záznamy o podobě kroje pocházejí z přelomu osmnáctého a devatenáctého století. (7, s. 1103) (45, s. 23) (97)

5.3.1 Mužský lidový kroj

Hlavní části mužského kroje sestávaly z bílé košile s rovnými rukávy, která byla na límečku vyšívaná, a úzkých rovných soukenných kalhot s rozparkem, které byly většinou bílé nebo modré barvy. Další součástí mužského kroje byla červená soukenná vesta, neboli *brunclek*. Červená barva však začala převládat až v devatenáctém století, předtím bývaly vesty běžně také bílé, zelené nebo modré. V oblasti jižního Valašska bývaly *bruncleky* delší a zdobené šňůrováním a výšivkami. Kromě délky a ozdob se lišily i barevně, v padesátých letech devatenáctého století převládala hnědá, bílá, hnědo nebo červenofialová, která postupem času získala převahu. (7, s. 1103, 1105) (45, s. 23)

Svrchní částí oděvu byly tmavé (modré, hnědé, zelené nebo případně i bílé) krátké kabátky. Slavnostní variantou byly tmavomodré, bílé nebo zelené kabáty (*župice*) a do chladného zimního počasí se nosily kožichy. (V jižním Valašsku převládal typ kabátu zvaný *halena*. Střih byl podobný jako u *župice*, avšak charakteristická pro něj byla bílá barva.) Součástí zejména pracovního kroje byla tzv. *huňa*, jednoduše střižený bílý kabát z nebarveného sukna končící nad koleny, který nosili převážně pastevci. (7, s. 1105) (22)

Jako pokrývka hlavy sloužil klobouk (ve tvaru homole) či *husárek* (čepice ve tvaru válce opatřená dvěma postranními křídly), případně *habánovice* (čepice, k jejíž výrobě byly používány houby choroše) nebo v zimě *beranice*. Na jižním Valašsku byl nejrozšířenější klobouk *plstka*, který měl nízké *dýnko*¹¹ a širší střechu než ostatní typy klobouku. Mužskou obuví bývaly nejčastěji *krpce* – boty ušité z nařasené kůže, které se přivazovaly v úrovni kotníku k noze koženými řemínky. (6, s. 439) (7, s. 1103, 1105) (45, s. 23)

5.3.2 Ženský lidový kroj

Spodní vrstvu ženského kroje, která přiléhala přímo na tělo, tvořil tzv. *rubáč*. Jednalo se o spodní košili ze lněného plátna, která mohla i nemusela být zdobena krajkou. Na *rubáč* si ženy oblékaly *rukávce*, které vypadaly jako volná košile. Šily se ve dvou variantách – dlouhé, jež si ženy zastrkávaly do sukně, a krátké. Bývaly z batistu nebo lněné látky. Barva výšivky se lišila v závislosti na lokalitě. Na Vsetínsku bývaly vyšité modře, na jižním Valašsku žlutě, bíle pak na Frenštátsku a Rožnovsku. (45, s. 23) (23)

¹¹ spodní část střechy klobouku

Kordulky, neboli soukenné živůtky, měly převážně červenou barvu. Bývaly zdobené sametkou nebo pentlí s květinovým vzorem. Bílé sukně z lněných tkanin, pro které existuje označení *kasanka*, byly rozšířené po celém Valašsku. Nosily se nesešité, v pase našasené. Na jihu a severu se sukně se sešivaly s *kordulkou*. Charakteristické pro severní Valašsko byly sukně z vlny zelené barvy s modrým lemem označované jako *kromrážky*. V devatenáctém století došlo k rozšíření sukni s proužky, které se nazývaly *vlněnky* a *kanafasky*. Přes sukni se oblékal *fěrtoch* – zástěra z modrotisku s drobným vzorem. (7, s. 1104) (45, s. 24)

Jako pokrývka hlavy sloužil čepce nebo šátek malých rozměrů, přes který se nosil ještě jeden velký vyšívání šátek bílé barvy z plátna. Později jej nahradil červený *tibetový*¹² šátek, který měl *okolek* s květinovým vzorem. Vlněné punčochy se nosily tmavomodré nebo černé barvy. Typickým druhem obuvi valašských žen byly stejně jako u mužů *krpce*. V zimě ženy nosily krátké kožichy. (45 s. 24)

5.4 Plzeňský lidový kroj

Plzeňský kroj byl inspirován městskou módou a byl mnohem honosnější, okázalejší a měl mnohem více zdobných prvků (*krejzlíky*, *honzíky* atd.) než kroj valašský, který byl spíše skromnější a důraz byl kladen na praktičnost. Ona pověstná podoba plzeňského kroje, jak vešel ve známost díky opeře *Prodaná nevěsta* od skladatele Bedřicha Smetany, pochází ze druhé čtvrtiny devatenáctého století. Tato jeho vrcholná forma je považována za český národní kroj. (4, s. 9) (7, s. 749, 750) (97)

5.4.1 Ženský lidový kroj

Mezi nejcharakterističtější a nejvýraznější prvky ženského plzeňského kroje určitě patří vyšívání čepce s *holubici*¹³ s neustále se zvětšujícími křídly. Ženy přes tyto čepce nosily ještě tzv. *plenu*,¹⁴ díky které ohnutá křídla *holubice* splývala k ramenům. Okolo první poloviny dvacátého století však byly honosné čepce pomalu nahrazovány šátkem.

Sukně byly v padesátých letech devatenáctého století krátké, zvonového tvaru a inspirované krinolínami, které se nosily ve městech. Jejich majitelky sukně vrstvily

¹² lehká, ale teplá látka, ze které se často vyráběly šátky

¹³ čepce kulatého tvaru, na kterých se zezadu nacházela ozdobná křídla (4, s. 9)

¹⁴ šátek, který nosily na hlavě vdané ženy, často uvázané přes čepce (40, s. 8)

na sebe, a mít na sobě oblečených najednou až dvacet spodniček nebylo nic výjimečného. Svrchní *šerkové* sukně bývaly v pastelových barvách a bavlněné *fěrtochy* (zástěry), kterým se říkalo *baborák*, hýřily barvami a měly na sobě vertikální pruhy. V průběhu času se místo nich začaly používat zástěry hedvábné s květinami. Ženy nosily také brokátový živůtek, později nahrazený šněrovačkou, ke které se přišívaly *honzíky*.¹⁵

Košile byly opatřeny krajkovými krejzlíky a balónovými rukávy. Kabátek pro zimní období byl bílé barvy s modře vyšíváním límcem a lemy z králíčí kůže. Střevíce byly černé se zelenou stuhou a punčochy se nosily červené (avšak od druhé poloviny devatenáctého století se začaly objevovat i punčochy bílé). Přes ramena ženy nosily nejprve malé šátky z hedvábí, které později vytlačily šátky velké, jejichž cípy se nosily vpředu překřížené. (4, s. 8, 9) (7, s. 749, 750)

5.4.2 Mužský lidový kroj

Jak vesty, tak kazajky s dlouhými kabáty měly červenou podšívku, avšak navrchu byly modré barvy. Knoflíky se vyráběly z mosazi. Kalhoty byly žluté, punčochy bílé a vysoké boty podobné holínkám. Okolo krku mívali muži uvázaný černý šátek a jako pokrývku hlavy volili buďto čepici *vydrovku*¹⁶ nebo černý klobouk. (4, s. 9) (7, s. 749, 750)

¹⁵ vycpávky, které nesly váhu sukně (7, s. 750)

¹⁶ čepice z vydří kožešiny

5.5 Lidové zvyky a obyčeje

Naši předkové dodržovali mnoho tradic, zvyků a obřadů, které se vázaly buďto k ročnímu období a důležitým svátkům v křesťanském kalendáři nebo k významným událostem v životě venkovského člověka. Bylo běžné, že se v nich mísily křesťanské prvky s pohanskými.

5.5.1 Výroční zvyky a obyčeje na Valašsku

Masopustní obyčeje

Na *Hromnice* (2. února) měl valašský lid ve zvyku svítit svíčky (tzv. *hromničky*), které primárně měly sloužit jako ochrana před bouřkou. Aby si lidé zesílili jejich účinek, pálili nad nimi posvěcené *kočičky*.¹⁷ Tyto svíčky se také zapalovaly u lože zemřelých. (95, s. 15)

V den svátku sv. Doroty (26. února) valašská mládež chodila na kolední obchůzky s *Dorotou*, jejichž nedílnou součástí byla veršovaná a zpívaná hra o Dorotě. V dnešní době se jedná o již zaniklou tradici, ale v minulém století ještě hojně provozovanou. Existují různé varianty hry, avšak texty se dochovaly v nekompletní podobě. Samotný příběh se v jednotlivých variantách liší jen velmi málo. Pokaždé vypráví o zbožné Dorotce, které nabídl sňatek samotný vládce země. Dorotka sňatek odmítne, protože má „*Ježiša svého*“, (95, s. 17) kterému míní být věrná. Král se na ní rozhněvá a dá ji popravit. Zde se jednotlivé varianty příběhu liší nejvíce – v některých verzích je s'ata, jinde smažena v oleji a poté s'ata, v další variantě je lámána v kole. Dorota je prohlášena za svatou a v jisté verzi příběhu se dochovala i část, kde byl král odveden čertem do pekla. O rekonstrukci tradice se v současné době pokouší některé dětské folkloristické soubory. (95, s. 15–21)

Další obchůzky se konaly na samém konci *masopustu*, který se na Valašsku nazýval *fašank* nebo *končiny*. Tradičním pokrmem bývaly v těchto dnech koblihy a slanina, jež dostávali koledníci jako výslužku a které si nabodávali na rožně. Dále byli obdarováni vajíčky, obilím nebo penězi. Za darované peníze a obnos utržený z prodeje výslužky uspořádali zábavu v hospodě. Během obchůzek bývalo zvykem tančit s děvčaty i hospodyněmi a hospodářům nabízet kořalku. Na mnoha místech se také v rámci *končin* pořádal tzv. *svatební průvod*. Kromě *nevěsty* a *ženicha* bývalo v průvodu nepřeborné množství

¹⁷ větvičky vrby jívy s květy

dalších maškar – svatebčanů. *Družice* bývaly v čele průvodu a vyzývaly k tanci diváky. Dále se objevovaly masky zvířecí (zejména *medvěd* vedený na provaze *medvědářem*, obalený hrachovinou, kterou z něj trhaly ženy a dávaly ji husám do hnízd, aby lépe nesly), různé figuríny a také maškary, které měly představovat židy, cikány, řemeslníky či ženy. Tyto postavy mívaly často vzezření karikatur trpících nejrůznějšími tělesnými vadami, jako např. postavy kulhavé nebo postavy s hrbem. (95, s. 29, 30)

V literatuře je zmiňována obchůzka s *klátem*, která spočívala v tom, že chlapec převlečený za ženu uvazoval dřevo k nohám svobodných dívek, které pak musely tančit s mládenci, jimž se podařilo dřevo odvázat (95, s. 31, 32)

S *masopustem* se také pojí nepřeborné množství zákazů – v období *končin* se ženám nedoporučovalo příst a např. v oblasti Vizovicka platil zákaz veškerých pracovních činností. (95, s. 32)

Lidové zábavy a tance bývaly také nedílnou součástí *masopustních* zábav. Velmi rozšířené byly tance, které měly zajistit růst nejrůznějších plodin. Mezi tyto tance patří např. *na konopě*, *na veliký oves* nebo *na len*, v rámci jejichž provozování tanečníci skákali co nejvýše, aby si zajistili, že daná plodina dosáhne takové výšky, jako jejich skoky. (95, s. 41)

Jarní obyčeje

Během postního období, které začínalo *Popeleční středou* (čtyřicet dnů před *Božím hodem velikonočním*), bylo přísně zakázáno pořádání jakýchkoliv tanečních zábav a družení chlapců s děvčaty. Tyto zákazy vycházely z církevních pravidel postu. V tomto čase (na Valašsku i v jiných ročních obdobích) představenstvo dědiny chodilo kontrolovat, zda chlapci nejsou na záletech u svých dívek, tedy hlavně jestli u děvčat nespí. Říkalo se, že chodí hledat *hercuka* nebo *Ječmínka*. Když bylo jejich pátrání úspěšné, dotyčný *hercuk* se musel vyplatit, např. koupit všem občerstvení. (95, s. 61)

Mezi další jarní zvyky patřilo *vynášení smrti*. To se obyčejně odehrávalo o *Smrtné neděli* (čtrnáct dnů před *Božím hodem velikonočním*). V různých částech Valašska se obřad mírně lišil, avšak všude v něm figurovala slaměná figurína - *Mařena*, která představovala smrt. V některých oblastech vyráběly dívky *Mařenu* a chlapci *Mařáka*, *Marka*, *Mařeňáka* nebo *Mařocha*. Figurína bývala většinou nejprve nošena po vesnici a za vesnicí následně

spálena či utopena. V některých případech býval popel rozprášen po poli, aby byla dobrá úroda. Např. v Lichnově se po obřadu neshořelé části Mařeny házely do vody. Jinde bývala figurína vhozena do potoka nebo roztroušena po pastvinách, aby bylo zajištěno hodně pastvy. Mládež poté přinesla do vesnice stromek, většinou jedli nebo borovici, který symbolizoval nové jaro. S vynášením smrti se pojily nejrůznější pověry, např. kdo se během obřadu opozdí nebo upadne, příštího vynášení *Mařeny* se nedožije. (95, s. 64, 65, 68, 69)

O *Květné neděli* (sedm dnů před *Božím hodem velikonočním*) se světily lískové hůlky či *kočičky*, tedy rozkvetlé větvičky vrby jívy, které měly zejména ochrannou funkci. V některých oblastech se jimi hladil dobytek, aby měl krásnou srst, jinde byly zabodávány lískové hůlky do polí, aby bylo vysoké obilí. (95, s. 71)

Velikonoce byly vnímány jako nejvýznamnější jarní svátky, se kterými se pojilo mnoho lidových tradic.

Od *Zeleného čtvrtka* (tři dny před *Božím hodem velikonočním*) do *Bílé soboty* (jeden den před *Božím hodem velikonočním*) chodívali chlapi (*klepáčníci* nebo *tragáčníci*) na obchůzky s řehačkami či jinými zvukovými nástroji, které vydávaly hluk – bylo tím nahrazováno zvonění kostelních zvonů. Skupina měla své dva vedoucí, starší chlapce neboli *pány*, u kterých po celou dobu obchůzek přespávala. V den *Bílé soboty* *klepáčníci* chodili po vesnici, koledovali a vybírali odměny. (95, s. 73)

V předsvátečních dnech házeli chlapi dívkám do postelí mravence, aby byly následující rok čilé. Dále se věřilo, že se voda na *Velký pátek* (dva dny před *Božím hodem velikonočním*) stává léčivou. Lidé se v ní koupali nebo alespoň brodili, aby je nebolely nohy. Dívky si jí umývaly vlasy, aby je měly dlouhé a krásné. Lidé věřili, že *Velký pátek* je dnem, kdy mohou čarodějnice snadno škodit jak dobytku, tak lidem, a proto bývaly praktikovány nejrůznější magické obřady. Bývalo např. zvykem mazat kravská vemena sádlem nebo se vyhýbat místům, kde se mohly nacházet čarodějnice. Na *Bílou sobotu* se po několikadenní odmlce vracely do provozu zvony. Jakmile se rozezněly, bylo zapotřebí třepat ovocnými stromy (případně v některých lokalitách vrážet do jabloní hlavou), aby byla zabezpečena bohatá úroda. Na *Bílou sobotu* a o velikonoční neděli si lidé při mši nechávali světit potraviny. Po obřadu zúčastnění závodili, kdo bude nejdříve doma, neboť věřili, že vítěz bude nejdříve sklízet úrodu. Hlavními velikonočními pokrmy bývala bábovka se slaninou a vajíčky nebo mazanec s vajíčky, máslem a masem. K valašským

Velikonocům také neodmyslitelně patřily obchůzky masek – *cikánů*, které probíhaly v noci před *Velikonočním pondělím*. Účastníky byli mládenci převlečení za *cikány* a *cikánky* s figurínami *cikáňat*. Z darů hospodářů si následně vystrojili velkolepou hostinu. (95, s. 74–79)

Pomlázka bývá na Valašsku označována jako *mrskačka*, *šlehačka*, *šmigrust* nebo *mrskač*. Muži a chlapci šlehali ženy a dívky jalovcovými a březovými pruty nebo *korbáči* pletenými z prutů vrby. Věřilo se, že pořádný výprask zabrání jakýmkoli kožním chorobám. Kromě toho bývala děvčata házena do potoka. Tato příkoří si ovšem děvčata nenechala líbit a pletla si *korbáče* vlastní, jimiž chlapcům výprask oplácela. Koledníci dostávali koledu ve formě malovaných vajec a pečiva. (95, s. 79, 80)

Mnoho jarních zvyků souviselo s návratem k zemědělským činnostem po zimě. Koně a krávy se před první orbou kropili svěcenou vodou, žehnalo se jak poli, tak setbě a první hrst rozsévač vyhazoval vysoko, aby i obilí bylo vysoké. (95, s. 80, 81)

Mezi další jarní obyčeje patřilo v předvečer 1. května stavění *máje* na návsi. Místní mládež obvykle kradla v lese strom (nebo alespoň jeho vršek, který připevnili na vrchol máje). Vrchní část *máje*, který představoval jehličnatý stromek, byla ozdobená a často se k němu přivazovala lahev kořalky. Bylo jej nutno hlídat, protože chlapci z okolních vesnic obvykle pořádali výpravy za účelem skácení *máje*. K slavnostnímu kácení *máje*, před nímž bylo usprádané taneční veselí, pak docházelo na konci května, případně během svatodušních svátků – *letnic*, které se držely padesát dnů po Velikonocích. Mládenci také stavěli menší máje před okny děvčat, která se jim líbila. Nevěrným dívkám stavěli např. máj ozdobený starým pytlem nebo na strom v zahradě pověsili obruč a sud. (95, s. 82, 86, 87)

Filipojakubská noc (30. dubna) byla spojena s báchorkami o čarodějnicích. (95, s. 88)

Letní obyčeje

Mnoho letních obyčejů se váže k *letnicím* (kdy se obydlí zdobila lipovými ratolestmi) a k pasení dobytka. (95, s. 89, 90)

Ovce se často vyháněly na salaše již okolo svátku sv. Jiří (24. dubna). (Zaháněly se zpět až na sv. Václava (28. září) nebo Vendelína (20. října)). První den pastvy byl obřadně zažehnut oheň, který se musel udržovat po celou dobu, co byly ovce venku na salaši. Pasterci se museli zdržet jakéhokoliv kontaktu s ostatním obyvatelstvem až do svátku sv. Jana (24. června), aby ochránili stádo před čarodějnicemi. (95, s. 92, 93)

Se slavností *Božího těla* (jedenáct dnů po Božím hodu svatodušním) se pojily zejména průvody místních katolíků. Kněz světil byliny a ratolesti, které pak lidé využívali v nejrůznějších obřadech (byliny používali např. jako vykuřovadlo pro nemocný dobytek a nejdelší břízové větvičky se zapichovaly do polí, aby len vyrostl co nejvýše). (95, s. 93, 94)

V předvečer svátku sv. Jana se pálily ohně a hořící staré metly byly místní mládeží vyhazovány vysoko do vzduchu. Oharky z ohně se sypaly do zelí, aby bylo chráněno před škůdci. Lid také věřil, že se ke svým rejům slétávají na hoře Radhošť čarodějnice. (95, s. 94, 95, 96, 97)

Pozdní letní a podzimní obyčeje

Po žních se slavily *dožínky* (*dožatá*). Důležitou roli hrál dožínkový věnec z obilí a polních květin, který v dožínkovém průvodu odnesla vybraná dívka hospodáři domů. (Věnec zůstal obvykle zavěšen nad dveřmi až do Vánoc, kdy zaujímal čestné místo na štědrovečerním stole). Důležitou roli hrál i poslední snop – někde ho z pole odnášeli ženci, jinde ho označovali jako žebráka a odnést nikdo jej nechtěl, až se úkolu ujala mladá dívka, která s ním tančila u *gazdova*¹⁸ stavení. *Gazda* žence a žnečky musel pohostit a v hospodě se konala dožínková slavnost. (95, s. 99, 100, 105)

Čas podzimních hodů se obvykle odvíjel od toho, kterému světcovi byl zasvěcen místní kostel nebo kaple. Chlapci si zdobili rozmarýnovými větvičkami oděv a kmotři dávali dárky svým kmotřencům. V hospodě se konala hodová zábava. Jako odraz dávných časů,

¹⁸ hospodář, sedlák

kdy se přinášely bohům oběti, působilo ubíjení berana, kačera, kohouta nebo kozla. (95, s. 111,112)

Adventní a vánoční obyčeje

Zimní období je v lidové kultuře spojeno s mnoha koledními (i jinými) občůzkami postav v maskách. Dodnes se na Valašsku praktikují občůzky za účelem obdarování dětí v předvečer svátku svatého Mikuláše (6. prosince), ačkoliv dříve velké množství nejrůznějších maškar se v průběhu let omezilo jen na čerta, Mikuláše a anděla. V některých částech Valašska také v předvečer svátku *Neposkvrněného početí Panny Marie* (8. prosince) děti obdarovávala *Mikulášova matička*. 12. prosince večer (v předvečer svátku sv. Lucie) obcházela domácnosti bíle oděná *Lucie*, patronka tkalců a švadlen, která kontrolovala, zda někdo neruší přísný zákaz tkaní a předení spadající na tento den. Husím křídlem mlčky ometala kouty ve staveních, čímž odháněla vše zlé. Lucii mohly představovat jak ženy, tak muži. Valaši věřili, že na sv. Lucii pořádají své reje čarodějnice, a proto podávali každý den od svátku sv. Lucie až do 25. prosince dobytku zařikávané těsto, aby jej ochránili před zlými mocnostmi. (93, s. 3, 4)

13. prosince *gazdové* zahajovali dvoutýdenní pozorování počasí za účelem předpovědi na příští rok. S předpovídáním budoucnosti je spojen také např. svátek sv. Ondřeje (30. listopadu), kdy chodily dívky klepat na kurník a doufaly, že se ozve kohout – to znamenalo, že se v příštím roce provdají. 4. prosince (na svátek sv. Barbory) řezali hospodáři a dívky třešňové větve, které umístili do nádoby s vodou. Pokud do Štědrého dne vykvetly, měly se dívky dočkat svatby a hospodáři dobré úrody. I Štědrý den byl spojen se zvyky týkající se předpovídání budoucnosti. O půlnoci děvčata vynášela odpadky na křižovatky a z té strany, ze které jako první uslyšela nějaký zvuk, měl přijít jejich nastávající. Později byl tento obyčej modifikován, že pokud dívka zaslechla zvony, v následujícím roce měla zemřít, ale jestliže zaslechla muziku, čekala ji svatba. Věštby v adventním období se tedy převážně týkaly svatby, úrody nebo toho, zda se dotyčný dočká příštích Vánoc. (93, s. 4, 5)

Nejdůležitější prosincové jídlo se podávalo na Štědrý den ve formě štědrovečerní večeře, která sestávala ze všeho možného, co se během roku urodilo. Na Valašsku se většinou podávaly nejrůznější polévky (*šchedračka* z ingrediencí, které byly zrovna po ruce, nebo např. hřibová či hrachová), různé druhy kaší a koláče. Uprostřed štědrovečerního stolu,

jehož nohy byly spoutány řetězem kvůli soudržnosti a ochraně hospodářství, byl umístěn dožínkový věnec. Dále na něm nesměla chybět např. zelená rostlina symbolizující strom života nebo vzorky všeho, co se urodilo. Vánoční stromky, stejně jako jinde v Čechách, se začaly zdobit až ke konci devatenáctého století, avšak dárky bývalo zvykem dávat (zejména dětem) mnohem dříve. Na Valašsku děti většinou dostávaly nejružnější nezbytnosti, jako oblečení nebo obuv. (93, s. 5, 6)

5.5.2 Výroční zvyky a obyčeje na Plzeňsku

Výroční obřady se na Plzeňsku pojily se stejnými svátky a provozovaly se ve stejnou roční dobu jako v jiných regionech včetně Valašska. Ty hlavní se v mnoha případech nazývaly totožně či podobně a i jejich průběh býval v mnohém podobný.

Významným jarním svátkem na Plzeňsku byl *masopust*. Na Plzeňsku se nazývaly poslední dny *masopustu ostatky* či *bláznivý dny*. (Na Valašsku se konec *masopustu* nazýval *fašank* nebo *končiny*.) Byly to dny plné zábav, obchůzek, veselí a oslav. Věřilo se například, že čím výše děvčata v kole skákala, tím výše naroste len. Podobně Plzeňané o *masopustní neděli* skákali *na otavu*, v pondělí *na seno* a další den *na žně*. (Také na Valašsku se během *masopustu* tančily tance, jež měly ovlivnit úrodu a výšku plodin, např. v předchozí kapitole zmíněné tance *na veliký oves* či *na len*.) V pondělí se konaly obchůzky masek a o *masopustní neděli* zde bylo zvykem vyrobit figurínu *bakuse*.¹⁹ Ten bujarému veselí vládl až do úterní půlnoci, kdy byl pohřben, *masopust* skončil a nastalo období půstu. (95, s. 29, 41) (106, s. 55, 56, 57)

I na Plzeňsku se k dalším významným jarním obyčejům řadí vynášení smrti nebo vítání jara. Velké množství obřadů a tradic se také zde pojilo s nejdůležitějšími křesťanskými svátky, tedy Velikonoci. V období trvajícím od *Zeleného čtvrtka* až do *Bílé soboty* chlapi svými řehtačkami nahrazovali zvonění zvonů, o kterých se říkalo, že odletěly do Říma. Na *Velikonoční pondělí* se chodilo na koledu s pomlázkou. (40, s. 12)

Stejně jako na Valašsku (a v dalších českých a moravských národopisných oblastech), byly zde nejdůležitější letní svátky *letnice*. Významným obyčejem, jež se s letnicemi pojil, bylo stavění *májí* (většinou jedlových nebo smrkových kmenů s opentlenými vršky). Zatímco na Valašsku bývalo většinou zvykem máj vztyčovat v květnový předvečer a kácet ke konci

¹⁹ Počátky masopustu sahají do antiky, kdy se slavily Bakchanálie – oslavy boha vína, úrody a veselí, Bakchuse.

května či o svatodušních svátcích, na Plzeňsku mládenci vztyčovali na návsi *máj* v neděli před *Svatodušním pondělím*. Malé *máje* stavěli pod okny neprovdaným dívkám. Na závěr slavností se konala taneční zábava v hospodě. (40, s. 12) (106, s. 61, 62)

V podzimním období se v rámci slavností zvaných *dožínky*, které se konaly v neděli po sv. Bartoloměji (24. srpna), oslavovala úroda a sklizeň. Stejně jako na Valašsku byla jejich součástí taneční zábava a průvod ženců s posledním snopem a dožínkovým věncem. I na Plzeňsku se praktikoval prastarý zvyk *stínání kohouta*, avšak dle dochovaných zpráv pouze u německé části obyvatelstva. (106, s. 69, 73)

V období adventu se slavil svátek sv. Barbory, sv. Mikuláše a sv. Lucie. S těmito svátky se pojila koleda a na Lucii se dodržoval všeobecně rozšířený a oblíbený zvyk *chození s Luckou*. Ženy v bílém měly za úkol děsit jak malé, tak velké hříšníky, kteří nedodržovali některý ze zákazů (např. půst). Následně se slavily Vánoce. (6, s. 516) (106, s. 77)

5.5.3 Zvyky a obřady pojící se s významnými událostmi v životě venkovského lidu na Valašsku

Kromě výročních zvyků se dodržovalo mnoho lidových obřadů, které se vázaly k důležitým životním událostem, jako např. ke svatbě, narození či úmrtí.

Jednou z nejdůležitějších událostí v životě venkovského člověka, ke které se vázalo mnoho zvyků a obyčejů, byla svatba. Valašskou svatbou se dopodrobna zabývá Jan Kubáň ve své knize *Kouzlo Valašska – Valašská svatba na Horní Bečvě*, kde detailně rekonstruuje svatbu své starší sestry *Verúny*, kterou zažil jako malý chlapec na počátku dvacátého století. (36, s. 16)

Před svatbou se konaly námluvy, kdy ženich přišel se svým otcem (nebo případně některým starším příbuzným) na návštěvu k rodičům své vyvolené. Na Valašsku nebylo slušné ihned přejít k nejdůležitější části hovoru, proto bylo zvykem *okolkovat*, tedy mluvit nejprve o všem možném. Když byla žádost o ruku vyslovena, nejprve bylo nutné dojednat věcné záležitosti, jako výše věna či jak vysokou částku dají rodiče ženichovi. Když vše proběhlo hladce, následovalo tzv. *zvaní*, během kterého vybraní mužští příbuzní či přátelé ženicha nazývaní *družbové* chodili od chalupy k chalupě a zvali svatební hosty. (36, s. 17, 18, 19)

V den svatby se ráno hosté a najatí muzikanti dostavili do ženichova domu na snídani a poté se všichni společně vydali za nevěstou. Ještě před ženichovým domem muzikanti zahráli první svatební píseň, obvykle legendu o Theofilovi.²⁰ Svatební písně zněly po cestě téměř nepřetržitě, aby lidé neříkali, že svatebčané „*idú jak s pohřebem*“. (36, s. 50) Průvod byl také obvykle několikrát zastaven *ogary*,²¹ kteří jej odmítali pustit dál, dokud jim nebylo zapláceno (a stejně tak později, když průvod mířil od nevěsty ke kostelu). (36, s. 23, 27, 49, 50)

U nevěsty ženicha a svatebčany nejprve naoko odmítali pustit do chalupy a pak se mu snažili vnutit několik jiných žen, včetně postarší *robý*²² s vycpaným břichem, které musel ženich zaplatit, aby se jí zbavil. Po příchodu pravé nevěsty se podávala druhá snídaně a pak všichni vyrazili do kostela, opět za doprovodu dalších svatebních písní (v Horní Bečvě např. píseň *Bečvický pan farář pěkně káže*). Při samotném obřadu byl jak nevěstě, tak ženichovi na hlavu položen rozmarýnový věneček, který bylo zvykem po obřadu uschovat na památku spolu s ženichovou *voňičkou*.²³ Následně se celý průvod odebral do hospody, kde se odehrála slavnostní hostina a taneční zábava, během které zaznělo mnoho dalších svatebních písní (např. nábožensky laděná píseň *V káni Galilejské* nebo *Ani sem sa nenadál, že mňa Pánbu žeňku dál*). (36, s. 59, 62, 67, 81) (25, s. 178)

Zpívala se také píseň s textem:

*„Aj Valaši, Valaši,
kde ste ovce pásli?
Ztratila sem věneček,
kerý ste ho našli?*

*Ach, my sme ho nenašli,
edem sme vid'éli,
jak zelené věnečky
po vodě plavalý.“* (36, s. 88)

²⁰ Píseň vypráví o anglickém šlechtici, který pozval na svou svatbu archanděla Rafaela. Rafael se dostavil a pozval Theofila na krátkou návštěvu do nebe, což Theofil s radostí přijal. Když se ale vrátil zpět na zem, zjistil, že uběhlo několik staletí a že jeho blízcí už nežijí. (36, s. 27, 28)

²¹ chlapci, mladí muži

²² žena

²³ snítka myrty či rozmarýnu, kterou měl ženich v klopě

Její varianta byla známá i na Plzeňsku, jen se v ní zpívalo o žichlických mládencích, kterých se ptá dívka na *pantle*. (105, s. 304)

Po cestě z hospody k nevěstě na večeři (kde se vedle mnohých dalších chodů podával svatební koláč) se zpívala také píseň *Sivá holuběnko, kdes byla*, jejíž varianta byla taktéž známá na Plzeňsku. Po večeři se odehrál tradiční obřad zvaný *čepení* nevěsty, kterým se oficiálně zařadila mezi vdané ženy a při němž zněly písně vážící se k tomuto obřadu (např. píseň, ve které se zpívá: *Nahrabali sme fůru sena, už je Marynka začepená*). Když se ženich s nevěstou odebrali do ženichovy chalupy, větší část svatebčanů pokračovala v oslavách v hospodě. (25, s. 179) (36, s. 91, 93, 117, 121, 122) (105, s. 262)

Mezi další významné události v životě venkovského člověka bylo narození dítěte nebo pohřeb. Podobou obřadů a obyčejů, které se s nimi (nejen na Valašsku) pojily, se zabývá Josef Jančář ve své publikaci *Vlastivěda moravská - Lidová kultura na Moravě*.

Významnou událostí v životě lidí bylo vždy narození dítěte a pojilo se s ním mnoho pověr a obyčejů. Pokud potomek přišel na svět v plodové bláně či lůžku (na Valašsku *ložisku*), mělo být dítě v budoucnu silné a mělo být schopno vidět duchy. Novorozeného chlapce bylo zvykem balit do zástěry, aby měl rád dívky, a dcery se zase protahovaly mužskými nohavicemi, aby o ně mělo zájem mnoho ženichů. Ke křtinám (které se konaly co nejdříve, aby náhodou dítě nezemřelo nepokřtěné) bylo zvykem dítě oblékat do speciální soupravy, sestávající ze zdobené čepičky a kabátku. Žena v šestinedělí (neboli *šestinedělka*) byla považována za nečistou a mívala ustláno v rohu místnosti. Celých šest týdnů musela vždy v denních hodinách setrávat v koutě, (kam jí sousedky a příbuzné nosily v hrnci *kůtňáku* slepičí polévku) neboť se věřilo, že by jinak mohla přivodit nějakou pohromu. Po šestinedělí končila izolace matky a dítěte tzv. *úvodem* v kostele, který byl odepřen matkám svobodným. (25, s. 169, 170, 171)

Stejně jako k počátku života, i k jeho konci se vázaly lidové zvyky a tradice. Tyto obyčeje měly zemřelému většinou ulehčit jeho odchod (např. zapálením hromniční svíčky či vykuřováním bylinami), nebo zabránit v návratu. Okamžitě po skonu bylo zvykem nebožtíkovi zatlačit oči (aby mu bylo znemožněno si vyhlédnout někoho s sebou na onen svět) a otevřít okno. Na Valašsku byly zemřelému pokládány na oči drobné mince a do rukou vložen růženec. (V některých oblastech se věřilo, že by si dotyčný pro růženec přišel, kdyby mu ho zapomněli dát.) Nebožtík byl do rakve svátečně ustrojen – v případě svobodných dívek a mládenců se jednalo o svatební šaty. Svobodným se také vystrojovala

tzv. *posmrtná svatba*, aby nebyli nespokojení, že se své svatby nedočkali a neměli touhu se vrátit zpět. Během takového pohřbu se kombinovaly pohřební a svatební prvky, např. rakev nesly družičky a krojovaní mládenci. (25, s. 182, 183, 185)

Pokud se lidé domnívali, že u nebožtíka hrozí nebezpečí návratu (zejména se jednalo o lidi podezřelé z provozování čarodějnictví, kacíře nebo provinilce), nechali ho pohřbít mimo území hřbitova, nejčastěji v hlubokém lese nebo u křižovatky. Na takové hroby se pak naházely kameny, nasypal mák a pokud byl strach z návratu zemřelého opravdu silný, jeho srdce se probodávalo osikovým kulem a hlava se stínala rýčem. (25, s. 186)

5.5.4 Zvyky a obřady pojící se s významnými událostmi v životě venkovského lidu na Plzeňsku

Zvyky, obřady a obyčeje tohoto typu byly na Plzeňsku taktéž podobné, neboť bez ohledu na to, v jakém regionu venkovský člověk žil, prožíval podobné události a procházel stejnými životními obdobími.

I plzeňské svatbě předcházely oficiální námluvy a zvaní hostů, stejně tak i zde svatební písně provázely celou svatbu, např. když ženy obřadně snímaly rozmarýnový věnec z nevěstiny hlavy, zpívaly píseň s názvem *Hopsa, hejsa, ztratila věneček*. Další písně se vázaly např. k *očepení* nevěsty, pojídání svatebního koláče či k převozu nevěstina věna (*roucha*) do jejího nového domova. Hudba vyhrávala samozřejmě i během veselí v hospodě. Zpívala se zde také píseň *V káni Galilejské*, avšak nikoliv na úvod taneční zábavy, jako tomu bylo na Valašsku, ale v kostele. Praktikovaly se zde některé kratochvíle, které byly téměř totožné s těmi valašskými, např. když ženich musel odmítat svatebčanky, které mu *družba* vodil místo jeho vyvolené – tu přivedl až nakonec. Nevěstinu hlavu taktéž zdobil rozmarýnový věneček (ale např. v sousedním Chodsku to byl věneček korálkový). (40, s. 11) (106, s. 79-85)

S počátkem lidského života se na Plzeňsku pojily podobné zvyky, jako v jiných regionech. Matky v šestinedělí zůstávaly v *koutě*, jenž nesměly opustit a kam jim v *koutním* hrnci byla přinášena slepičí polévka. Pro příležitost křtin byla dětem oblékána ozdobná čepička, tzv. *karkulka*. (40, s. 20.)

I rituály pojící se s koncem života jsou zde podobné – bezprostředně po smrti byly nebožtíkovi zatlačeny oči, zemřelý byl svátečně oblečen a otevíralo se okno, aby jeho duše

mohla odejít. Do zkřížených rukou mu byl vkládán růženec. Pokud zemřel svobodný mládenec či dívka, po pohřbu následovala nejen hostina, ale i taneční veselí v místní hospodě. (40, s. 12) (106, s. 85)

5.6 Základní charakteristika českých a moravských lidových písní

Východní Morava (Slovácko, Valašsko, Slezsko a Lašsko) spadá do východní etnomuzikologické oblasti a zde vzniklé lidové písně se řadí k tzv. *vokálnímu typu* lidové hudby. Lidová hudba zde byla mnohem méně ovlivněna barokní a posléze klasicistní umělou hudbou než v západní etnomuzikologické oblasti, a v důsledku toho jsou místní lidové písně diametrálně odlišné od písní z Čech a západní Moravy. Mezi jejich charakteristické rysy patří formová i taktová asymetrie, přizpůsobení rytmu textu (především v případech absence metrického pozadí písně, kdy rytmus je určen pouze textem). Pro tuto oblast jsou charakteristické také církevní a mollové tóniny (ačkoliv písně v durových tóninách se zde vyskytují také). Množství nápěvů zde bývá větší než množství k nim náležících textů. Písně vokálního typu, pro které jsou typické výše uvedené charakteristiky, jsou příznačné i pro oblasti za hranicemi naší republiky směrem na východ. (31, s. 10) (69, s. 18, 19)

Západní Morava a celé Čechy, tedy i Plzeňsko, spadají do západní etnomuzikologické oblasti a písně zde vzniklé se řadí k tzv. *instrumentálnímu typu* lidové hudby, který je typický i pro sousední oblasti v Rakousku a Bavorsku. Na těchto písních je patrný vliv nástrojové hudby z období klasicismu. Mezi nejvýraznější rysy patří převažující durové tóniny, periodicita a melodie se stupnicovými postupy či rozloženými akordy. Písně mívají dvoudobé či třídobé metrum (což je mnohdy v rozporu s přízvuky v textu) a množství textů zde bývá větší než počet k nim náležících melodií. (31, s. 10) (69, s. 18, 19)

5.7 Lidová píseň na Valašsku

Valašské lidové písně jsou velmi různorodé, neboť jejich charakter často záleží na tom, z jaké části Valašska pocházejí. Na lidové tvůrce žijící v různých oblastech působily odlišné a rozmanité vlivy, např. pro písně z okolí Vsetína je často příznačný neklid (projevující se v triolách), protože mnoho z nich vzniklo v neklidné a napjaté době válečných nepokojů (např. *Nechcu ťa, děvčino*). Naopak z písní z okolí Rožnova a Rusavy mnohdy vyznačuje klid a pohoda, protože se jedná o „zapadlá“ místa, kterým se válečné

události vyhnuly (*Ach, šel sem*). Na Meziříčsku se často v písních objevují dvě noty připadající na jednu slabiku, tedy melismata (*Oči, očka*). Pro písně pocházející z horských oblastí jsou charakteristické synkopy (*Dólu přes Fryštáček*). (71, s. 5, 6, 33, 50, 113)

Mnohé valašské písně jsou po hudební stránce ovlivněny církevními zpěvy, a proto se v lidové písni tohoto regionu často objevují církevní tóniny, dle Jana Nepomuka Poláška a Arnošta Kubeši zejména tónina lydická (*A co to tam píská*). Dále jsou zde bohatě zastoupeny písně v dur, moll nebo ve smíšených tóninách. Častým jevem je tzv. moravská modulace, při které se moduluje do tóniny o velkou sekundu nižší (*Nechcu ťa, děvčino*). (71, s. 12, 19, 112) (73, s. 11)

Dalším typickým jevem pro hudbu této oblasti je tzv. valašská kvarta (*Otvíraj, maměnko*) a valašská septima (*Dva kapuni*²⁴). Vyskytují se zde jak písně v taktu sudém, tak v lichém, nebo také smíšeném. U některých písní recitativního charakteru taktové označení chybí. (71, s. 7, 13) (72, s. 5, 39) (73, s. 19)

5.7.1 Texty valašských lidových písní

Ačkoliv region Valašsko spadá do východní etnomuzikologické oblasti, kromě případů, kdy jeden text spadá více nápěvů, jsou zde také bohatě zastoupeny případy, kdy na jeden nápěv existuje mnoho textů. Mnoho variant valašských lidových písní je možné dohledat nejen v přilehlých oblastech (Haná, Laško, Trenčansko, Záhoří, Slovácko), ale také na západě Čech, v Polsku, Podkarpatské Rusi nebo např. na Ukrajině. (71, s. 18)

U mnohých valašských písní je patrné sepjetí melodické stránky písně a textu, např. v písni *Kady k vám?* melodie otázky očividně vychází z mluvené řeči. V jiné písni s názvem *Ach bože, můj Bože*, je melodií jasně vyjádřen povzdech. (71, s. 13, 27, 90)

Jeden z nejčastějších způsobů klasifikace lidových písní do tematických skupin je dle jejich textu. Tento systém byl hojně užíván odborníky a sběrateli folkloru v devatenáctém století. Jednotlivé klasifikace se sice liší – někdy více, někdy méně, avšak vzhledem k tomu, že se lidé potýkali s podobnými problémy, prožívali podobné radosti i starosti a vykonávali podobné práce bez ohledu na to, kde žili, jsou si pojetí různých sběratelů často podobná.

²⁴ kohouti

Např. František Sušil, který se věnoval sběru písní na Moravě včetně Valašska, dělí ve svých sbírkách lidové písně následovně:

„I. Posvátné

a) Legendy

b) Lyrické

II. Dějepisné

III. Písně o lásce

IV. Písně svatební

a) Před oddavkami

b) Po oddavkách

c) Obecné

V. Písně o rodině

VI. Při zaměstnání

a) Rozličném

b) O žních

VII. Písně o vojně

VIII. Písně hospodné

IX. Písně žertovné, allegorické a naivné

X. Písně obřadné a pořadné

XI. Nová sbírka

a) Legendy

b) Lyrické a naučné

II. Dějepisné

III. Písně milostné

IV. Svatební

VII. Vojenské

VIII. Písně hospodné“ (90, s. 763-792)

Polášek a Kubeša v úvodu prvního dílu *Valaských pěsniček* hovoří o písních tanečních, pijáckých, svatebních, *legrůckých*, zbojnických, salašnických, *plťářských*²⁵, hekačkách,

²⁵ plť = vodní dopravní prostředek (vor)

žňových, helekačkách, ukolébavkách, baladách a koledách. Dále zmiňují dělení dle míry dějovosti, tedy písně lyrické a epické. (71, s. 17)

Lidoví zpěváci písní vyjadřovali své emoce a zpívali o událostech, které prožili nebo které je silně dojaly či jinak zaujaly. Většina valašských lyrických lidových písní spadá do kategorie písní milostných, ve kterých se zpívá jak o šťastné, tak o nešťastné lásce, dále o majetkových rozdílech mezi milenci (které často bránily jejich štěstí), o odchodu milého na vojnu, o nevěrných milých či o falešných milých, kteří připravili dívku o věneček. (71, s. 10)

U většiny písní epických díky jejich zajímavému obsahu existovalo mnoho různých variant. Dle Poláška a Kubeši má nejvíce variant valašská píseň *Juliána, krásná panna, prala šaty u Dunaja*. (71, s. 17)

Ve třetím díle *Valaských pěsniček* autoři zmiňují dělení dle míry religiozity na písně světské a duchovní. K světským řadí písně výpravné neboli balady, lyrické písně milostné, žertovné a výsměšné, dále písně taneční a písně obřadní příslušející k různým výročním zvykům a obyčejům. Pod písně duchovní řadí písně výpravné neboli legendy, mnohé písně lyrického charakteru nebo některé koledy. (73, s. 8)

Tyto klasifikace uvedení autoři však jen zmiňují v předmluvách, ve *Valaských pěsničkách* jsou sebrané písně řazeny abecedně, nikoliv podle jejich charakteru. Dle abecedy řadil písně např. také Polášek v díle *Valašské a Lašské. Jednohlasé písně*. nebo dále Vladislava Bělíková ve sbírce zvané *Písně z Rusavy*. Do kategorií dle obsahu textu dělil valašské písně např. Kubeša ve sbírce s názvem *Valaské pěsničky, tance, dětské hry, povědačky, přísloví*, kam zařadil 13 písní pasáckých. Ve většině písní se ovšem nezpívá pouze o pastvě, neboť se text obvykle v průběhu písničky zaměří na milostné problémy zpěváků či postav, o kterých píseň pojednává. Např. v písni *Rožnove, Rožnove* se zpívá o dívce, která nese milému ukázat na pastvu jeho dítě. Ten se zhrozí, prosí milou, aby zatajila, že je dítě jeho, a přesvědčuje ji, aby obvinila jiného. Dívka odmítne, že by ji „*Pámbu strestál*“ a vyjádří zájem o milého slovy: „*a tebja, synečku, gdo by tebja dostál?*.“ (38, s. 3–10)

Za písněmi pasáckými následuje 83 zápisů písní milostných. Pěkná píseň o chlapci, který svedl a opustil milou, je např. *V mlynářovém stávku*. Píseň *Pod naším oknem* zase pojednává nešťastné lásce, v písni *U suseda na kopečku* se zpívá o krvavé bitce o dívku,

o vdavekchtivé dívce se zpívá v písni *Okolo hájička* a píseň *Svit, měsíčku, jasno zase* vykresluje hluboký cit mezi věrně se milujícími mladými lidmi. (38, s. 11–60)

Ve sbírce se dále nachází 18 písni hodových a písni, které Kubeša řadí do skupiny *zpěvu u muziky*. Nejčastějšími tématy v této části jsou hody a alkohol. V šesti písních se zpívá o hodech (např. *Hody, naše hody*) a v šesti o pití alkoholu – většinou blíže neurčeného, v jedné písni je zmíněna pálená (*Ty sklénečko skleněná*) a ve dvou písních je zmíněno víno (jedná se ovšem o dvě varianty té samé písně *Ešče bylo štyry týdně*). (38, s. 61–71)

V další části se nachází jedenáct zápisů písni špásovných. Jako první je uvedena všeobecně známá píseň, *Dú Valaši, dú*. Stejně jako v písních plzeňských se zde objevuje téma zlé ženy, např. *Deň před svatů Katerinů* nebo *Můj tatíčku starý*, dále téma neschopné hospodyně (např. *Má děvča kolovrátek*), nevěry i milování (*Žádný neví jako já*). (38, s. 72–78)

Část věnovaná koledám obsahuje jedenáct zápisů vánočních koled. Nejčastěji se v nich objevuje motiv narození Ježíška (*Hopsa, pastuši*). Světské motivy zde však také nejsou výjimkou, např. koleda *Vánoce, Vánoce* v sobě skrývá hlubokou pravdu – málokdo si uvědomí, že chmurné nálady a deprese pojící se s obdobím Vánoc, pociťovali již naši předkové. Vždy se jednalo zejména o lidi osamělé nebo o jedince, kteří přišli o někoho milovaného, a v čase, který by měli trávit se svými nejbližšími, jim dotýčný chybí více než jindy. Výše zmíněná píseň vykresluje pocity dívek a žen, které již nemají rodiče. (38, s. 79–89)

Následující oddíl sbírky obsahuje pět zápisů písni tanečních k tancům *Maryna, Podlézaný, Vyhazovaný, Cigánský* a *Sedlácký*. (38, s. 90–93)

V poslední části Kubeša uvádí čtyři dětské hry, jejichž neoddelitelnou součástí je nějaký nápěv. Tyto hry se jmenují *A já su zajíček*, *Hrály byzme na konopky*,²⁶ *Štandrle* (která je nejspíše variantou známé hry *Zlatá brána*) a *A gdo nám pomože*. (38, s. 95, 96)

5.8 Lidová píseň na Plzeňsku ve srovnání s valašskou lidovou písní

Na rozdíl od lidových písni valašských, kde se hojně vyskytují jak církevní, tak mollové tóniny, je převážná většina plzeňských lidových písni durového tónorodu. Církevní tóniny

²⁶ pták z čeledi pěnkavovitých pěvců

se zde objevují jen výjimečně, nejčastěji ve starých koledách či obřadních zpěvech. Písňe mívají taneční charakter a převažuje v nich symetričnost, kdežto ve valašských písňích mnohdy dominuje asymetrie a nezřídka jsou v nich využívány trioly se synkopami. Zatímco plzeňskou lidovou hudbu formovala umělá klasicistní a barokní hudba (zejména díky působení venkovských kantorů, kteří zastávali funkci správce kůru, hrávali v šlechtických kapelách a zároveň zajišťovali hudební doprovod při tanečních zábavách), na Valašsku k žádnému masivnímu ovlivnění klasicistní či barokní artificiální hudbou nedošlo. (105, s. 164)

5.8.1 Texty plzeňských lidových písňích ve srovnání s texty valašských lidových písňích

Texty plzeňských i valašských lidových písňích lze tematicky třídit do téměř shodných kategorií. Zdeněk Vejvoda ve své antologii s názvem *Plzeňsko v lidové písňích* dělí plzeňské lidové písňe na písňe milostné, taneční a žertovné (tzv. *škádlivky*), pijácké, vojenské a o vojně, písňe o řemeslech a selském hospodářství, myslivecké, svatební, obřadní, koledy, balady a legendy. Polášek a Kubeša ve svých sbírkách rozdělují valašské lidové písňe na pasácké (v jiné sbírce patrně nazývané salašnické, *hekačky*, *helekačky*), milostné, hodové a zpěv u muziky (pijácké), špásavné (*legrůcké*, žertovné a výsměšné), koledy, taneční, dětské hry, svatební, obřadní, zbojnické, plťařské, žňové, ukolébavky, balady a legendy. (38, s. 3–96) (71, s. 17) (105, s. 174–478) (106 s. 180–587)

V plzeňských pijáckých písňích je většinou oslavováno proslulé plzeňské pivo (např. *Kdo žinkovský pivo pije, Píme, bratři, pivo*, nebo *Píme, pivo, pivíčko*). Ač je v některých valašských písňích pivo zmíněno také (*Mám já piva v mázku*), vzhledem k tomu, že se jedná o moravský region, v mnoha případech lidoví zpěváci spíše opěvovali víno (*Ešče bylo čtyry týdně*). (2, s. 106) (38, s. 61) (105, s. 566–587)

Některé druhy písňích, které se objevují ve sbírkách Poláška a Kubeši, ve Vejvodově klasifikaci plzeňských lidových písňích úplně chybí, a to písňe zbojnické a pasácké. Je tomu tak patrně z toho důvodu, že pro Valašsko je na rozdíl od Plzeňska zbojnictví charakteristické. Co se týče písňích pasáckých, je známo, že region Valašsko byl s pastevectvím úzce spjat po mnohá staletí, což zapříčinilo vznik velkého množství písňích tohoto druhu a ve sbírkách si vzhledem k tomu zaslouží samostatnou kategorii.

Ve Vejvodově klasifikaci jsou uvedeny dva druhy písní, které naopak chybí ve sbírkách Poláškových a Kubešových. Jedná se o písně myslivecké a vojenské. Ačkoliv se je autoři rozhodli zařadit do jiných kategorií nebo u nich kategorii neuvádějí, vyskytují se na Valašsku také, např. píseň *Skoro ráno*, ve které myslivec vypráví o lovu ve svém revíru, by se dala zařadit mezi písně myslivecké a píseň *Aj, za tů našů stodolenkú*, ve které se objevuje vojenská tematika, by se dala zařadit mezi písně vojenské. (72, s. 11, 49)

Vejvoda ve své antologii dále uvádí kategorie písní o řemeslech a *škádlivky*, které Kubeša ve své sbírce nezmiňuje, jedná se však pouze o odlišnou terminologii. Kubešovy písně špásové se tematicky překrývají se *škádlivkami* a písně žňové by se jistě daly zařadit do skupiny písní o řemeslech a selském hospodářství. Ačkoliv Vejvoda v *Plzeňsku v lidové písni* neuvádí žádné dětské hry, nepochybně se v tomto regionu vyskytovaly také.

Existuje mnoho rysů, které mají moravské a české písně společné. Dříve byly životy lidí (zvláště na vesnicích) spjaty s přírodou mnohem více než dnes, což se odráželo v textech lidových písní. Než se lidový zpěvák dostal k jádru sdělení, velmi často píseň otevíral popisem přírody:

*„Žilovský louky sou při dolině,
roste tam travička, jen se vine.
Jen se vine, jen se válí,
žilovský mládence každěj chválí“.* (z Plzeňska) (105, s. 305)

*„Červená růžička bílým květem pučí,
ach, proč vy pláčete, moje černé oči.“* (z Valašska) (72, s. 17)

Lidoví zpěváci se přírodou nechávali inspirovat i pro svá originální přirovnání:

*„Oči, černe oči, jak černa mrakava,
pověz mi děvčatko, o kehos plakala?“* (z Valašska) (72, s. 39)

*„Měla jsem milého
jako rozmarýnek
vzala mně ho voda
když kvetl barvínek“* (z Plzeňska) (105, s. 232)

V lidových písních je také nezřídka velmi originálně pojata tematika ztráty panenství:

„Včeraj's měla z růží věnec,
a dneskaj už máš bílý čepec.“ (z Valašska) (72, s. 33)

„Sivá holubičko, kdes byla,
Sivá holubičko, kdes byla?
Kde si svoje popelavé peří,
kde si svoje popelavé peří,
kdes je ztratila?“ (z Plzeňska) (105, s. 262)

5.9 Valašské a plzeňské nářečí

Nářečí v České Republice se dle publikace *Vývoj českého jazyka a dialektologie* autorů Františka Čurína, Břetislava Koudely a Antonína Mátle dělí na české, hanácké, lašské a moravskoslovenské. Nářečí v rámci jednotlivých skupin vždy sdílí určité společné znaky.

Moravskoslovenská nářečí mají původní *y*, (*i*) *ú* i *aj*, lašská nářečí však přišla o délky samohlásek. Zatímco se tedy v moravskoslovenských nářečích říká *młyn* nebo *múka*, ta samá slova zní v lašských nářečích jako *mlyn* a *muka*.

Valašské nářečí patří do skupiny nářečí moravskoslovenských a ve valašských písních lze tyto znaky dohledat, např. starší dlouhé *ú* (místo českého *ou*) se objevuje v písni *A já vím hrušičku planú*: (9, s. 173)

„A já vím hrušičku planú,
a půjdu vylezu na ňu;
vylezu, natřesu, svej milej donesu
za lásku věrnú.“ (75, s. 15)

Starší a spisovnou samohlásku *y* namísto dvojhlásky *ej*, která je charakteristická pro česká nářečí, lze dohledat např. v písni *Dyby byla Morava jako Vídeň*: (9, s. 173)

„Dyby byla Morava jako je Vídeň,
dala bych ti huběnek na **celý** týdeň.“ (75, s. 25)

Dalšími znaky, které se vyskytují v mnoha valašských písních, je například tzv. tvrdé *l* nebo infinitiv zakončený *ť*. Oba tyto jevy se vyskytují v následující písničce: (9, s. 186)

„*Letěla husička, letěla z vysoka,
nemohla přeletět, spadla do potoka.*“ (71, s. 94)

Častým jevem vyskytujícím se ve valašském nářečí je tzv. *obalování*, kdy je např. místo *l* vyslovováno *u*: (1, s. 66) (71, s. 18)

„*Ej, žežňu, žežňu, co bych děuaua,
šak sem si včéraj věčí zežaua.*“ (71, s. 65)

Na Fryštácku a Lukovsku a Zlínsku je patrná tendence používat samohláskové *ň*: (1, s. 60)

„*Fryštátek je pěkné město, přes ň chodňček,
dyž sem já k vám chodíval, svítil měsíček.*“ (71, s. 67)

Dalším poměrně častým jevem je také prodlužování samohlásek, kdy je jinak krátká samohláska vyslovována dlouze (avšak existuje zde i opačný trend, kdy se dlouhé samohlásky vyslovují krátce): (1, s. 60)

„*Och, ode Zlína cesty něni,
enom chodníček vydlážený.*“ (71, s. 116)

Druhý pád osobního jména *já* se ve valašském nářečí nepoužívá v podobě *mě*, ale *mňa* (avšak používají se zde i jiné varianty, např. *ma* nebo *ňa*): (1, s. 72)

„*Já sem sa nekúpál, já sem koně brodíl,
Bůh, otec nebeský, do vody mňa vhodil.*“ (2, s.50)

Podobně se tvoří druhý pád osobního zájmena *ty*, který zní *ťa* (nebo případně *teba* či *tebe*): (1, s. 72)

„*Já si ťa nevezmu, nedajú mňa naši,
že sa má rodina vysoko vynáší.*“ (2, s. 50)

V některých pádech a rodech je zde zvykem podstatná jména končící na *e* zakončit hláskou *a*, např. první či pátý pád rodu ženského: (1, s. 68)

„Ej, zima je mně, zima,
pod okénkem státi,
zapomenul sem si, hojaja,
halenečku vzíti, **duša** má.“ (2, s. 44)

V sedmém pádě rodu ženského končícího hláskou *a* (např. trávnic) se podstatná jména zakončují na dlouhé *ú*: (1, s. 68)

„Dyž sa narodí Valášče,
Matka ho trávnic**ú** opáše.“ (2, s. 36)

V písních se objevuje mnoho valašských nářečních výrazů:

„Edem, chlapci, vesele,
dajte pozor na sebe,
aby nás **fortúši**²⁷ nezebrali
a potom do Brna nezahlali.“ (71, s. 60)

Následující ukázka také dokazuje, že se na Valašsku na rozdíl od českých nářečí používá začátku slov spisovné písmeno *o*, nikoli *v*: (9, s. 185)

„Až já pojedu na dolinu **orat**,
počívaj²⁸ cérečko, budu na t'a volat.“ (75, s. 9)

Vývoj českých a hanáckých nářečí se v určitých aspektech ubíral podobným směrem s tím rozdílem, že se ony společné znaky v českých nářečích v určité vývojové fázi ustálily, zatímco v hanáckých došlo k další změně, která je odlišila.

Pro česká nářečí je charakteristická změna původního *y* (případně *i*) v dvojhlásku *ej* (*nosejk*), stejně tak jako změna dvojhlásky *aj* na *ej*. (*vejce*). Ve skupině hanáckých nářečí byla dále tato dvojhláska postupně nahrazena hláskou *é*. (*nosék*) Další změnou, která je spjata s českými nářečimi, je změna původního *ú* v *ou* (*mouka*). V hanáckých nářečích se postupem času místo *ou* začalo používat *ó* (*móka*).

²⁷ portáši (neboli pohraniční stráž)

²⁸ poslyš

Nářeční výrazy a jevy charakteristické pro plzeňské nářečí, které patří pod nářečí česká (přesněji jihozápadočeská), lze taktéž dohledat v mnohých lidových písních tohoto regionu. (9, s. 172, 173) (105, s. 164)

Jedním z těchto typických jevů je např. nadužívání středního rodu v jednotném čísle u genitivu přídavných jmen: (21) (94)

„*Dyž sem nebyla **sládkovo**,*
*také nebudu **katovo!**“* (106, s. 342)

V plzeňském nářečí se také často používají slova *copa, japa a kampa* místo běžného *copak, jak a kam*: (94)

„*Vojáci milí, **kampa** dete?*
Tady si namlouvat nebudete!“ (106, s. 242)

V mnoha plzeňských písních se objevuje záměna třetího a čtvrtého pádu či dlouhé *í* v prvním pádu rodu mužského v množném čísle: (70)

„*Viš, co já ti udělám?*
*Na svátky **tě** jíst nedám!*“ (106, s. 352)

„*V Habrovej sou hezký **chlapi**,*
mají peněz plný kapsy...“ (106, s. 388)

5.10 Valašské tance

Valašské taneční písně se váží k valašským tancům, které lze obecně charakterizovat jako tance zemité, optimistické a plné energie. Sběratel lidových písní, František Bartoš, zastával názor, že Valašsko nedisponuje tolika původními tanci jako ostatní moravské regiony. Polášek a Kubeša mu v předmluvě třetího dílu sbírky *Valaské pěsničky* oponují, že jim se podařilo zapsat tanců více než dost, a také zmiňují sběratele Miloše Kašlíka, který valašských tanců zachytil přes sto. Dále podotýkají, že František Táborský jich jen v Rusavě zapsal třicet. Rovněž poukazují na to, že u některých tanců je patrný vliv okolních regionů, a stejně tak lze vystopovat v tancích přilehlých oblastí mnohé valašské prvky. Valašsko je kraj pestrý, vynikající svou různorodostí a tak, jako se různí charakter

a podoba valašských písní v závislosti na místě původu, stejně tak je tomu valašských tanců. (73, s. 8)

Mezi nejstarší a nejcharakterističtější párové tance v tomto regionu se řadí točivé tance s názvem *valaský* nebo *valaská*, známé též pod názvem *starodávný tanec*. Tanec *valaský* se na severním Valašsku tančil v pomalejším tempu ve tříčtvrtovém taktu a byl zaznamenán jak ve starší formě s volnou vnitřní vazbou: „*Předzpěv písní, víření dvojice na místě oběma směry, individuální projev, kdy tanečník obchází otáčející se tanečnici*“ (7, s. 1099), tak ve formě mladší s polopevnou vnitřní vazbou, která postupem času částečně přešla ve vazbu pevnou: „*V ní byl v. obohacen o polonézovou část a do pozadí ustoupil zpěv (zůstal jen na počátku tance, další nápěvy si volila sama doprovázející hudba). Písňový repertoár se často ustálil v pevném pořadí a v. získal ráz taneční suity. ... Závěr v. tvořila dohra (zásmazka) ve 2/4 taktu a živém tempu.*“ (7, s. 1099) Tanec *valaský* (*valaská*) na středním Valašsku měl jinou podobu. Tančil se ve dvoučtvrtovém taktu. Na jižním Valašsku je tento tanec označován jako *točený* (*točená*). K těmto tancům se obvykle zpívalo sedm nebo i více písní a na rozdíl od ostatních tanců u nich bylo zvykem, že tančilo jen několik dvojic. (7, s. 1099) (73, s. 8, 9) (97)

Ačkoliv byly některé tance jednoduché a nekladly tak velké nároky na tanečnickou zdatnost a mrštnost, jiné byly jejich pravým opakem. Do této skupiny spadá např. *švihák* nebo *dvoják* či *troják*.

Valašsko dalo vzniknout také velice efektním mužským sólovým tancům, rovněž velmi pohybově náročným. K těmto tancům se řadí zejména i v dnešní době velmi známý *odzemek*, který byl často tančen s rozličnými předměty, např. s pistolí, šavlí, nebo *valaškou* - v této podobě byl znám jako tanec *obuškový*. *Odzemek* patřil mezi oblíbené kratochvíle pastevců, a sloužil nejen k ukrácení dlouhé chvíle, ale díky své náročnosti také k zlepšování fyzické zdatnosti a obratnosti tanečníků. Z historického hlediska jej lze vnímat jako protipól ke starému párovému tanci *valaská* zmíněném výše. (73, s. 8, 9) (97) (98)

Odzemek je tancem ve dvoučtvrtovém taktu a téměř vždy se tančí na rozšířenou verzi osmitaktové písně *Hopsa chlapci od země*, jejíž melodie (obecně známá díky koledě *Pásli ovce Valaši*) byla zapsána již ve čtrnáctém století a text se v různých variantách více či méně liší. Tanečník nejprve na místo, kde se tanec odehrává, energicky skočí a své

představení zahájí zpěvem. Hudba (a v souladu s ní samozřejmě i tanec) začíná ve velmi pomalém tempu, zvolna nabírá na rychlosti a končí ve velmi rychlém tempu. V průběhu tanečník vystřídá mnoho figur od méně náročných na začátku až po divoké pohyby a výskoky s akrobatickými prvky ve finální části, které provází hvizdy a výkřiky. Nakonec dá hudebníkům znamení a na jeho pokyn představení končí. *Odzemek* dává tanečníkovi volnost, kterou s sebou nese improvizace, neboť v něm lze figury nejen kombinovat dle libosti, ale také přidávat figury a prvky nové. Tanečníci se záměrně snaží, aby jejich taneční projev byl osobitý a co nejoriginálnější.

Odzemku podobné tance s různými názvy jsou známy po celém území Karpat. První písemné záznamy o tanci odzemkového typu u nás pochází ze sedmnáctého století, nicméně název odzemek se datuje až do devatenáctého století. Tanečníkům na valašských pastvinách k tanci vyhrávaly dudy s píšťalou, tradičním doprovodem na zábavách byla rovněž hudecká muzika. Zhruba od padesátých let devatenáctého století, kdy dudy začal vytlačovat cimbál, se začala postupně ke stejnému účelu využívat muzika cimbálová a ve dvacátém století ji plně nahradila. Dechová hudba nebyla pro doprovod tance *odzemek* využívána.

Odzemek se na Valašsku ještě v první polovině dvacátého století běžně předával z pokolení na pokolení. S ústupem salašnického života a tradičního zemědělství se však lidem radikálně změnil způsob života, čímž vymizelo i prostředí, ve kterém se *odzemku* tak dařilo. Postupně se zmenšoval okruh tanečníků a dnes je udržován při životě zásluhou mnoha folklorních souborů, jež jej široké veřejnosti předvádí v rámci nejrůznějších festivalů a soutěží. (97) (98)

Mnoho názvů valašských párových tanců je odvozeno od rozličných zaměstnání či řemesel, např. tanec *sedlácký*, *tkalcovský*, *řeznický*, *fojtovský*, *mlynářský* nebo *student*. Další tance se jmenují podle konkrétních písní, např. *kozulenka-hulán*, *štyry koně* nebo *vdovec*. Některé tance mají označení podle místních názvů (*bystřický* nebo *čeladenský* tanec) či zvířat, která tanečníci napodobovali (*komár* nebo *žabská*). Mezi další valašské tance patří např. *zbojnická*, *vrťák*, *ovesňák* nebo taneční hry jako *stoličková* nebo *hubičková*. Do skupiny obřadních tanců spadají např. svatební tance *požehnaný* a *hónění kota* nebo *masopustní skoky a skákání*. Figurální tance se tančily pouze na jednu píseň a zábavní příležitostné tance se tančily při různých příležitostech, například

přástvový tanec při přástkách. Při *mašinkové* tanečníci napodobovali parní vlak a *křížák* tančili do kříže. (97) (73, s. 8, 9)

Názornou představu o tom, jak valašské tance vypadaly, lze získat z publikace *Valašské lidové tance* Zdeňky Jelínkové, která obsahuje deset notových zápisů tanců (*Laštovička, Raubčíček, Holáň, Ševcovský, Kovářský, Kopaný, Kyjový, Černá vlna, Teče voda z javora (Andělský) a Bystřický*) včetně textů, klavírních doprovodů, fotografií a metodiky nácvičku. (26)

5.11 Lidové tance na Plzeňsku a jejich srovnání s valašskými lidovými tanci

Ačkoliv na Plzeňsku neexistoval žádný mužský sólový tanec podobný *odzemku*, taneční styl v tomto regionu byl Františkem Bonušem v publikaci *Tance, písně a hudba plzeňského kraje* charakterizován jako styl „*vod zemí*“ – *tzv. že je skočný, rázný – projevuje se v něm touha „co možná nejvíce se vznášet nad zemí.“* (4, s. 45) Pokud by měl být popsán styl, kterým je na Valašsku tančen *odzemek*, bylo by zcela jistě možné použít stejnou charakteristiku.

Na Plzeňsku stejně jako na Valašsku dominovaly tance *točivé*, na Plzeňsku nazývané *kolečko* nebo *do kolečka* a na Valašsku zvané *valaský (valaská)* či *točený (točená)*. *Kolečka* se tančila ve svižném tempu, převážně v třídobém metru (později také v metru dvoudobém). (4, s. 38, 45) (106, s. 33, 34)

5.12 Lidové hudby a nástroje na Valašsku

Stejně jako v jiných regionech, byla původně na Valašsku velmi oblíbená dudácká hudba. Nejprve se k doprovodu zpěvu a tance využívaly pouze dudy (*gajdy*) a píšťala. Hudbou a tanci se bavili zejména pastevcí na salaších. Ti také začali vyrábět dřevěné vrtané píšťaly se sedmi otvory, které jsou též známy pod názvem *fujara*. (82, s. 20, 21)

Joža Orszák Vranecký ve své publikaci *A měl sem já piščalenku* vydané v roce 1963 uvádí: „*V poslední době bývají všechny lidové píšťaly nazývány obyčejně fujarami, kdežto starší výrobci názvy důsledně rozlišovali.*“ (108. s. 41) Nejjednodušší píšťalou bez dírek vyrobenou z kmene mladé lísky byla tzv. *koncovka*. O něco složitější varianta opatřená třemi dírkami se nazývala *fujarka* a její miniaturní verze nesla název *jednoručka*. Často se také vyráběly tzv. *dvojitě píšťaly*, které hráčům umožňovaly hrát ve dvojhlase. Jakmile

měla píšťala více než tři otvory, říkalo se jí *přebírací píšťalka* nebo jen *píščalka*. (108, s. 25–43)

Cimbál, pro valašskou hudbu tak charakteristický, se na Valašsku ve své starší (malé) formě přidal k dudácké muzice (která na Valašsku hrávala v sestavě dudy, housle a cimbál) až na začátku devatenáctého století. Byl vnímán spíše jako doprovodný nástroj dodávající hudbě barvu a charakter, neboť jej ostatní nástroje často přehlušovaly. Dudy ve valašské hudbě hrály prim až do šedesátých let devatenáctého století, avšak v další fázi vývoje lidové hudby na Valašsku byly postupně nahrazeny klarinetem a kontrabasem. Tato změna oprostila všechny nástroje od povinnosti se v ladění přizpůsobovat nepřeladitelným dudám, což jak nástroje, tak zpěváky značně osvobodilo, a dudy na Valašsku pomalu začaly upadat v zapomnění. Podobný vývoj postihl i další oblasti, nejprve se však dudy vytratily právě na Valašsku a Lašsku. Následovalo Slovensko a Slovácko (tehdy zvané moravské Slovensko), kde nejdéle setrvaly na Hornácku. V Čechách, např. na Plzeňsku, se dudy udržely, dokud nebyly nahrazeny dechovou hudbou. (7, s. 895) (71, s. 9) (82, s. 20, 21)

Je patrné, že se autoři Polášek a Kubeša domnívají, že se jedná o změnu příznivou, která napomohla rozvoji zpěvnosti v regionu: „*Vtíravý dudácký bas, t. j. prodleva harmonické kvinty na tonice, jakési ostinato, zpěváka stále znásilňuje a omezuje v modulaci toniny. Dudy nedoprovázejí, nepodřizují se, ale vedou a poroučejí.*“ (71, s. 8) Autoři ve své publikaci vyjadřují názor, že ač bylo odjakživa Valašsko zpěvným regionem, dudy byly hlavní překážkou k rozvoji lidové zpěvnosti, hudebnosti a harmonického cítění. Domnívají se, že kdekoliv měl lid silně vyvinutý cit pro hudbu, všude se opakoval stejný vzorec – k vymizení dud a jejich následnému nahrazení cimbálem muselo podle nich zákonitě dojít. (71, s. 7, 8, 9)

Nejstarší zmínku o *gajdoších* (dudácích) na Valašsku lze dohledat v soupisu poddaných na vsetínském panství z roku 1666, kde jich v té době dle dokumentu působilo dvacet dva. Spisovatel a lékař Josef Heřman A. Gallaš ve svém díle *Valaši v kraji Přerovském* líčí Valachy jako milovníky dudácké hudby. Autor se ve svém díle rozepisuje o Valaších, kteří nemají ve zvyku na pastvě zahálet, ale tráví čas buďto sběrem rozličných plodin nebo tančí za zvuků dud a cvičí se v boji. V *Romantických povídkách* ve stati, která nese název *Krátký opis hory Radhoště*, popisuje valašský lid následovně: „*Všichni vesměs Valaši, zvláště pak salašáci, jsou hudby, zpěvu a tance velicí milovníci, která ale hudba velmi prostá jest, její nástroje pozůstávají v dudách, cimbálu, moldánkách a prostých housličkách, zvláště pak*

dudy prostý Valášek nejvíce miluje...“(82, s. 21) Gallaš také popisuje, jak se vánoční obchůzky v žádném případě nemohly obejít bez *gajd* a stejně tak *veselí v krčmě*. Mnoho zmínek a odkazů na tento oblíbený nástroj lze dohledat v mnoha valašských lidových písních, zejména ve vánočních koledách. Dudy se spolu s dalšími hudebními nástroji objevují např. v textu písně *Na tej lúce zelenej*, kde hraje srna na *gajdy*, jelen na cimbál, vlk na píšťalu a medvěd na basu. (82, s. 21, 23) (71, s. 10, 103)

Z historických pramenů vyplývá, že dudy bývaly na Valašsku nejoblíbenějším nástrojem. Někteří *gajdoši* si své dudy dokonce sami vyráběli. Nejstarším typem byly dudy malé, s vyšším laděním v G dur, C dur nebo D dur. Tzv. *šutky* měly tenký zvuk a vzduch se do nich vháněl ústy. Později se k tomuto účelu začal využívat měch. Dále byly na Valašsku známé dudy větších rozměrů a nižšího ladění s dlouhou píšťalou (*hukem*) přes rameno, neboli *fuky* a menší *gajdy*, jejichž *huk* byl menších rozměrů a do kterých se vzduch, stejně jako do *šutek*, vháněl ústy.

Ladislav Rutte ve své knize *Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku* uvádí, že již v roce 1892 dudy nebyly na Valašsku běžným nástrojem a *gajdoše* znali již jen ti nejstarší lidé – a to v převážné většině jen z vyprávění.²⁹ (82, s. 23)

Cimbál je nástroj, který ve své pozdější formě (Schundův velký cimbál) stojí v centru moravské lidové hudby zhruba od začátku dvacátého století až dodnes. Typickým moravským, tedy i valašským hudebním uskupením, je cimbálová muzika, neboli lidově *cimbálovka* či *cimbálka*. Nástroji, které se v cimbálové muzice objevují, jsou cimbál,

²⁹ V úvodu k prvnímu dílu *Valašských pěsniček* Polášek a Kubeša zmiňují staříčka Michaela Stolaře z Krhové, který líčil, jak v sedmdesátých a osmdesátých letech devatenáctého století chodili do vesnice hrát dudáci z Uher. V této době již *gajdošů* příliš nezbývalo, obliba nástroje obecně klesala, avšak zejména pamětníci byli rádi, když se jim naskytla možnost poslechnout si *gajdy* a připomenout si tak své mládí. Autoři popisují stařečkovo vyprávění o *gajdošovi* Jurovi Macurovi a cimbálistce Barboře Gerulové, kteří chodovali hrát do Zubřího. Dále zmiňují stařenku Františku Hanáčkovou z Hrobic, která se narodila v roce 1858, a její vzpomínky na neupraveného ševce Holíka, který *gajdoval* na svatbách. Když Holý zemřel, nahradil ho muzikant s cimbálem a houslemi. (71, s. 8, 9)

Jistá valašská pověst s *gajdošskou* tematikou praví, že v sedmdesátých letech devatenáctého století poslední valašský *gajdoš* vylezl na strom před vlkem, dudy mu upadly na zem a vlk je sežral. Dle jiné verze téže pověsti *gajdošovi* nástroj neupadl, ba naopak jej hodil po šelmě úmyslně. Když dudy *zamečaly*, vlk si je spletl s kozou a utekl s nimi pryč. (71, s. 8, 9)

housle, kontrabas a často také klarinet a viola. Každý hráč zpravidla hraje svůj vlastní part, nicméně ve výjimečných případech mohou být jednotlivé party až ztrojeny. Soubor typicky vede první houslista, tzv. *primáš*. Part druhých houslí nebo violy, který obstarává hudebník zvaný *kontráš*, se doplňuje s basovým partem kontrabasisty, jehož doménou jsou přízvučné doby, zatímco *kontráš* hraje na doby nepřívzučné. Charakteristický způsob hry na cimbál spočívá ve hře rychlých sledů rozložených akordů. Opakováním úhozů lze docílit i hry delších tónů. Sestava cimbálové muziky se ovšem v průběhu času značně změnila. Tzv. stará cimbálová muzika vyskytující se v první polovině 19. století na Valašsku hrávala v sestavě malý cimbál, kontrabas a jedny či dvojce housle. (7, s. 895) (29, s. 80, 110–114) (55, s. 80)

Cimbál se řadí mezi úderné strunné nástroje, jeho struny jsou nataženy na rezonanční skříň a rozeznávají se dřevěnými paličkami obalenými vatou. Organologové z anglicky mluvících zemí jej řadí mezi citery. Cimbály se objevují nejen v České republice, ale i v zahraničí, zejména v Maďarsku, Rumunsku či na Slovensku. (55, s. 80) (29, s. 81, 111–114)

Vznik cimbálu se datuje do devadesátých let sedmnáctého století. Předchůdcem cimbálu bylo trojúhelníkové či čtyřúhelníkové *psaltérium* z Malé Asie, jehož struny se rozechvívaly buďto prsty, nebo např. dřevěným či kovovým plektrem (lidově trsátkem). Ke konci středověku došlo k jeho zdokonalení, a tak vznikl *hackbrett*, přímý předchůdce cimbálu, s přibližně dvaceti strunami. K jejich rozechvění se používala buďto plektra nebo paličky ve tvaru lžičky. Cimbál je značně větších rozměrů než *hackbrett*, má rozsah čtyř oktáv (E–e3), jeho chromaticky laděné struny jsou vedeny až čtyřnásobně (kdežto u *hackbrettu* většinou jen dvojnásobně) a bývá opatřen pedálovými dusítky. (7, s. 895) (55, s. 79, 80)

Existují dva základní typy cimbálu – velký cimbál a starší typ nástroje, tzv. malý cimbál. Velký cimbál stojí na čtyřech nohách, má silnější zvuk a používá se dle Johnstona běžněji než jeho malá alternativa. Vznikl v devatenáctém století modernizací malého cimbálu Josefem Václavem Schundou, českým nástrojařem žijícím v Maďarsku. Na Moravu se dostal až ve dvacátém století a jeho obliba stále rostla, až postupně zcela nahradil malý cimbál, který je dnes spíše historickou raritou. (29, s. 82, 83, 86)

Malý cimbál neboli cimbálek má rozsah jen dvě a půl až tři oktávy, hudebník ho mívá zavěšený na krku a tím pádem na něj lze na něj hrát i ve stoje. Běžněji ho má však hráč položený na klíně či na stole a hraje raději vsedě. (29, s. 82, 83)

Jesse A. Johnston ve své práci s názvem *The cimbál (Cimbalom) and Folk Music in Moravian Slovakia and Valachia* podotýká, že ačkoliv existují důkazy pro využívání cimbálu před rokem 1700 pouze ve vyšších kruzích, pravděpodobně jej už tehdy využívali hudebníci všech společenských vrstev. Od osmnáctého století již četná vyobrazení tohoto nástroje svědčí o jeho oblibě mezi lidem a potulnými muzikanty (např. obraz zachycující hudebníky včetně cimbalisty na zdobeném terči zhotoveném okolo roku 1780 nebo vyobrazení cimbálu na titulní straně *Českých národních písní* z roku 1825, ve kterých je také Janem Ritterem z Rittersbergu popsán jako nejoblíbenější starý lidový nástroj). Ke konci devatenáctého století byl cimbál vnímán jako jeden ze symbolů národní hrdosti, což dokazuje například ilustrace Mikoláše Aleše v týdeníku *Květy*, na které je na obrázku s folklorní a národní tematikou vyobrazen také cimbál. Tento nástroj byl v době národního obrození spojován s tradiční lidovou kulturou neposkvřenou vlivy zvenčí. Zmínku o cimbálu lze také např. dohledat ve sbírce zvané *Moravské národní písně* z roku 1859, a to v textu písně s názvem *Na tej lúce zelenej*, ve které lovec spatří lesní zvířata hrát na rozličné lidové nástroje. Tento nástroj nesměl samozřejmě chybět ani na *Národopisné výstavě Československé* konané v Praze roku 1895, kde vyhrávala cimbalová muzika vedená Janem Pelárem. (29, s. 82, 83, 98) (90, s. 621)

Stejně jako v jiných regionech České republiky došlo i na Valašsku k rozšíření dechové hudby. Polášek a Kubeša popisují tento trend následovně: „*Původní ráz písní byl často setřen zpíváním při „plechovéj“. Stará muzika „dřevěná“ víc hověla zpěvnosti lidu. Vždyť při „plechovéj“ není zpěvu skoro ani slyšet.*“ (71, s. 10)

5.13 Lidové hudby a nástroje na Plzeňsku ve srovnání s Valašskem

Plzeňský region spadá do oblasti dudácké muziky, v níž byly stěžejným nástrojem dudy. Právě tomuto nástroji vděčí plzeňská hudba za svou charakteristickou barvu a i samotný charakter plzeňských písní bývá ovlivněn dudáckou hudbou. Na rozdíl od Valaška (a dalších moravských regionů) zde (a stejně tak v dalších českých regionech) nedošlo k výše zmíněnému vymizení dud a jejich nahrazení cimbálem.

Základním uskupením dudácké hudby byla tzv. *malá selská muzika*, kterou obvykle tvořily dudy, housle a Es klarinet, který se stal její součástí v devatenáctém století. Kvůli klarinetu se do té doby proměnlivé ladění dud v devatenáctém století ustálilo taktéž na Es dur. Klarinet hrával v *malé selské muzice* první hlas a housle zajišťovaly doprovod v lidovém dvojhlasu (v terciích a sextách). Dudy hrály hlavní melodii stejně jako klarinet, jen o oktávu níže. Mezi charakteristické rysy dudácké hudby patří variace hlavního tématu a dudácká prodleva. Dudy se významně podílely nejen na vývoji lidové písně na Plzeňsku po stránce melodické, ale také interpretační. Zdeněk Vejvoda ve své antologii s názvem *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století* zmiňuje návštěvu Karla Jaromíra Erbena na Plzeňsku, během které upoutali jeho pozornost místní muzikanti a jejich provedení písně *Jel sedlák vorati*, kdy hlavní zpěvák zpíval a ostatní napodobovali svými hlasy hru na dudy. (4, s. 12) (105, s. 38) (106, s. 13, 20, 21, 22)

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století vznikla tzv. *velká selská muzika*, kdy bylo výše uvedené uskupení obohaceno o klarinet laděný v B, případně o další dudy a housle. V pozdějších dobách se přidal i kontrabas. (106, s. 25)

Dalším rozšířeným hudebním uskupením byla na Plzeňsku tzv. *hudecká muzika* (neboli *štrajch*), jejíž nástrojové obsazení tvořily viola, dvoje housle, příčná flétna, C-klarinet, kontrabas, eventuálně také lesní roh a trubka in F. (106, s. 25, 26)

Vedle již zmíněných nástrojů, které bývaly neodmyslitelnou součástí dudácké, hudecké nebo dechové muziky, existovalo na Plzeňsku velké množství dalších lidových, dosti často velmi originálních nástrojů. Podobně jako na Valašsku se i na Plzeňsku těšily velké oblibě rozličné píšťaly. Vejvoda ve své publikaci *Plzeňsko v lidové písni* uvádí např. bezové píšťalky, flétny a tzv. panovu flétnu, neboli *moldánky*. Velmi oblíbená byla na Plzeňsku např. měchová harmonika, která v podstatě dokázala nahradit dudáckou hru. Ačkoliv

na rozdíl od Valašska cimbál na Plzeňsku nepatřil mezi nejoblíbenější hudební nástroje, bylo by přehnané tvrdit, že se zde vůbec nevyskytoval. Stejně jako na další strunné nástroje, harfu nebo na kytaru, na něj hrávali zejména potulní muzikanti. Jak cimbál, tak harfa s kytarou se často přidávaly k dudáckému triu. (106, s. 29, 30, 31)

I na Plzeňsku, stejně jako na Valašsku (a dalších regionech), nakonec došlo k masivnímu rozšíření dechových hudeb. Začátkem devatenáctého století dechová muzika obvykle sestávala z C-klarinetu, F-klarinetu, dvou trubek in F, C-helikonu, baskřídlovky a C-křídlovky. (106, s. 27, 28)

6 Péče o kulturní dědictví na Valašsku a Plzeňsku

Sběratelé lidových písní, tradic či pohádek se zasloužili o zachování velké části kulturního pokladu, kterým každý region disponoval a který by bez jejich pomoci docela vymizel z našeho povědomí. Mnozí z nich se sběrem začali v době, kdy bylo zřejmé, že lidová kultura včetně lidové písně pomalu začíná upadat v zapomnění. Navštěvovali pamětníky, nechávali si vyprávět a zpívat a vše pečlivě zaznamenávali pro budoucí generace. V následujícím textu bude vzhledem k zaměření práce pojednáno zejména o sběratelích hudebního folkloru.

K uchování kulturního dědictví v dnešní době také významně přispívají četné folkloristické festivaly či folkloristické soubory, jež udržují písně, hudbu, tance a zvyky našich předků i v dnešní době při životě.

6.1 Guberniální sběr na Valašsku

Podobu mnoha písní se místním sběratelům podařilo zachytit již na začátku devatenáctého století, kdy se v roce 1819 v někdejších zemích rakouské monarchie konala centrálně řízená sběratelská akce, tzv. *guberniální sběr*, zaměřená nejen na texty a nápěvy lidových písní, ale také např. na lidové tance. Sběru se na Moravě věnovali převážně místní varhaníci a kantoři, na Valašsku to byl např. učitel z Růžďky, Josef Danický, který do *guberniální* sbírky přispěl šestnácti písněmi a tanci z tohoto regionu. Podstatná část materiálu sebraného na území Moravy a Slezka nebyla dosud publikována a nachází se v archivech ve Vídni a v Brně. (107, s. 9, 10, 14)

6.2 Významní sběratelé lidových písní na Valašsku

Jedním z nejznámějších sběratelů moravských lidových písní je František Sušil. Během svého života působil také jako kněz, národní buditel, pedagog, básník a překladatel. Narodil se 14. června 1804 v Rousínově a zemřel 31. května 1868 v Bystřici pod Hostýnem. Svá studia započal u svého strýce, který působil jako kaplan. Dále pokračoval na gymnáziu v Kroměříži, kde v něm jeho učitel, P. Horn, probudil zájem o problematiku lidové písně. Vzdělání dokončil na augustiniánské filosofické akademii v Brně. Po studiích zaujal post kaplana nejdříve v Olbramovicích u Moravského

Krumlova a následně v Komárově u Brna. Od roku 1837 působil jako profesor novozákonní teologie na brněnském bohosloveckém ústavu.

František Sušil byl aktivním hudebníkem – ovládal hru na klavír a flétnu a hrál v rousínovské kapele, díky čemuž byl schopen zapisovat nejen texty, ale i nápěvy. Sběru lidové písně se začal věnovat v roce 1824, tedy ještě jako student. Nejprve se zaměřil na nejbližší okolí Rousínova, ale pak své působení rozšířil i na další moravské regiony včetně Valašska. Přestože měl při sběru k dispozici pomocníky, začal se díky špatným zkušenostem s kvalitou jejich zápisů postupně raději spoléhat sám na sebe. Přestože se mu písně po melodické stránce podařilo zachytit dokonale, z rytmického hlediska zápisy mnohdy úplně přesné nejsou, neboť byl příliš ovlivněn rytmickými zákonitostmi umělé hudby. Vydal tři sbírky moravských lidových písní, které nesou názvy: *Moravské národní písně*, *Moravské národní písně, sbírka nová* a *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. (5, s. 212) (47)

Dalším neméně významným sběratelem moravských lidových písní i moravského folkloru obecně byl František Bartoš, který se kromě národopisu věnoval také pedagogické činnosti a jazkykovědě. Bartoš se narodil 1. března 1837 v Mladcové u Zlína a 11. června 1906 na stejném místě zemřel. Po absolvování základní a hlavní školy pokračoval ve vzdělávání na olomouckém německém gymnáziu. Studia zakončil studiem řečtiny, latiny a češtiny na univerzitě ve Vídni. Během života působil jako profesor na několika gymnáziích, konkrétně na nižším strážnickém piaristickém gymnáziu, gymnáziu v Olomouci, gymnáziu v Těšíně a na brněnském gymnáziu. Období mezi roky 1882–1884 zasvětil národopisnému výzkumu v oblasti Moravy a Slezka. Mezi lety 1888–1898 zastával post ředitele II. českého gymnázia v Brně a poté odešel do důchodu. Ke konci života hodně cestoval a žil velmi aktivně, dokud ho v roce 1902 nepostihla vážná nemoc, které podlehl v roce 1906.

František Bartoš vydal mnoho sbírek, odborných článků a publikací zpracovávajících rozličná národopisná témata. Jeho publikace většinou sestávaly z jednotlivých příspěvků do nejrůznějších periodik, které se posléze rozhodl vydat souhrnně. Mezi nejdůležitější knihy patří např. *Dialektologie moravská I-II* pojednávající o různých moravských nářečích. Ve stáří ještě dialektologii doplnil slovníkem, jenž nesl název *Dialektický slovník moravský*. Problematiku lidových obyčejů, pověr či krojů zpracoval v publikaci *Moravský lid. Sebrané rozpravy z oboru moravské vlastivědy*. Dětským folklorem, hrami, hádankami

a říkadly se zabýval v knize *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné...* Kniha *Lid a národ I-II. Sebrané rozpravy lidopisné a literární* zase zpracovává informace týkající se kramářské písně a různých aspektů lidové kultury na Valašsku, Zlínsku nebo Podluží .

Bartošova první sbírka moravských lidových písní se jmenuje *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Sušilovy...* Druhá sbírka, s názvem *Národní písně moravské v nově nasbírané*, obsahuje pojednání Leoše Janáčka o melodické složce písní. Publikace *Kytice z národních písní moravských* byla určena k běžnému užívání v praxi a stejně tak její dvě rozšířená vydání s názvem *Kytice z národních písní moravských, slovenských i českých*. Existují i mnohé výběry z *Kytice*, jako *Moravská lidová poesie v písních. 53 nejkrásnějších písní z kytice Fr. Bartoše a L. Janáčka*. Ke stejnému účelu jako *Kytice* sloužily i publikace *Sto lidových písní československých s rozbory a výklady* nebo *Kytice z lidového básnictva*. (5, s. 20)

Jan Nepomuk Polášek (16. dubna 1873 Frenštát pod Radhoštěm – 3. dubna 1956 Valašské Meziříčí) se na rozdíl od již zmíněných sběratelů lidových písní soustředil výhradně na valašskou lidovou píseň. Za svého života se vedle sběratelské činnosti věnoval také činnosti pedagogické a skladatelské (jeho skladby byly inspirovány lidovou hudbou). Již od dětství si osvojoval hru na různé hudební nástroje, nejvíce se soustředil na klavír, flétnu a housle. Na varhanické škole v Brně u Leoše Janáčka získal hudební vzdělání a následně se zúčastnil hudebně pedagogického kurzu ve Vídni. Úspěšně složil troje státní zkoušky – ze zpěvu, hry na klavír a varhany a ze hry na housle. Po dokončení studií založil hudební školu ve Valašském Meziříčí, kde působil jako sbormistr pěveckého spolku. Zastával zde také funkci profesora na reálném gymnáziu a učitelském ústavu.

Během svého života vydal zpěvníky s názvy *Naše písně*, dále *Slovácké, slovenské a valašské písně*, následně *Valašské a lašské. Jednohlasné písně*. a nakonec pět dílů sbírky *Valaské pěsničky*, na kterých spolupracoval s Arnoštem Kubešou. K praktickému využití ve školách vydal *Popěvky, písničky a říkadla* a pro místní periodika (např. *Naše Valašsko*) napsal velké množství článků o valašské lidové písni. Po jeho smrti byly vydány další dva díly *Valaských pěsniček* s názvem *Písně z doby roboty, zbojnické a vojenské I-II*. (5, s. 176)

Arnošt Kubeša (26. ledna 1905 Vidče u Rožnova pod Radhoštěm – 15. prosince 1993 Valašské Meziříčí) se věnoval pedagogické činnosti a sběru lidových písní na Valašsku.

Studia započal na gymnáziu ve Valašském Meziříčí a posléze pokračoval na filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Během života učil na mnoha gymnáziích, před druhou světovou válkou např. v Uherském Hradišti, Praze, nebo v Nové Pace. Po druhé světové válce se vrátil do Valašského Meziříčí, kde nejprve opět učil na gymnáziu a následně působil jako ředitel *Valašského muzea v přírodě*. Ve Valašském Meziříčí již zůstal po zbytek života.

S J. N. Poláškem vydal pět dílů zpěvníku *Valaské písničky*, na něž navazují ještě např. *Valašské písničky, tance, dětské hry, povědačky, přísloví* nebo *Písně z doby roboty, zbojnické a vojenské I-II*.

Kubeša také přispíval svými odbornými články a studii do místních periodik, soustředil se zejména na problematiku barvířství plátna, valašského kroje, ale také např. historii zbojnictví v tomto regionu. (5, s. 126) (37)

6.3 Guberniální sběr na Plzeňsku

Na Plzeňsku se sběru lidových písní v rámci *guberniálního sběru* věnovali podobně jako na Valašsku zejména kantoři a duchovní. Mezi tamější sběratele patří např. kantor Vyslyšel z Potvorova, jehož rukopis se dnes nachází v *Národopisném muzeu Plzeňska*.

Písňe sebrané na Plzeňsku během guberniálního sběru byly vydány ředitelem Pražské konzervatoře, Bedřichem Divišem Weberem (1766–1842), v *Kolovratském rukopisu* z roku 1823. Některé se objevily ve sbírce *České národní písňe* roku 1825, kterou vydal rovněž Weber, tentokrát však se svým přítelem Janem Ritterem z Rittesbergu (1780–1841). Další zařadil do své sbírky zvané *České národní zpěvy a tance* Tomáš Antonín Kunz (1756–1830). (105, s. 33)

6.4 Významní sběratelé lidových písní na Plzeňsku

Jednou z nejvýznamnějších osobností, které se věnovali sběru lidových písní (nejen) na Plzeňsku, je básník a sběratel lidových písní, pohádek, vydavatel a obrozenec Karel Jaromír Erben (7. listopadu 1811 Miletín u Hořic – 21. listopadu 1870 Praha). Erben nejprve absolvoval gymnázium v Hradci Králové a následně pokračoval studiem práv a filosofie v Praze. Po dokončení studií působil u hrdelního a fiskálního soudu do té doby, než se stal archivářem města Prahy. Velmi záhy se začal zajímat o lidovou kulturu a započal svou sběratelskou činnost.

Erben se velkou měrou soustředil na sběr lidových pohádek, ale nikdy je nevydal v rámci jednoho komplexního díla – jednotlivé pohádky publikoval v tisku a ze sta sestavil knihu *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, také známou jako *Čítanka slovanská*. Asi nejznámějším Erbenovým dílem je *Kytice z pověstí národních*, která obsahuje Erbenem zveršované lidové balady. Jeho první sbírka lidových písní nese název *Písně národní v Čechách I–III* a již v této prvotině se objevují plzeňské písně. Třicet z nich použil Jan Pavel Martinovský (1808–1873) ve svém albu klavírních úprav, které se jmenuje *Nápěvy písní národních v Čechách I–V*. V Erbenově sbírce s názvem *Prstonárodní české písně a říkadla* (1864) je zaznamenáno sedmdesát devět písní z Plzeňska. (5, s. 50) (105, s. 36, 38)

Dalším sběratelem lidových písní, který výrazně přispěl k uchování plzeňského kulturního pokladu, je učitel Bohuslav Vyhlídka (1902–1979), který v rámci spolupráce s Jiřím Horákem (1884–1975), tehdejším ředitelem Státního ústavu pro lidovou píseň, shromáždil obsáhlou sbírku plzeňských lidových písní z oblasti Rokycanska a dalších míst. (105, s. 110, 111)

Významná byla také sběratelská činnost pedagoga a etnochoreologa Františka Bonuše (1919–1999), autora publikace *Tance, písně a hudba plzeňského kraje*. Pedagog a sběratel lidových písní Karel Rodina (1884–1969) byl natolik vášnivý zastánce původního plzeňského nářečí, že do sebraného materiálu zasahoval a upravoval slova tak, aby obsahovala co nejvíce nářečních tvarů a výrazů, čímž nenávratně poškodil autenticitu písní. Dalším významným plzeňským sběratelem lidových písní, pedagogem a zejména skladatelem byl Oldřich Blecha (1892–1951), jemuž se podařilo shromáždít více než tři sta plzeňských lidových písní. Jeho publikace *Zpěvy Plzeňska I – III* obsahuje třicet lidových písní a jejich klavírních doprovodů. Velmi rozsáhlou rukopisnou sbírku sestavili bratři učitelé Vojtěch (1874–1958) a Jiří (1904–1981) Pomahačovi. Soubor obsahuje kromě mnoha popisů různých aspektů lidové kultury a starých fotografií také čtyři sta sedmdesát zápisů lidových písní z oblasti Plzeňska. (105, s. 134, 135, 136, 137, 138, 139, 148)

6.5 Folkloristické soubory a jiná hudební uskupení na Valašsku a Plzeňsku

Na Valašsku se stejně jako na Plzeňsku starají o odkaz našich předků četné folkloristické soubory, které vystupují na nejrůznějších kulturních akcích a festivalech, a tak udržují valašské kulturní bohatství stále při životě. Kromě tradičních folkloristických souborů se mezi hudebními uskupeními tohoto regionu najdou také soubory a kapely, které zpracovávají lidové písně netradičním a modernějším způsobem. Mladým posluchačům preferujícím moderní hudbu by právě tyto kapely mohly otevřít dveře ke kulturnímu dědictví ve formě lidové hudby. Tato kapitola se zaměřuje jak na některé tradiční folkloristické soubory z Valašska a v menší míře také Plzeňska (o tradičních folkloristických souborech z Plzeňska bylo pojednáno v bakalářské práci *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury*), tak na kapely, které pojímají lidovou hudbu netradičním způsobem.

6.5.1 Folkloristické soubory na Valašsku

Valašský soubor Kašava

Valašský soubor *Kašava* vznikl v roce 1971 ve Zlínském kraji, kde dodnes působí. Jeho členové se věnují kromě folkloru ze západního a jižního Valašska také folklornímu materiálu z východní Hané a luhačovického Zálesí. Současným vedoucím taneční skupiny je Ondřej Pavlišník. Petr Král a Kateřina Dlabajová zastávají místo primáše cimbálové muziky a Veronika Silná je organizační vedoucí. (99)

Repertoár souboru sestává jak z dílčích tanečních čísel, tak ze scénických pásem, která vycházejí z lidových tradic a obyčejů (např. *Už tu smrt' nesem*). Dále se členové souboru angažují v obnově vymizelých či pomalu mizejících tradic (např. velikonoční *šlahačka*) a lidových her (např. *vánoční hry z Vizovicka*) (80) (99)

V rámci souboru *Kašava* existuje několik folkloristických souborů pro děti a mládežnická taneční příprava, jejichž členy je v dnešní době okolo sto padesátí dětí. (10)

Valašský soubor písní a tanců Rusava

Valašský soubor písní a tanců Rusava byl založen roku 1953 v Bystřici pod Hostýnem. Zaměřuje se zejména na folklorní materiál z jihozápadního Valašska, především však na kulturní dědictví valašské vesnice Rusava, po níž byl soubor pojmenován. Repertoár *Rusavy* je tvořen hlavně sólovými i skupinovými tanci, které zpracovávají tematiku zbojnictví, dále např. tanci pasteveckými nebo řemeslnickými. Vystoupení mají obvykle charakter tanečního pásma s hudební a pěveckou složkou. V současné době v rámci souboru fungují dvě taneční skupiny (mladší a starší), které dohromady čítají okolo padesáti členů. Hudební doprovod zajišťuje cimbálová muzika *Bukovinka*. Hlavním vedoucím souboru je Petr Stanovský, Ing. Jan Stanovský působí jako organizační vedoucí a uměleckou vedoucí je Markéta Hnilicová. Soubor *Rusava* organizuje dva festivaly (*MFF na rynku v Bystřici* a *Podhostýnské září*) a *Valašský bál*. Každoročně také vystupuje na mnoha dalších kulturních akcích, jak v České republice, tak v zahraničí. (59) (34) (16)

Kromě souboru *Rusava* v Bystřici působí také dětský *Dětský valašský soubor Malá Rusava*, který byl založen v roce 1958. Stejně jako soubor *Rusava* klade při výběru folklorního materiálu důraz na obec Rusavu a její okolí, neboť jeho cílem je udržování tradic, tanců, her a písní právě z této oblasti. Soubor má v současné době osmdesát členů rozdělených do dvou skupin. Nedílnou součástí *Malé Rusavy* je i cimbálová muzika, jejíž vedoucím je Radek Cahlík. Primáškou cimbálové muziky je Adéla Tiefembachová a jako vedoucí celého souboru působí Jiří Hrdlička. Soubor *Malá Rusava* má za sebou čtrnáct vystoupení jak v České republice, tak v zahraničí a za dobu svého působení získal mnohá ocenění. (12)

Valašský soubor písní a tanců Radhošť z Trojanovic

Valašský soubor *Radhošť* byl založen v roce 1950 v Trojanovicích, kde od té doby také působí. Jeho repertoár je tvořen folklorem dvou oblastí – severního Valašska a jižního Lašska. V současnosti v souboru působí přes třicet členů (hudebníků v cimbálové muzice a tanečníků). Vedoucím souboru je Ing. Petr Michna, primáškou cimbálové muziky je Mgr. Lenka Pustějovská a taneční choreografii má na starosti Marie Hrnčířová. Soubor *Radhošť* se účastní nejrůznějších akcí, kde divákům prezentuje valašské kulturní dědictví (např. *Frenštátské slavnosti*). Soubor má za sebou kromě čtrnácti vystoupení po České republice mnoho vystoupení zahraničních. Každý rok pořádá akce *Valašský bál, kácení*

máje a působí také jako jeden z pořadatelů akce *Setkání cimbálových muzik Valašského království*. (20) (33) (79) (103)

Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří

Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří získal své jméno v roce 1971, ale jeho počátky se datují do roku 1938, kdy fungoval pod názvem *Valašský kroužek*. Jeho repertoár sestává zejména z lidových vyprávění, písní a tanců z oblastí Rožnovska a Zuberska. Kromě taneční složky má soubor vlastní cimbálovou muziku, kterou primuje Josef Říha. V rámci souboru existují čtyři tělesa – *Beskyd'áček* určený pro nejmenší tanečníky od šesti do deseti let, *Malý Beskyd*, který navštěvují děti od deseti do patnácti let, *Beskyd* určený pro dospělé a ti nejstarší členové tvoří skupinu, která si říká „*Stará garda*“. Celkem má soubor okolo devadesáti členů a jeho vedoucím je Vítězslav Staňo. *Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří* působí nejen na Valašsku, ale také v rámci různých folklorních festivalů a akcí po celé České Republice a v zahraničí (např. ve Francii, Německu nebo Bulharsku). (24) (35) (100) (101) (102)

Valašský soubor písní a tanců Bača

Valašský soubor písní a tanců Bača byl založen v roce 1945 ve Valašském Meziříčí, kde od té doby působí. Repertoár, který zpracovává do programových pásem, čerpá z oblastí Rožnovska a Meziříčska. Jejich prostřednictvím seznamuje diváky se širokou škálou tanců (např. řemeslnické, točivé, zbojnické) i s jinými oblastmi folkloru, kupříkladu lidovými obřady (např. svatební písně). Tanečníci jsou rozděleni do dvou skupin dle věkových kategorií, v mladší skupině působí tanečníci od sedmnácti do dvaceti pěti let a ve starší až do sedmdesáti let. Organizační vedoucí souboru je Lenka Novotná, Dana Čechová působí jako vedoucí starší skupiny tanečníků a Marek Štěpán jako vedoucí skupiny mladší. Soubor má i vlastní doprovodnou cimbálovou muziku v čele s primášem Lukášem Krupou, která nese rovněž název *Bača*, a ženský pěvecký sbor. *Soubor Bača* pořádá každoročně mnohé akce (např. *Bačovský a Dětský bačovský bál*, *Koledování u apoštolů* nebo *Mezinárodní folklorní festival Babí léto*) a vydal již dvě hudební alba. První z nich, vydané v roce 2002, nese název *Za písničkú do Mezříča* a druhé, *Okolo Mezříča*, je z roku 2011. (86)

Dětský folklorní soubor Ovečky

Dětský folklorní soubor Ovečky, který působí rovněž ve Valašském Meziříčí, vychovává budoucí členy *Valašského souboru písní a tanců Bača*. Stejně jako členové souboru *Bača* se soustředí na oblast Rožnovska a Meziříčska. Zpracovává zejména staré dětské hry, říkadla, tanečky a ze všech druhů písní klade zejména důraz na mezi dětmi oblíbené *škádlivky*. *Ovečky* jsou rozděleny do dvou věkových skupin. Děti mezi pěti až devíti lety navštěvují skupinu s názvem *Ovečky – malé* a děti mezi osmi až patnácti lety jsou členy skupiny *Ovečky – starší*. Soubor doprovází *Cimbálová muzika Bača*. *Ovečky* mají za sebou mnohá vystoupení v Čechách i v zahraničí, absolvovaly také četné soutěže. Vedoucími skupin jsou Irena Koutná a Lenka Novotná, která má s Renátou Kotasovou také na starosti choreografie. (11)

6.5.2 Folkloristické soubory na Plzeňsku

I na Plzeňsku je kladen důraz na uchování lidového kulturního dědictví, o čemž svědčí mnoho folkloristických souborů, určených jak pro děti, tak dospělé. Na Plzeňsku, stejně jako na Valašsku, je běžné, že si členové *dospělých* folkloristických souborů vychovávají své budoucí členy v dětských souborech, které fungují jako přípravky. Tyto přípravky mnohdy nesou stejné jméno jako dospělý soubor, ke kterému patří, pouze ve zdrobnělé formě. Typickým příkladem takového dospělého souboru a jeho přípravky jsou např. plzeňské soubory *Jiskra* a *Jiskřička*.

Jiskra je soubor písní a tanců založený v roce 1958, jehož součástí je pěvecká, taneční a hudební sekce. Na svém repertoáru má jak plzeňské, tak chodské a žinkovské lidové písně. *Jiskřička*, založená v roce 1982, nejprve fungovala jako soubor, v němž si *Jiskra* vychovávala své budoucí tanečnický, avšak jen několik málo let po svém založení byla rozšířena i o dětskou lidovou muziku. Repertoár *Jiskřičky* sestává, stejně jako u jejího *dospělého* protějšku, z folkloru z oblastí Plzeňska, Chodska a Žinkovska. (27) (28)

Dalším souborem písní a tanců a jeho přípravkou pro děti jsou např. soubory *Mladina* a *Mladinka*. *Mladina* byla založena v roce 1954, přičemž až do poloviny devadesátých let byla známá pod názvem *Soubor písní a tanců Škoda Plzeň*. *Mladina* se soustředí na repertoár písní, tanců a obyčejů z jihozápadních Čech včetně Plzeňska a usiluje o co největší autenticitu svých vystoupení. *Mladinka* je dětský folkloristický soubor, který vznikl v roce 1986. Má jak hudební, tak taneční složku a její repertoár pochází taktéž

z jihozápadních Čech. Součástí Mladiny je také *Mladinečka*, která je určena pro nejmladší děti od čtyř do sedmi let. (51) (52) (53)

Dalšími plzeňskými soubory jsou také např. *Rokytky*, *Rokytička*, *Sluníčko* nebo *Úsměv*. (15)

6.5.3 Netradiční hudební uskupení vycházející z lidové hudby

Kromě již zmíněných folkloristických souborů v obou regionech fungují hudební uskupení, která zpracovávají lidové písně netradičním způsobem. Jejich aranžmá zahrnují v různé míře použití moderních nebo pro českou a moravskou lidovou hudbu netradičních hudebních nástrojů, jako je např. elektrická kytara. Tímto způsobem přibližují lidovou hudbu dnešním posluchačům.

Docuku

Na Valašsku působí šestičlenné hudební uskupení *Docuku*, které vzniklo ve Valašském Meziříčí v roce 2001. Do repertoáru skupiny spadají jak lidové písně (zejména valašské, ale i z jiných regionů nebo zahraniční), tak vlastní tvorba, která je ovšem výrazně inspirovaná folklorem. *Docuku* kombinuje prvky folkloru a bigbeatu s vlivy balkánské či romské hudby, což vytváří velmi zajímavou a nezvyklou kombinaci stylů a vlivů, která je pro skupinu charakteristická. Ačkoliv se *Docuku* rozhodli na svá alba zařadit nezanedbatelné množství pomalých písní a teskných balad, přece jen převažují písně svižné. Jejich preference vyplývají již z názvu kapely. *Docuku* totiž ve valašském nářečí znamená rychle a svižně. (13)

U zrodu kapely v roce 2001 stáli tři hudebníci: Jiří Buksa (zpěvák a hráč na mandolínu, kytaru a heligónku), Karel Mikuš (hráč na bicí) a Roman Vavřík (akordeonista). V roce 2010 kapela začala přibírat nové členy. Rozrostla se o tři folklorní hudebníky, kteří měli bohaté zkušenosti s valašskou lidovou hudbou. Prvními nováčky byli Dan Pšenica (viola) a Pavel Hanuštiak (kontrabas) a v roce 2017 přibyl ještě Filip Kamas (housle).

Kapela dosud vydala tři alba: *Meziřečí* (2004), *Domrtě* (2007) a *Kdybych já věděl...* (2013) Alba *Meziřečí* a *Kdybych já věděl...* byla nominována na cenu *Anděl* v kategorii *world music*. *Docuku* působí jak v České republice, tak v zahraničí a má bohaté zkušenosti s reprezentací své vlasti na zahraničních folklorních festivalech a na mezinárodních festivalech. (13)

Fleret

Kapela Fleret je folk-rockovou legendou, která má sice většinu skladeb autorských, ale převážně vycházejících z valašské lidové hudby. Mnohé z těchto písní v průběhu let zlidověly.

Skupina působí pod názvem *Fleret* od roku 1984, ačkoliv její vznik lze datovat do roku 1982. Než se jméno definitivně ustálilo, názvu *Fleret* předcházelo označení *Šperhák* a *Šperk*. V současné době kapela působí v mužském obsazení. Kapelníkem je Zdeněk Hrachový, který obstarává hru na fujaru, mandolínu, kytaru, zpěv a skládá hudbu. Stanislav Bartošík rovněž působí jako zpěvák, dále ovládá hru na housle, foukací harmoniku, dudy a příležitostně hudbu okoření zvukem nástroje *kazoo*. Vítek Rokytky kraje na elektrickou kytaru, harmoniku a zpívá. Rost'a Koplík v kapele působí jako hráč na bicí a Radek Postava je baskytarista. V kapele se vystřídalo několik zpěvaček, nejznámější z nich byla lidová zpěvačka Jarmila Šuláková (1929–2017), které je přezdíváno královna lidové písně. Jednalo se o zpěvačku, která byla o mnoho starší než ostatní členové kapely, a přesto díky svému nádhernému hlasu, procítěnému projevu a charismatu dokázala oslovit i mladé publikum. Na *Youtube* lze dohledat záznam písně *Ovečky zaběhnuté* z festivalu *Masters of Rock* (na který se každoročně sjíždějí příznivci rocku, metalu a tvrdší hudby obecně) z roku 2009. Z reakcí početného publika je patrné, že jsou všichni přítomní z vystoupení kapely *Fleret* nadšeni. Jednalo se o závěrečnou píseň koncertu, po které se Jarmile Šulákové dostalo mohutného aplausu. Na začátku královně lidové písně gratuloval k jejím osmdesátým narozeninám Viktor Smolski, kytarista německé heavymetalové skupiny *Rage*. Zpěvačka se byla silně dojata, stejně jako publikum, které si svým přirozeným, skromným vystupováním a zcela nezaměnitelným, expresivním a bezchybným hudebním projevem úplně podmanila. (30) (46)

Skupina vydala více než patnáct alb, např. *Až zavřu dvéří* (2009), *O krásách Valašska* (2011) nebo *Tož šťastné a veselé* (2000). (30)

Fleret se aktivně věnuje koncertní činnosti a na svých internetových stránkách má seznam nadcházejících koncertů – zhruba pět za měsíc na nejrůznějších místech a akcích v České republice. (30) (32)

Lidová muzika z Chrástu

I na Plzeňsku působí soubor, který se stará o přiblížení lidové písně dnešním lidem. Na mladé publikum se rozhodl zapůsobit prostřednictvím humoru, výchovných koncertů a umísťováním svých hudebních videí na *Youtube*.

Lidová muzika z Chrástu na svých internetových stránkách uvádí, že cílem jejího působení není interpretační dokonalost, ale probuzení zájmu o lidovou hudbu a předání radosti z ní dnešnímu posluchačstvu. Členy souboru jsou absolventi a žáci chrástecké základní umělecké školy, takže vzhledem k jejich věku mají poměrně velkou šanci oslovit i mladé publikum.

Soubor existuje od roku 1996, kdy byl založen Zuzanou Klepalovou. V současnosti působí jako vedoucí souboru Vojta Kouba. Repertoár uskupení sestává zejména z lidových písní z oblasti západních a jižních Čech. Roku 2014 soubor zahájil projekt s názvem *Plzeňské písně*, v rámci kterého bylo nahráno mnoho lidových písní z Plzeňska. V roce 2015 muzika vystoupila s novým repertoárem v Plzni a následující rok došlo k vydání písní na CD, které rovněž nese název *Plzeňské písně*. Kromě CD bylo vydáno ještě DVD a kniha. Jejich vydání podpořil projekt *Evropské hlavní město kultury Plzeň 2015*. Soubor vystupuje na nejrůznějších kulturních akcích a to nejen v rámci svého regionu. Dále také pravidelně pořádá výchovné koncerty pro mateřské školy.

Z nástrojového hlediska se *Lidová muzika z Chrástu* od ostatních folklorních souborů a uskupení (např. narozdíl od skupiny *Docuku*) příliš neliší. V současné době většinou hraje v obsazení dvoje housle, dva klarinety, dvě příčné flétny, kontrabas, zobcová flétna, dudy a zpěv. Příležitostně tuto sestavu doplňuje i moderními nebo pro lidovou hudbu netradičními nástroji (např. saxofonem). (43) (44) (56)

Kromě pěti alb (*Milostné*, *Sulislavskej kostelíčku*, *Co jsem se letos natěšil*, *Plzeňské písně*, *Za českými horami*) soubor natočil mnoho videoklipů, které je možno vyhledat na *Youtube*. Velmi vtipně je pojatý videoklip k písni *Co jsem se letos natěšil*. I přes mnohé interpretační nedokonalosti z písně a doprovodného videa číší radost a zápal pro věc ze strany hlavních aktérů, což je velmi důležité. Originální a zejména plné radosti je např. pojetí písně a videoklipu s názvem *U tý naší studnice*, jejíž aranžmá má k tradičnímu pojetí lidové písně velmi daleko. Ona již zmíněná radost a vtip je charakteristickým rysem, který spojuje většinu nahrávek a videí, které kdy *Lidová muzika z Chrástu* natočila. (58) (41) (42)

Soubor má svůj profil také na webových stránkách *Bandzone* (jedná se o stránky, na kterých se sdružují interpreti a kapely různých stylů a zaměření), který pravidelně aktualizuje. (44)

6.6 Folkloristické festivaly na Valašsku

Na Valašsku a Plzeňsku je lidové kulturní dědictví v podobě folkloru udržováno stále živé, o čemž svědčí fakt, že je v obou regionech každoročně pořádáno velké množství folkloristických festivalů. Protože o plzeňských folkloristických festivalech bylo již pojednáno v bakalářské práci *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury*, tato kapitola je věnována zejména vybraným folkloristickým festivalům na území Valaška a plzeňské folkloristické festivaly jsou zmíněny pouze okrajově.

Rožnovské slavnosti

Mezinárodního folklorního festivalu *Rožnovské slavnosti* se účastní rozličné folkloristické soubory jak tuzemské, tak zahraniční. Festival se koná každé dva roky ve městě Rožnov pod Radhoštěm a velká část programu probíhá v areálech *Valašského muzea v přírodě*. V rámci festivalu se návštěvníci kromě bohatého výběru folkloristických souborů mohou těšit na soutěž v *odzemku*, programy věnované důležitým valašským osobnostem, lidová řemesla, pořady zaměřené na seznámení s lidovými zvyky, průvody a tradiční lidové valašské zábavy. (81) (88)

První *Rožnovské slavnosti* proběhly v roce 1960. Předcházely jim jiné festivaly a akce, z nichž první, s názvem *Valašské roky*, se konal již v roce 1925. *Valašské roky* se pořádaly v nepravidelných intervalech a celkem proběhly ještě dvakrát. V padesátých letech byly *Valašským krúžkem* a *SVPT Radhošť* iniciovány různé etnografické akce a v roce 1959 se konaly *Valašské slavnosti písní a tanců*. (18)

Rožnovské slavnosti nejprve probíhaly každoročně, avšak kvůli vysokým finančním nákladům bylo na sklonku sedmdesátých let rozhodnuto, že se festival bude konat jednou za dva roky. Po přelomu tisíciletí bylo opět přikročeno ke každoročnímu konání, avšak v roce 2005 došlo opět ke změně a nyní se *Rožnovské slavnosti* opakují každé dva roky. (18)

Rožnovské slavnosti jsou významným festivalem s dlouholetou tradicí, který přináší radost mnoha příznivcům folkloru. Ty méně znalé festival seznamuje s odkazem našich předků

a dokazuje, že lidové umění předávané z generace na generaci je stále živé a rozhodně se nejedná o přežitou formu umění.

Vsetínský krpec

Mezinárodní folklorní festival *Vsetínský krpec* nemá tak bohatou historii jako např. *Rožnovské slavnosti* vzhledem k tomu, že se jeho počátek se datuje do roku 2000. Jedním z cílů festivalu je přiblížení odlišných lidových kultur, a proto jsou charakteristickým znakem festivalu různorodá vystoupení zahraničních folkloristických souborů. Kromě zahraničních hostů zde prezentují své regiony i hosté tuzemští. Role hostitelů se pravidelně ujímají dva domácí soubory – *Jasénka a Vsacan*.

Festival se koná ve městě Vsetín každé dva roky a trvá čtyři dny. V rámci festivalu také probíhá program *Valašský krpeček*, který je vyhrazen k prezentaci dětských folkloristických souborů. Mezi další specifika festivalu patří také soutěž v tanci zvaném *odzemek* nebo koncert hudeb hostujících zahraničních folkloristických souborů, ze kterého je pravidelně pořízena nahrávka, kterou všichni účinkující dostanou na zvukovém nosiči.

(89) (109)

Frenštátské slavnosti

Frenštátské slavnosti jsou folkloristickým festivalem, jehož vznik se datuje okolo roku 1950. V roce 1976 bylo od pravidelného konání slavností upuštěno, ale po přelomu tisíciletí byla tradice obnovena. V současné době se festival koná každý rok a většina akcí a vystoupení probíhá na frenštátském náměstí. Pořadatelé festivalu si zakládají na jeho pestrosti a různorodosti, každý ročník se od těch předchozích v mnohém liší. Pokaždé je pro publikum připravena nějaká zajímavost, např. v roce 2008 byla součástí programu soutěž v tanci *odzemek*. Některé akce se naopak pravidelně opakují, např. *Lidová veselice* na náměstí. Dostatek prostoru je v rámci festivalu také dopřán dětským lidovým zpěvákům, dětským folkloristickým souborům a zahraničním folkloristickým souborům.

(76) (17)

Na rynku v Bystřici

Na rynku v Bystřici je mezinárodní folklorní festival, který organizuje folkloristický soubor *Rusava*. Třídenní festival probíhá na náměstí města Bystřice pod Hostýnem a od roku 1997 se koná každé dva roky. Hlavní složkou festivalu je pestrá přehlídka českých i zahraničních folkloristických souborů (např. soubory z Mexika, Argentiny či Ruska). Pro návštěvníky bývá připraven i bohatý doprovodný program (lidový jarmark nebo krojovaný průvod). V roce 2017 byl festival přesunut z náměstí do nádherného prostředí zahrad místního zámku. (57) (48) (67)

6.7 Folkloristické festivaly na Plzeňsku

Mezi festivaly, které se každoročně v oblasti Plzeňska pořádají, patří například *Mezinárodní folklorní festival Plzeň*. Tento festival se koná vždy v červnu a bývá zasazen do překrásného historického centra města Plzně. Kromě tanečních a hudebních představení mnohých folkloristických souborů zde diváci mohou navštívit historický jarmark, prohlédnout si ukázky lidových řemesel nebo např. ochutnat staročeské speciality. V rámci festivalu se také v nedaleké obci Vrčeň pořádají *Malé folklorní slavnosti „Pod vrčeňskou lípou“*, v Čizicích se zase opakovaně pořádá *Folklorní večer* a poměrně nedávno se součástí festivalu staly také *Dýšinské folklorní slavnosti* nebo *Mezinárodní folklorní odpoledne* ve městě Horní Bříza. (49)

Dalším festivalem, který se na Plzeňsku pravidelně pořádá, je *Mezinárodní folklorní festival Česká náves – Dýšina*, který probíhá od devadesátých let dvacátého století. Na programu se objevují jak bohaté ukázky lidové hudby a tanců, tak např. *world music* nebo jazz. (50)

7 Návrh na využití plzeňských a valašských lidových písní ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol

Kulturní dědictví ve formě lidových písní je třeba aktivně udržovat, aby neupadlo v zapomnění. Vhodnou formou, jak toho docílit, je neopomíjet lidovou píseň na hodinách hudební výchovy a takto pomoci žákům k nalezení cesty k tomuto národnímu pokladu. Již bakalářská práce s názvem *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury* je zaměřena na využití plzeňských lidových písní na druhém stupni základních škol či v nižších ročnících víceletých gymnázií, a to tak, že jsou vybrané jevy z hudební nauky demonstrovány na lidových písních z Plzeňska. Podobně lze jistě využít i písně valašské, zvláště k demonstraci některých, pro tyto písně charakteristických jevů, jako např. triol.

Následující kapitola je však pojata odlišným způsobem. Vybrané valašské a plzeňské písně jsou pospojovány do divadelní hry či *muzikálu*, jenž je určen pro nadšence, kteří by měli chuť jej v hodinách hudební výchovy s žáky nastudovat a následně s ním vystoupit, ať už na besídce nebo na nějaké jiné školní akci. Písně jsou převzaty z původních zdrojů včetně zápisu textů. Bylo nutno je však většinou transponovat z velmi vysokých poloh do nižších, za účelem přizpůsobení hlasovým možnostem žáků, a opatřit akordy.

Lze se domnívat, že kontext, kterého se žákům dostane v podobě příběhu, může přispět k vybudování jejich vztahu k českým a moravským lidovým písním. *Muzikál* je vhodný jak pro šestou třídu (neboť tematika lidová píseň se v často používané řadě učebnic od Alexandra Charalambidise objevuje nejvíce v učebnici pro šestou třídu základní školy), tak pro třídu sedmou (kdy je v učebnici téže řady zařazen muzikál), ale také osmou či devátou. Lze předpokládat, že žáci posledních ročníků základní školy mají lepší předpoklady k nacvičení a provedení rozsáhlejšího představení.

Příprava muzikálu se nemusí nutně omezovat jen na hodiny hudební výchovy. V rámci výtvarné výchovy lze např. připravit kulisy a kostýmy a v předmětech, jako je zeměpis a dějepis, se žáci mohou dozvědět více o vybraných regionech. Muzikál lze pojmout jako projekt. Děti, které nejsou obsazeny do rolí, se mohou uplatnit jako kostyměři, maskéři, osvětlovači, kulisáci, uvaděči či zvukaři.

Když odhlédneme od primárního účelu hry, tedy její nabídky k nácvičení a provedení na druhém stupni základních škol, samotné písničky mohou sloužit jako zpěvník

valašských a plzeňských lidových písní, aby jimi učitelé mohli obohatit písňový repertoár a napomohli tak k zachování nepříliš známých lidových písní pro příští generace.

Muzikál má jednoduchý děj:

V prvním dějství, které se odehrává na Valašsku, se kovář Janek vydá za svou milou Aničkou do vesnice Rusava, aby ji požádal o ruku. Anička nadšeně souhlasí a oba se domluví, že Jan za týden přijde na oficiální námluvy. Janek jde oslavovat do místního hostince, kde se opije a pod vlivem alkoholu se nechá naverbovat na vojnu. Když zjistí, co udělal, zoufá si a stejně tak Anička, která mu slíbí, že na něj sedm let počká.

Druhé dějství se odehrává na Plzeňsku v posledních dnech Janovy vojny. Jankův regiment táboří nedaleko Plzně a Jan i po sedmi letech myslí na svou Aničku. Do jeho plánů však vstoupí místní dívka Nanyňka, která se nedokáže smířit s tím, že ji Jan ignoruje. Dá mu tedy do pití čarovné byliny, v důsledku čehož se do ní Jan zamiluje. (V Rusavě se mezitím snaží Aničku rodiče provdat za bohatého vdovce, ta však odolává.) Na konci dějství Jan konečně pozná, co je Nanyňka zač, kouzlo pomine a ihned po skončení vojny se vrací do Rusavy za Aničkou.

Třetí dějství se opět odehrává na Valašsku. Jan dorazí do svého rodného kraje a jeho milá ho nejprve nepozná. Když se nechá poznat, následuje šťastné shledání a svatba.

Postavy:

Jan, kovář z Rusavy

Anička, Janova dívka

Nanyňka, dívka z Plzně

Verbíř

Hoši v hospodě

Bonifác, vdovec, Aniččin nápadník

Aniččini rodiče

fojtovna

vesničané

vojáci

Valach na Plzeňsku

**(aneb kterak se kovář Jan vlastním přičiněním do hrozné šlamastyky
dostal, ale nakonec ke štěstí přišel)**

První dějství:

Scéna 1:

Na jevišti jsou z kartonu vyřezaná a vymalovaná valašská obydlí, která představují vesnici Rusavu, v pozadí se rýsují kopce. Možno umístit i vyrobené figuríny či obrysy ovcí taktéž vyřezaných z kartonu. Na scénu vstoupí vypravěč, oblečený jako kramář/kramářka. Ukloní se a začne vyvolávat:

Vypravěč: Dámy a pánové, raďte přistoupiti blíže! Uvidíte příběh radosti, smutku, lásky, vášně i zrady, u kterého jediné oko nezůstane suché! Jen pojd'te, přistupte, ať již můžeme začít!

Náš příběh začíná kdysi dávno, v jednom dalekém, předalekém kraji, zvaném Valašsko...

Na návsi je rušno, místní muži i ženy ve venkovském oblečení klábosí nebo se věnují práci. Ozvou se úvodní tóny přede hry první písně, ruch utichne a následně Valaši sborově zazpívají píseň **A my zme z Rusavy**.

A my zme z Rusavy

A my zme z Ru-sa - vy, z chu - dej dě - di - neč - ky a my ju ne - vy - mě - ní - me
a my ju ne - vy - mě - ní - me za ty měs - ta všec - ky.

A my zme z Rusavy, z chudej dědinečky

/: a my ju nevyměníme :/ za ty města všechny.

Je tam konec chleba, začátek kamení

/: a my si přeca myslíme :/ že nad Rusavu není. (2, s. 124)

Následně se vesničané opět vrátí ke svým činnostem. Po písni na scénu rázně nakráčí hlavní postava, kovář Jan. Je oblečen ve valašském kroji a vesele si pohvizduje. Hvízdání přejde v píseň **Obřany, Obřany**, kterou zazpívá.

Obřany, Obřany

ES AS ES AS F B
 Ob - řa - ny, Ob - řa - ny, ty mňa vy - cho - va - ly,

5 ES AS B7 ES
 Čer - ňa - va, So - cho - vá, to je živ - nost' mo - ja.

Obřany, Obřany, ty mňa vychovaly,
 Čerňava, Sochová, to je živnost' moja.

Javorník, Javorník, přes Javorník chodník,
 dyž sem já po něm šél, potkal mňa tam zbojník.

Rusava, Rusava, dědinečka,
 a tam mně vyrůstla moja galánečka.³⁰

Moja galánečka, pěkná Valašenka,
 já ju žádném nedám, to bude má ženka. (2, s. 69)

Postarší muž stojící v hloučku s dalšími muži se na něj obrátí:

Vesničán: Kampak, ogare, že tak zvesela?

Jan: Důvod, pane, k radosti na mou věru mám, jdu za milou na námluvy.

Vesničán: A jak si můžeš být tak jistý, že tě ta tvoje holubička neodmítne?

³⁰ dívka

Jan: A proč by měla? Moje Anička... Miluji ji a ona miluje mě, patříme k sobě. (*zatváří se blaženě až hloupě*)

Vesničan: Však tě ten zpěv v chomoutu přejde. (*ostatní se hurónsky rozesmějí*)

V jednom stavení se otevřou okenice a vyhlédne dívka – Jankova Anička. Následuje píseň Céřečka šumná nahlédá z okna. První sloku zpívají postávající Valaši a Valašky, druhou a třetí Anička.

Céřečka šumná nahlédá z okna

G A7 D G D G G

Cé - reč - ka šum - ná na - hlé - dá z ok - na, syn - ka vo - lá

4 A7 D7 G D G

a prs - tem naň ký - vá, sa - ma su do - ma.

Céřečka šumná³¹

nahlédá z okna,
synka volá a prstem naň kývá,
sama su doma.

Pod', synečku, k nám,
já ti něco dám,
pěknú kytku, z červeňučkých kvítků,
za klobúk ti dám.

Pod', synečku, k nám,
já ti trošku dám,
pěkných, modrých, zralučkých karlátek,³²
co v košíčku mám. (2, s.112)

³¹ pěkná, hezká

³² švestky

Jan: Aničko moje!

Anička: Janíčku, co jsem se načekala, jestlipak dnes za mnou přijdeš. *(Vyběhne ze dveří ven a padnou si do náruče, Jan zvažní.)* Copak, můj milý, copak se děje?

Jan: Aničko... Již rok jsme milý a milá a tak jsem si říkal...

Anička: Ano?... *(Svítil jí v očích, ano vysloví nedočkavě a plna naděje tlačí Jana, aby pokračoval.)*

Jan: Tak jsem si říkal..., jak krásné by bylo, kdybychom byli muž a žena. Aničko, chtěla bys se mnou jít k oltáři?

Anička: Konečně! *(s vítězným posunkem)* To víš, že ano! Janíčku, já jsem tak šťastná. A s mými rodiči si hlavu nedělej, mají tě rádi jako vlastního, určitě budou souhlasit.

Jan: Aničko, co kdybych příští týden v neděli přišel na námluvy?

Anička: Jen přijď, Janíčku! Ale jen abych nedopadla jako fojtova dcera. *(laškovně)*

Jan: Jak dopadla dcera vašeho slavného fojta³³?

Anička: Milý jí před svatbou utekl a rodiče jí vybrali jiného ženicha – bohatého, ale ošklivého a lakomého až hanba. Každý krejcar obrací a chudinka Lucinka musí málem chodit almužnou. S takovým krkounem není manželství žádná legrace.

Sednou si spolu na lavičku před dům, laškují spolu, Anička Janovi dává ovoce z košíčku, vesničané se rozchází za prací a do svých domovů. Vypravěč přijde na scénu a podívá se na dvojici.

Vypravěč: Jako dvě hrdličky. V této chvíli ještě netuší, že se nad jejich štěstím vznášejí temná mračna. *(podívá se na diváky)* Dlouhé dvě hodiny sedí na lavičce a povídají si o budoucím společném životě. Malují si ho růžově, jak to mladí a bezstarostní lidé dělávají.

Na scéně se pomalu začne stmívat, vypravěč zvolna odchází.

Jan: Už se smráká, musím jít, holubičko moje.

Anička: Nechod' ještě...

³³ vůdce valašské vesnice - rychtář

Jan: Za pár dní se vrátím, se vši parádou předstoupím před tvého otce a matičku a požádám je o ruku jejich krásné dcery a požehnání.

Anička: Dobře, můj milý, opatruj se!

Jan: Však se jen párkrát vyspíš a budeš mě tu mít zpět.

Anička odchází domů, pošle Janovi vzdušnou hubičku. Jan předstoupí před diváky a nevěřičně praví:

Jan: Takže já, Janek, čerňavský kovář, se chystám na námluvy... *(nevěřičnost přejde v nadšení)* Oj, jaká to radost! *(předvede vítězný tanec)* Rodiče s naším sňatkem souhlasit zajisté budou, tak proč to neoslavit už teď, že? Musím se napít na počest mé budoucí krásné ženy...Dal bych si pohárek vína nebo džbáněk piva. Nebo oboje. Ale kde je tady v Rusavě šenkovna? Koho bych se zeptal? Všude pusto, prázdno...

Rozhlíží se – z kartonové budovy s nápisem fojtství³⁴ vyjde pěkně oblečená žena.

Jan: Že by to byla sama fojtovna? (tvář se mu rozjasní) Je to fojtovna³⁵!

*Následuje píseň **Ej, fojtovněka** – první polovinu první sloky zpívá Jan, fojtovna druhou polovinu a další sloku zpívají dohromady, fojtovna ho vede na druhou stranu jeviště, kde se nachází budova s nápisem „Šenkovna“.*

Ej, fojtovněka

B ES F ES Cmi F B
Ej, foj - to - věn - ka, foj - to - vna kde je ta - dy šen - ko - vna

5 B F B ESB F7 B
za vo - děn - kú, za vo - dú, tam tá, sy - ná - čku, do - ve - du, do - ve - du.

³⁴ fojtovo stavení

³⁵ fojtova žena

Ej, ojtověnka, fojtozna;
 kde je tady šenkovna;
 za voděnkú, za vodú
 tam ťa, synáčku, /: dovedu :/

Kde je myslivec, tam je pes;
 kde je mládenec, tam je les;
 kde sú chlapi, jeden, dvě,
 muzika jim hned' /: pěkně hrá :/ (75, s. 29, 30)

*Do hospody míří i místní mládež za zpěvu písně **Edem, chlapi, vesele**.*

Edem, chlapi, vesele

F G C G C C7 F B

E - dem, chlap - ci, ve - se - le, daj - te po - zor na se - be, a - by nás for - tá - ši

7 Dmi C C B F C F

ne - ze - bra - li, a po - tem do Br - na ne - za - da - li.

Edem, chlapi, vesele,
 dajte pozor na sebe,
 aby nás fortáši³⁶ nezebrali,
 a potom do Brna nezahlali.

Dyž oni nás zeberú,
 do Brna nás odvezú,
 dostanem koničky, pěkné šaty,
 budú z nás na vojně pěkní chlapi. (75, s. 28, 29)

³⁶ portáši – strážci hranic

Scéna 2:

Změna scény na hospodský sál, účinkující se nahnou na jeviště, nesouce stoly a židle. V hospodě je mnoho lidí a vyhrává muzika. Ve chvíli, kdy Jan vkročí dovnitř, místní začnou zpívat píseň **Mám já piva malú krapku**, která následně přejde v píseň **Mám já piva v mázku**. Jan si objedná, napije se z korbele a přidá se ke zpívajícím. Následuje píseň **Nasela si žitečka**.

Mám já piva malú krapku

Musical notation for the song "Mám já piva malú krapku". The score is in 4/4 time and F major. The first line contains four measures with lyrics: "Mám já pi - va ma - lú krap - ku, mám já pi - va o - sta - tek,". The second line starts at measure 5 and contains four measures with lyrics: "ne - půj - du já od mu - zi - gy, až od - ra - zím o - pa - tek.".

Mám já piva malú krapku, mám já piva ostatek,
nepůjdu já od muzigy, až odrazím opatek.³⁷ (2, s. 106)

Mám já piva v mázku

Musical notation for the song "Mám já piva v mázku". The score is in 4/4 time and D major. The first line contains three measures with lyrics: "Mám já pi - va v máz - ku, dám já na to sáz - ku, že sa o - no do mňa vle - je". The second line starts at measure 4 and contains six measures with lyrics: "ta jak po pro - váz - ku, že sa o - no do mňa vle - je ta jak po pro - váz - ku.".

Mám já piva v mázku,³⁸ dám já na to sázku,
že sa ono do mňa vleje ta jak po provázku. (2, s. 106)

³⁷ zpevněné místo v botě za patou (v písničce ovšem *opatkem* pravděpodobně míněn podpatek)

³⁸ stará jednotka objemu – více než litr. V přeneseném smyslu nádoba na pivo.

Nasela si žitečka

Na-se-la - si ži - te - čka pro sy - ne - čka z Li - de - čka, ach, Bo - že, Bo - že,

8 jak je nám tu při ví - ne - čku do - bře.

Nasela si žitečka pro synečka z Lidečka,
ach, Bože, Bože, jak je nám tu při vínečku dobře.

Nasela si jarého pro synečka švarného,³⁹
ach, Bože, Bože, jak je nám tu při vínečku dobře.

Nasadila zemňáků⁴⁰ pro synečka z Hornáků,
ach, Bože, Bože, jak je nám tu při vínečku dobře.

Naškvařila škvařenky pro synečka z Jasénky,
ach, Bože, Bože, jak je nám tu při vínečku dobře.

Napálila pálenej pro synečka z Jasenněj,
ach, Bože, Bože, jak je nám tu při vínečku dobře. (112, s. 17)

Když dozpívají, Jan hodí muzikantům peníze a zvolá:

Jan: A teď, muzikanti, polku, pěkně od podlahy!

Ozve se Šotyska, která potom přejde v Šotys polku. Muzikanti hrají, ostatní tančí nacvičenou choreografií.

³⁹ pěkný, urostlý

⁴⁰ brambory

Šotyska

F B F B C F G7 C7 F C7 F C7 F

8 C7 C F C F

(2, s. 128)

Šotys polka

F C C7 F

5 F C7 F C7 F C F

(2, s. 128)

V šenkovně je i verbíř ve vojenské uniformě. Radovánek se neúčastní, od stolu si prohlíží místní. Když muzika dohraje, pozve Jana a další místní hochy na víno.

Verbíř: Hoši, pojďte se ke mně posadit, další runda je na mě!

Jan: To si necháme líbit, že? *(Ozvou se souhlasné výkřiky a pět hochů si přisedne k verbíři.)*

Verbíř: Šenkýři, přines víno a nalejvej! (*Šenkýř přispěchá se džbánem vína, v zástěře nese poháry a nalévá je až po okraj.*)

Verbíř: Na císaře pána!

Hoši: Na císaře pána! (*pozvednou poháry a napijí se*)

Verbíř: Máte tady pěkně veselo, jsem rád, že jsem do vašeho kraje zavítal.

Jeden z hochů: To my také, štědrý muži! (*pozvedne znovu pohár a připije verbíři, všichni se zasmějí*)

Vypravěč přijde na scénu, pohlédne na rozjařené hochy, kteří se očividně dobře baví.

Vypravěč: Nerozumné mládí. Chtějí se jen bavit a nebezpečí, které jim hrozí, nevidí! Kdyby hlavu používali, jistě by jim došlo, že ten štědrý voják je verbíř, který shání nové rekruty.⁴¹ (*zavrtí hlavou a odchází*)

Verbíř: Hospodo, ještě jednu rundu! (*Přispěchá šenkýř a rozlívá víno, verbíř se zadívá na hochy a zavrtí hlavou.*) Chlapci, chlapci, chudáčci jedni...

Jan: (*plete se mu jazyk, neboť je již značně opilý*) Co to povídáš, cizince? Proč bychom měli chudáky býti?

Verbíř: Podívejte se na sebe. Od slunka do slunka dřete buďto na poli, nebo v dílnách, co to je za život?

Hoši: (*již dosti opilí, souhlasně mručí a rozhořčeně opakují jeden přes druhého*) Má pravdu, co je to za život?

Verbíř: I já jsem dřív pracovával, než jsem na to vyžrál...

Jeden z hochů: (*dychtivě*) Vyžrál? Jak?

Verbíř: (*lišácky*) Jeden musí mít za ušima. Dal jsem se k vojákům a to je vám páni život! Peněz mám jak želez, pracovat nemusím a většinu času si jen tak chodím po zábavách. Občas člověk nějaký ten hrdinský čin vykoná – a co vám budu povídat, děvčata hrdiny milují.

Jeden z hochů: Dobrý muži, prozrad' nám, jak se člověk stane vojákem?

⁴¹ naverbovaný nováček

Verbíř: Inu, snadná pomoc, stačí, když se mi tady upíšete (*vytáhne list papíru, kalamář a pero*) a budou z vás vojáčky, jako malování!

Hoši, včetně již notně opilého Jana, se navzájem strkají, protože každý se chce verbíři upsat jako první.

Verbíř: (*směje se*) Popořadě, pánové. Nebojte se, na každého se dostane.

Na jevišti se pomalu setmí. Následně se ozve kohoutí zakokrhání a světla se pomalu rozsvítí. Pět hochů leží, kde se dá (na stole, pod stolem, okolo stolu) a všichni hlasitě chrápou. Naprosto střízlivý verbíř sedí na židli a leští si šavli. Jeden z hochů s výkřikem procitne, čímž zбудí ostatní.

Verbíř: (*se smíchem*) Dobré ráno, vojáčky.

Jan: (*drží se za hlavu, neboť ho po prohýřené noci bolí*) Jakýpak vojáčky, to bude nějaká mejlka.

Verbíř: (*hurónsky se zasměje*) Ale, ale, panáčky, copak si nevzpomínáte? Včera v noci jste podepsali ouřední lejtstro a teď jsou z vás vojáci. (*Vytáhne dokument - mezi hochy se ozve vyděšený šum a nesouhlasné výkřiky. Verbíři se ve tváři zračí předstírané zklamání.*) Jsem z vás zklamaný. Včera jste byli do vojny celí žhaví a teď se najednou tváříte, jako kdybyste chtěli vycouvat. Mám pro vás špatnou zprávu. Co je psáno, to je dáno, vojna vás nemine. A kdyby vás třeba náhodou napadlo zbaběle utéct, pamatujte, že je to dezerce a ta se trestá smrtí! Pochytáme vás jako krysy a pověsíme!

Jan: (*zoufale*) Ale já nemohu na vojnu, mám se ženit!

Verbíř: Na to jsi měl, holenku, myslet dřív. Dost řečí, dneska v pravé poledne se budete hlásit kaprálovi v našem táboře za vesnicí. Potáhneme do Holomúce a vy s náma.

Scéna 3:

Hoši si zoufají a odcházejí, Jan se drží za hlavu a odbíhá pryč, změna scény zpět na náměstí Rusavy, na jeviště přichází vypravěč.

Vypravěč: Každý svého štěstí strůjce... Jan teď běží, co mu nohy stačí, aby všechno řekl Aničce. To jí, chuděrce, zlomí srdce. (Jan přibíhá ke stavení, kde bydlí Anička ve chvíli, kdy Anička vyhlédne z okna – nejprve se zdá být příjemně překvapena předčasným příchodem milého, ale když si všimne jeho výrazu ve tváři, úsměv jí pohasne a spěšně za ním vyběhne ven) Co jsem říkal? Podívejte se na ni. (Jan a Anička nemluví – emotivní rozhovor jen předstírají a doprovázejí dramatickou scénu pantomimou s divokou gestikulací – jako kdyby byli od publika daleko a to mohlo sledovat pouze vizuální stránku. Anička zoufale padne Janovi do náruče.) Plány na společnou budoucnost jsou v troskách – stačila chvílka a je všechno jinak. Teď jim nastává smutné loučení.

Na scénu přijdou vesničané, zpívají první sloku písně *Aj, za tú našú stodolenkú*, druhou sloku zpívá Jan.

Aj, za tú našú stodolenkú

Aj, za tú na - šú sto - do - len - kú, aj, za tú na - šú
sto - do - lú, pla - ka - lo tam hez - ké děv - če, že ver - bu - jú na voj - nu,
pla - ka - lo tam hez - ké děv - če, že ver - bu - jú na voj - nu.

Aj, za tú našú stodolenkú,
aj, za tú našú stodolú,
/: plakalo tam hezké děvče,
že verbujú na vojnu.:/

Ach, neplač, neplač, neuaříkej,
ach neplač, neplač, nade mnú,
/: V Holomúci jsú vojáci,
já za nima pojedu. :/ (75, s. 18)

Jan: Měla bys právo se na mě hněvat, Aničko...křičet a proklínat mě. Místo toho jen pláčeš. Čím jsem si zrovna já zasloužil tak hodné děvče?

Anička: (*utrápeně*) Víím, že zlobou si nijak nepomohu. Necítím vůči tobě žádnou zášť. (*rozpláče se*) Je to jako zlý sen, ze kterého se nemohu probudit.

Jan: Neplač, holubičko. Za sedm let se vrátím a odvedu si tě k oltáři. Už musím jít, opatruj se a veď v patrnosti slib, který jsi mi dala. (*Naposled si padnou do náruče, Jan odchází, Anička pláče a mává mu šátečkem. Pak se otočí k publiku a zazpívá první sloku písně Můj milý na vojnu jede.*)

Můj milý na vojnu jede

A E A E A

Můj mi - lý na voj - nu je - de, ve - li - ce mně při - ka - zu - je,

3 Fismi Hmi Fismi Cis Fismi

a - bych sa mu ne - vdá - va - la, se - dm let na něj če - ka - la.

Můj milý na vojnu jede, velice mně přikazuje,
abych sa mu nevdávala, sedm let na něj čekala. (2, s. 60)

Anička: (*k publiku*) Sedm let... Celých sedm let jsem slíbila čekat....

První dějství je možné skončit už zde, nebo lze přidat následující scénu:

Jan ve vojenském kabátu s dalšími vojáky odchází z vesnice, vše na něho plně dolehne, a když uvidí v davu svou plačící milou, iracionálně se pokusí o útěk – je chycen, svázán a potupně odveden. Následně smutně zpívá píseň **Haj, haj, hájíčku zelený**.

Haj, haj, hájíčku zelený

Haj, haj, há - jí - čku ze - le - ný, už sem já na voj - nu chy - ce - ný;
na voj - nu mne da - li, pro - va - zy svá - za - li, ši - ro - ko, da - le - ko, dosvě ta za - da - li.

Haj, haj, hájíčku zelený,
už sem já na vojnu chycený;
na vojnu mne dali, provazy svázali,
široko, daleko
do světa zadali.

Haj, haj, zelený hájíčku,
již já mám při boku šabličku,
šablička brúšená,
to je moja žena.
Ona mne vyseká, když bude potřeba. (75, s. 36, 37)

Druhé dějství:

O necelých sedm let později je Jankova vojenská služba téměř u konce, na několik měsíců se jeho regiment utáboří nedaleko Plzně. Vojáci si zde užívají městského života, honí děvčata a verbují se zde noví rekruti. Janek začal působit jako vojenský kovář, protože ten předchozí byl zabit v bitvě.

Scéna 1:

*Na jevišti je vojenské ležení. Vojáci nemají co na práci – někteří karbaní, jiní spí, další si vesele zpívají píseň **Dyž sem já jel skrze Louny**.*

Dyž sem já jel skrze Louny

Dyž sem já jel skr-ze Lou-ny, ver bo - va - li pro dra-gou-ny, pro dra-gou-ny
ze - le - ný, to je mý po - tě - še - ní

Dyž sem já jel skrze Louny,
verbovali pro dragouny,⁴²
pro dragouny zelený,
to je mý potěšení.

Kdo nám bude koně kovat,
až budeme mašírovat?
Kováře nám zabili
u Dresn v patálii.

⁴² příslušník jezdecké pěchoty

Nedaleko, stranou Lince
leží voják v rozmarýnce,
leží voják zabitý,
celý krví zalitý. (106, s 188)

Na jeviště přichází vypravěč.

Vypravěč: Šest let a jedenáct měsíců uteklo jako voda a Janovi se chýlí vojna ke konci. Tažení na Turka zažil, v patnácti velkých bitvách statečně bojoval a mnohokrát namále měl. Při životě ho držela vzpomínka na Aničku a vidina jejich svatby. Alespoň že svému milovanému řemeslu se může věnovat... Janík totiž nahradil onoho vojenské kováře, který byl zabit u Dresn v patálii, jak jste před chvílí mohli slyšet v písničce. Teď, když zavládl mír, se Janíčkův regiment⁴³ utábořil nedaleko královského města Plzně – vojáci nemají co na práci a plnými doušky si užívají městského života, včetně proslulého plzeňského piva. Laškují také s místními děvčaty, jen Janek se na žádnou dosud ani nepodíval...
(vypravěč odchází)

*Na scénu přichází skupinka místních (plzeňských) chlapců, jeden zazpívá první sloku písně **Když jsem šel z mlejna**, v dalších slokách zpívají chlapci sborově a střídají se v dialogu s vojáky.*

Když sem šel z mlejna

F B F C

Když sem šel z mlej - na vod Mar-ján - ky, pot - kal sem na zás - pi dva vo - já -

8 F C7

ky. Du - li du - li dej, du li du li dej, du li du li du li dej,

13 C B C C7 F

du li du li dej, du li du li dej, du - li du - li du - li dej.

⁴³ vojenský útvar

Když sem šel z mlejna vod Marjánky,
potkal sem na záspi dva vojáky.

Vojáci milí, kampa dete?
Tady si namlouvat nebudete!

My deme tudle do mlejnice,
mlynář nám slíbil jítznice.

Mlynářka nám dá jelita, prejt,
abysme nechali cerušku bejt. (106, s.242)

Scéna 2

Změna scény na hospodský sál, stany vystřídají stoly a židle. V hospodě se mísí vojáci s místními a tančí s děvčaty. Janek sedí zahloubaně u stolu a pije z korbele pivo. Místní floutci se trumfují ve zpěvu - jeden zpívá písničku **Muzikanti, hrajte** a druhý (Pepíček) naváže písni **Nepůjdu z hospody, šelma bych byl**. Ostatní mu pak zpívají první sloku písně **Napí se, Pepíčku**. Následuje mezihra, během které někteří štamgasti odchází se slovy, že už musí domů, pokud to nechtějí schytat od svých žen. Po mezihře zpívá Janíček druhou sloku písně **Napí se, Pepíčku** - ač se jedná o veselou písničku, z Jankova projevu je patrné, že je mu samotnému smutno.

Muzikanti, hrajte

The image shows a musical score for the song 'Muzikanti, hrajte'. It consists of two staves of music in 2/4 time, written in treble clef. The first staff starts with a C chord and contains the lyrics: 'Mu - zi - kan - ti, hra - je - te, nic se ne - sta - rej - te,'. The second staff starts with a 5-measure rest, followed by an F chord, then a C chord, a G7 chord, and finally a C chord. The lyrics for the second staff are: 'v mej kap - sič - ce šaj - ny ros - tou, vy je do - sta - ne - te.'

Muzikanti, hrajte,
nic se nestarejte,
v mej kapsičce šajny⁴⁴ rostou,
vy je dostanete.

Muzikanti hráli,
nic se nestarali,
v mej kapsičce šajny rostly,
voni je dostali. (105, s. 441)

⁴⁴ peníze

Nepůjdu z hospody, šelma bych byl

Musical score for the song "Nepůjdu z hospody, šelma bych byl". The score is written in 3/4 time and consists of three lines of music. The first line contains measures 1-5, the second line measures 6-10, and the third line measures 11-15. The lyrics are written below the notes, and chords are indicated above the staff.

Chords: F, B, F, C7, F, B, F, C7, F, B, F, C, F, B, F, C7, F.

Lyrics:
 Ne - půj - du z hos - po - dy, šel - ma bych byl, do - kud si
 6 děv - čát - ko ne - na - mlu - vím. Až si ho na - mlu - vím,
 11 půj - du do - mů, po - ru - čím hos - po - du pá - nu Bo hu.

Nepůjdu z hospody, šelma bych byl,
 dokud si děvčátko nenamluvím.
 Až si ho namluvím, půjdu domů,
 poručím hospodu pánu Bohu. (105, s. 462)

Napí se, Pepíčku

Musical score for the song "Napí se, Pepíčku". The score is written in 3/8 time and consists of two lines of music. The first line contains measures 1-6, and the second line measures 7-12. The lyrics are written below the notes, and chords are indicated above the staff.

Chords: G, D7, G, D7, G, Ami, C, D7, G, D7, G.

Lyrics:
 Na - pí se, Pe - píč - ku, na - pí se, šak on to pan šen - kýř na - pí - še,
 7 na - pí se, Pe - píč - ku, na - pí, dyť on to pan - tá - ta pla - tí.

Napí se, Pepíčku, napí se,
 šak on to pan šenkýř napíše,
 napí se, Pepíčku, napí,
 dyť on to pantáta platí.

Jděte, vy ženatí, k svejm ženám,
já bych šel, a já žádnou nemám,
jděte vy ženatí domů,
já bych šel, já nemám k komu. (105, s. 577)

Scéna 3

Změna scény zpět na vojenské ležení. Janek v polní kovárně ková podkovy a vojáci tvrdě spí po prohýřené noci. Na jeviště přichází místní koketa „šafářovic Nanyňka“, hází očkem po Janíčkovi a zpívá mu písničku **Kováři, kováři, kováříčku**.

Kováři, kováři, kováříčku

F C F C C7 F
Ko - vá - ři, ko - vá - ři, ko - va - řič - ku, vy - ko - vej mi pěč - nou

7 C7 F C7 F
pod - ko - vič - ku pro štěs - tí i věr - nou lás - ku, kte - rou no - šíš

12 C7 F C F C C7 F C C7 F
na prováz - ku, ko - vá - ři, ko - vá - ři, ko - va - řič - ku, hej dá, hej dá, hej dá!

Kováři, kováři, kováříčku,
vykovej mi pěknou podkovičku
pro štěstí i věrnou lásku,
kterou nosíš na provázku,
kováři, kováři, kováříčku,
hej dá, hej dá, hej dá!

Kováři, kováři, kováříčku,
nejradši máš tu svou kovárničku.
kladivo ti v rukou zpívá,
až se v celý vsi rozlívá. (106, s. 248)

Jan se snaží její zpěv ignorovat, avšak velmi brzy se omámeně zaposlouchá (její hlas na něj působí podobně jako zpěv Sirén na námořníky). Když Nanyňka dozpívá, Jan si uvědomí svou pošetilost, nevěřičně zatřepe hlavou a pokračuje v práci. Nanyňka se k němu přitocí a snaží se navázat rozhovor.

Nanyňka: *(koketně)* Jak ti to jde pěkně od ruky, kováříčku. Jak musíš být silný, když celé dny železo ohýbáš.

Jan: *(stroze)* Na to není potřeba síla, panenke. Je jen potřeba vědět, jak do toho fláknout.

Nanyňka: *(trochu uraženě, protože vidí, že kovář na její flirtování nezabírá)* Kováři, nemohl bys mi trochu vody nalít? *(Ukazuje na prázdnou ze dvou číši, které stojí na špalku. Ta z poloviny plná je Jankova.)* Je takové horko, že mi v hrdle docela vyprahlo. *(ovívá se)*
Jan beze slova vezme prázdnou číši a jde nalít vodu. Jakmile se otočí, Nanyňka vytáhne lahvičku ozdobenou červeným srdcem plnou čiré tekutiny – nápoje lásky.

Nanyňka: *(k publiku)* Marně se kováříček snaží mému kouzlu odolat. Mě musí všichni chlupáci obdivovat a na rukou nosit – ať už místní, nebo cizí. A když to nejde samo, tak kováři nápojem lásky trošinku pomůžu. *(nalije obsah lahvičky do Janovy poloprázdné číše)*

Jan se vrací s plnou číši a podá jí Nanynce.

Nanyňka: Jakkak se vlastně jmenuješ?“ *(usměje se na Jana, napije se a gestem mu naznačí, aby se také napil)*

Jan: *(stroze)* Jan.

Nanyňka: To je ale pěkné jméno, jmenuješ se jako ten apoštol. *(zachichotá se)* Mimochodem, já jsem Nanyňka. *(úsměv se jí ještě rozšíří)*

Napijí se zároveň a Janův výraz se změní z neutrálního na výraz zamilované oddanosti.

Jan: *(dívá se na Nanyňku jak na svatý obrázek)* Nanyňko, ty jsi to nejkrásnější děvče, jaké jsem kdy viděl... Mohl bych tě doprovodit dnes večer k muzice?

Nanyňka: Ale jistě, takového urostlého frajera přece nemohu odmítnout. Tak dnes večer v hostinci U sudu. *(při odchodu mrkne na Jana a pošle mu vzdušnou hubičku, on jí gesto opětuje)*

Na scénu přichází vypravěč.

Vypravěč: Tak to vidíte. Nanyňka kováři rozum docela popletla. Aby ne, nečestně totiž jednala. Odvar z kouzelných bylin o půlnoci trhaných do pití mu nalila a dočista ho očarovala. Hanba jí!

Na scénu se nahrnou místní a spolu s vojáky zpívají píseň **Jaké je to hezké**. Vypravěč postává opodál. Po skončení písně dav odchází, vojáci zalézají do stanů.

Jaké je to hezké

ES B7 ES

Ja - ké je to hez - ké, dva ko - vá - ři v měs - tě, dva ko - vá - ři na ryn - ku,

5 AS ES B7 ES B ES

je - den mů - že ko - vat a druhej mi - lo - vat ša - fá - řo - vic Na - nyn - ku.

Jaké je to hezké, dva kováři v městě,
dva kováři na rynku,
jeden může kovat a druhej milovat
šafářovic⁴⁵ Nanyňku.

Vzkázala mně včera šafářova dcera
ze dvorečka, ze dvora,
že bude vyšívát šátek šakonový
do kolečka, do kola.

⁴⁵ šafář – správce dvora organizující práci čeledínů a děveček

Já tam taky pudu a prosit ji budu,
aby mně ho vyšila,
šátek šakonový, pěkně vyšíváný
do kolečka, do kola. (106, s. 233)

Vypravěč: Teď bychom se měli podívat, jak se má Jankova milá Anička... Zatímco Jan tančí na zábavě s Nanynkou, Aničce doma v Rusavě nastávají krušné časy.

Scéna 4

Rusava, chalupa Aniččiných rodičů

Aniččin otec: Prostě si ho vezmeš a basta. Bonifác je bohatý vdovec, dobře tě zaopatří. Buď ráda, že si vybral zrovna tebe, chceš snad zůstat na ocet? Vždyť ani nevíš, jestli se ti ten tvůj Janek vrátí. I kdyby byl živ a zdráv, nejspíš už má jinou.

Anička: (*zpupně až odbojně*) Nevěřím tomu. Jan je čestný a své sliby plní.

Matka: Měj přece rozum... Pokud si Bonifáce vezmeš, nebudeš muset celý život dít jako já nebo tudle tatínek. Dokonce děvečku a pacholka budeš k ruce mít.

Anička: Nevezmu si ho. Prostě nemohu.

Anička zpívá píseň Vdovca bych nechtěla. Na začátku písně přichází Bonifác a když si vyslechne, že ho Anička nechce, otočí se na podpatku a odejde. Rodiče lamentují a Anička s pláčem odchází do zákulisí. Rodiče ji následují.

Vdovca bych nechtěla

F B F C F

Vdov-ca bych ne-chtě - la, vdov-ca bych sa bá - la, vdov-ca bych ne-chtě - la,

4 B F C7 F B C7 F C7 F

vdov ca bych sa bá - la, že by ta ne-bož - ka, že by ta ne-bož - ka za dve-řa-mi stá - la.

/: Vdovca bych nechtěla, vdovca bych sa bála :/

/: že by ta nebožka :/ za dveřami stála. (2, s. 98)

Scéna 5

Zahrádka před domem Nanynčiných rodičů

Vypravěč: Dobrý týden už trvá Janovo poblouznění. Chudáček. Netuší, že Nanyňka si s ním jen pohrává. Dělá jí dobře jeho obdiv a to, že za ní běhá jako pejsek. Janek však není zdaleka jediným objektem jejího zájmu. *(vypravěč odchází)*

*Nanyňka se producíruje na zahrádce a „dělá oči“ na dva mladé myslivce za plotem. Nabízí jim ovoce z košíku a zpívá píseň **Chlapsí, pod'te k nám**.*

Chlapsí, pod'te k nám

ES B ES B ES

Chlap - sí, pod' - te k nám, já vám ně - co dám,

5 AS ES B ES

na - še vrát - ka ne - vr - za - jí, já je za - lej - vám.

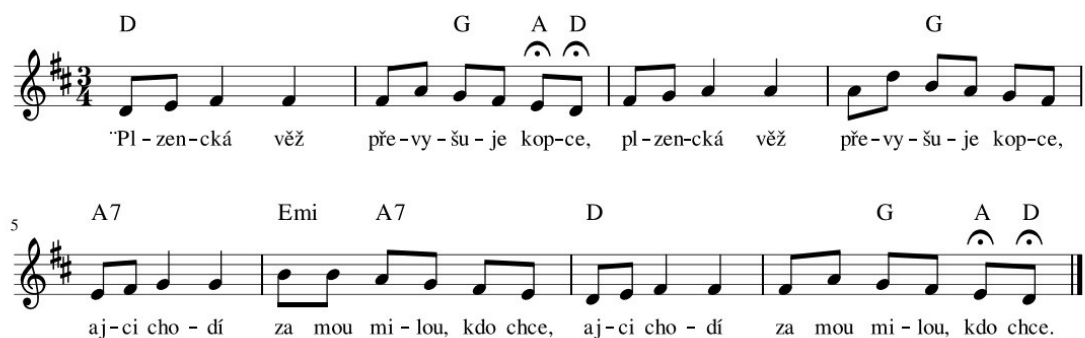
Chlapsí, pod'te k nám,
já vám něco dám,
naše vrátka nevrzají,
já je zalejvám.

Ráno teplým mlíkem,
vo poledni smetanou,
aby naše nevěděli,
že k nám chlapsí dou. (105, s. 379)

Myslivci vejdou dovnitř, posadí se k Nanynce na zápraží a laškují s ní. V tu chvíli přichází Jan s velkým perníkovým srdcem z jarmarku a vidí, že byl napálen.

Jan: (*smutně a zároveň jakoby procítal ze snu*) Jak jsem mohl být tak slepý. Nanyňka není tak hodná, jak se dělá. (*zpívá píseň Plzencká věž*)

Plzencká věž

D G A D G

Pl - zen - cká věž pře - vy - šu - je kop - ce, pl - zen - cká věž pře - vy - šu - je kop - ce,

5 A7 Emi A7 D G A D

aj - ci cho - dí za mou mi - lou, kdo chce, aj - ci cho - dí za mou mi - lou, kdo chce.

Plzencká věž převyšuje kopce,
plzencká věž převyšuje kopce,
ajci chodí za mou milou, kdo chce,
ajci chodí za mou milou, kdo chce.

Já sem chodil, víc chodit nebudu,
já miloval, milovat nebudu.

Vona myslí, že to žádnéj neví,
že tam za ní dvě myslivcí chodí.

Jeden de tam, druhej de votamtad,
vona myslí, že to bude furt tak. (105, s. 253)

Jan: Musela mě nějak očarovat, tak to je! Jinak bych přece nemohl zapomenout na slib, který jsem dal Aničce. Jak to, že jsem si nedal pozor? Ublížila mi. A já, hlupák, kdybych se nestal svědkem její přelétavosti (*mávně rukou k nic netušící a bezstarostně tlachající*)

Nanynce), ublížil bych mé milované Aničce! Vojna mi končí pozítří a na mou duši, že tu nebudu otálet ani o den déle. Okamžitě se vydám na cestu za Aničkou.

Zpívá píseň **U Rokycan černej les**. Během poslední sloky přistoupí k Nanynce – hovoří přímo k nevěrnici. Nanyňka je v šoku, zakryje si rukama ústa a překvapení myslivci nechají Nanyňku Nanyňkou a spěšně odcházejí. Jan po skončení písně vysekne Nanynce ironickou poklonu a taktéž rázně odchází.

U Rokycan

F C F
U Ro - ky - can čer - nej les, hlí - dá ho tam

7 C F C7 F C7
vel - kej pes, má mi - lá se ne - bo - jí, cho - dí - vá tam

12 F C7 F C7 F
na chvo - jí, má mi - lá se ne - bo - jí, cho - dí - vá tam na chvo - jí.

U Rokycan černej les,
hlídá ho tam velkej pes,
má milá se nebojí,
chodívá tam na chvojí,
má milá se nebojí,
chodívá tam na chvojí.

Řekla, že mne ráda má
a s jinejma nic nemá,
že s jinejma nic nemá,
že je hodná osoba.

Koupil sem jí jarmarku,
za dva nový perníku
a za grejcar vokurku,
že ji věrně miluju.

Slíbila mi věrnosti
do nejdější věčnosti,
všecko bylo jenom lež,
vem si, holka, koho chceš! (105, s. 521)

*Nanyňka smutně zpívá píseň **Pod našimi okny.***

Pod našimi okny

The musical score is written in G major and consists of two staves. The first staff begins with a 3/8 time signature and contains the first six measures of the melody. The second staff begins with a 2/4 time signature and contains the remaining six measures. Chord symbols (C, F, C7, Gmi) are placed above the notes. The lyrics are written below the notes.

C F C7 F C7 C F Gmi
Pod na - ši - mi ok - ny su - chá trá - va, já jsem se ne - štěs - tí ne - na - dá - la,
8 C C7 F C7 F C7 F
ne - štěs - tí, ne - štěs - tí ta - ko - vé - ho, že přij - du ten tý - den o mi - lé - ho.

Pod našimi okny suchá tráva,
já jsem se neštěstí nenadála,
neštěstí, neštěstí, takového,
že přijdu ten týden o milého.

Pod našimi okny dřevěný most,
sedávalo na něm mládenců dost.
sedávalo na něm, už nebude,
kdepak mé srdéčko těšit bude. (105, s. 255)

Na scénu přichází vypravěč.

Vypravěč: Pyšné, rozmazlené děvče. Chtěla všechno a nemá nic. Tak to bývá. Až teď jí začíná docházet, o jaký poklad v Janovi přišla. Ale ten už se chystá, jak se co nevidět vydá na cestu do Rusavy.

Třetí dějství:

Scéna 1:

Vyšňořený Jan ve vojenském stejnokroji se blíží k Rusavě a zpívá píseň **Ešče já si**. První sloku zpívá před zataženou oponou, na druhou sloku se opona otevře a kulisy vypadají jako ve scéně 1 v prvním dějství – Jan konečně dorazí do Rusavy.

Ešče já sa zpodívám

Eš-če já sa zpo-dí-vám, k těm ru-sav-ským za-hra-dám, es-li jetameš - če

čer - no - o - ké děv - če, já si naň - ho za - vo - lám.

/: Ešče já sa zpodívám,
k těm rusavským zahradám, :/
/: esli je tam ešče
černooké děvče,
já si naňho zavolám. :/

/: Ani ho tam nevidím,
ani ho tam neslyším, :/
/: ach, s kým já sa ešče,
černooké děvče,
ach, s kým já sa potěším. :/ (75, s. 33, 34)

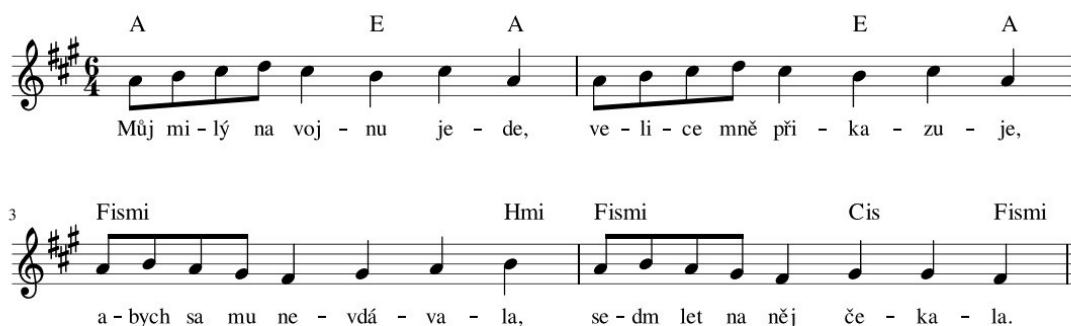
Jan: (volá na hlouček děveček s hráběmi) Hej, hola, děvčata! Povězte, kde je Anička?

Dívky: Jaká to vzácná návštěva. (chichotají se) Aničku, pane, najdeš žit trávu na louce za vesnicí.

Jan: Děkuji vám.

*Jan se jim ukloní, dívky se chichotají a můžou na něm oči nechat. Vydá se na kraj jeviště, kde se nachází louka, na které Anička žne trávu. Na jeviště přicházejí všichni herci, zpívají druhou a třetí sloku písně **Můj milý na vojnu jede**, první sloka zazněla před Janovým odchodem na vojnu. Čtvrtou zpívá Jan, pátou Anička.*

Můj milý na vojnu jede

Můj mi - lý na voj - nu je - de, ve - li - ce mně při - ka - zu - je,
a - bych sa mu ne - vdá - va - la, se - dm let na něj če - ka - la.

A jak bylo v sedmém roce, žala travěnku na lúce,
jak nažala, navázala, do kola sa ohlédala.

Uhlédla tam stát' vojáka od regimentu soldáta⁴⁶
a hned sa ho vpytávala, co tam můj milý dělává.

Tvůj milý sa už oženil, já sem na jeho svatbě byl,
co mu zkážeš ty, Aničko, bílá červená růžičko.

Zkážu já mu tolej zdraví, co je na tej lúce trávy,
vinšuju mu tolej štěstí, co je v nešem háji listí. (2, s. 60)

⁴⁶ voják

Jan: Aničko moje!

Anička: *(pohlédne na Jana, její tvář se pomalu rozjasňuje a v očích se jí zračí poznání)*
Janíčku!

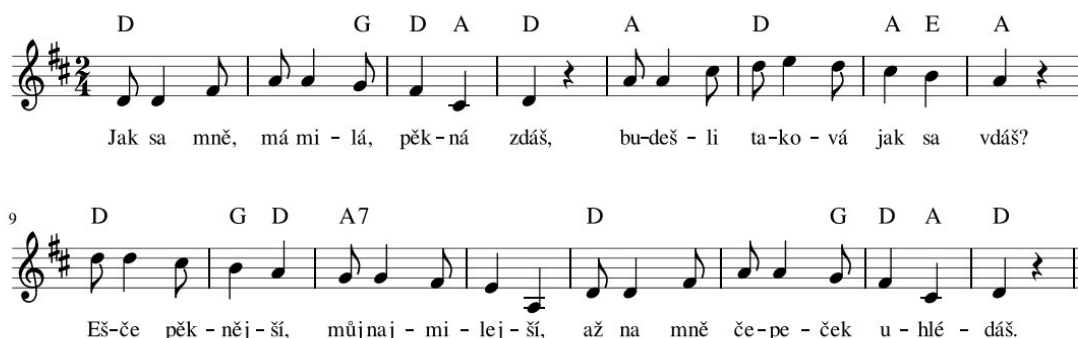
Anička a Jan si padnou do náruče.

Anička: Já věděla, že se mi vrátíš! *(stěží potlačuje slzy štěstí)*

Jan: I já to věděl. Od samého začátku. Naše láska mi dávala sílu i v těch nejhorších chvílích. Kdybych býval zůstal v poli ležet, porušil bych svůj slib.

Jan a Anička zpívají píseň Jak sa mně, má milá pěkná zdáš.

Jak se mně, má milá pěkná zdáš

D G D A D A D A E A
Jak sa mně, má mi - lá, pěk - ná zdáš, bu - deš - li ta - ko - vá jak sa vdáš?

9 D G D A7 D G D A D
Eš - če pěk - něj - sí, můj naj - mi - lej - sí, až na mně če - pe - ček u - hlé - dáš.

Jak sa mně, má milá, pěkná zdáš,
budeš-li taková jak sa vdáš?
Ešče pěknější, můj najmilejší,
až na mně čepeček uhlédáš. (2, s. 140)

Po písni dav propukne v jásot, na jeviště se stěhují stoly s jídlem, Anička se zatím rychle převlékne do svatebního. Na scénu přichází vypravěč.

Scéna 2:

Vypravěč: A byla vystrojena taková svatba, jakou v Rusavě do té doby nikdo neviděl. Všichni se radovali, jedli, pili, hodovali. Kdyby tak všechny příběhy měly takhle šťastný konec...

*Všichni zpívají svatební píseň **Gde je kostel, tam je fara.** (Možno přidat píseň **Idemy, Idemy.**)*

Gde je kostel, tam je fara

Musical score for the song "Gde je kostel, tam je fara". The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of two lines of music. The first line contains six measures with lyrics: "Gde je kos-tel, tam je fa - ra, gde je kos-tel, tam je fa-ra, há-zej děv-če". The second line contains four measures with lyrics: "do cim - bá - la, há - zej děv - če do cim - bá - la." Chord symbols are placed above the notes: D, A7, D, A7, D, G, A7 in the first line; D, G, A7, D in the second line.

/:Gde je kostel, tam je fara,:/

/:házej, děvče do cimbála.:/ (2, s. 132)

Idemy, idemy

G D C D7 G G D G D7

I - de - my, i - de - my, i - de - my, i - de - my,

6 G D7 G C D7 G

ces - tič - ky ne - ví - my, ces - tič - ky ne - ví - my.

Idemy, idemy, idemy, idemy,
cestičky nevímý, cestičky nevímý.

Dobří lidé víja, dobří lidé víja,
oni nám povíja, oni nám povíja.

Na horách studénky, na horách studénky,
sú naše šenkérky, sú naše šenkérky.

Oni nám nalejú, oni nám nalejú,
odplatu neberú, odplatu neberú.

Na horách chropiny, na horách chropiny,
sú naše peřiny, sú naše peřiny. (2, s.163)

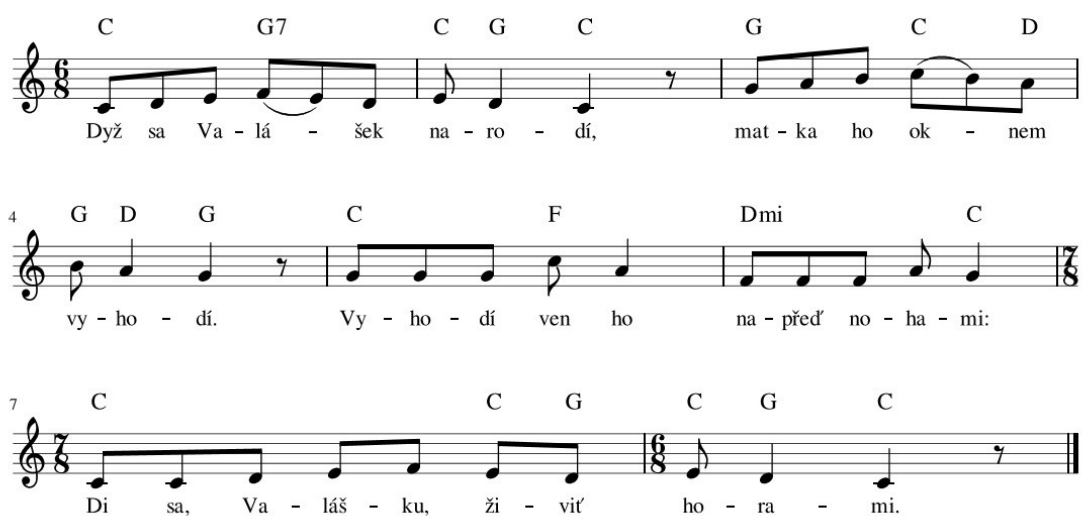
Tím příběh může končit, ale lze přidat dodatek, jak tomu bylo za rok.

Scéna 3:

Vypravěč: A jestli vás zajímá, jak se jim v manželství dařilo, tak vás mohu ujistit, že lépe snad ani nemohlo. Věrně se navzájem milovali, jeden druhého si vážili a chudí taky nebyli, protože Jan si z vojny pěknou hromádku peněz přinesl a navíc se v řemesle vyznal a uměl se pěkně ohánět. A měli spolu kupu pěkných dětí. První, dvojčátka, se jim narodila už za rok po svatbě.

*Jan a Anička drží v rukou každý jednu panenku – miminko. Všichni účinkující včetně ústřední dvojice zpívají píseň **Dyž sa Valášek narodí**.*

Dyž sa Valášek narodí

C G7 C G C G C D
Dyž sa Va - lá - šek na - ro - dí, mat - ka ho ok - nem

4 G D G C F Dmi C
vy - ho - dí. Vy - ho - dí ven ho na - před' no - ha - mi:

7 C C G C G C
Di sa, Va - láš - ku, ži - vit' ho - ra - mi.

Dyž sa Valášek narodí,
matka ho oknem vyhodí.
Vyhodí ven ho napřed' horami;
di sa, Valášku, živit' horami.

Dyš sa narodí Valášče,
matka ho travnicú opáše,
tu máš, cérečko, tu máš vázání,
abys měla s čím chodit' horami! (2, s. 36)

Konec

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala dvěma kontrastním regionům z Čech a Moravy, konkrétně Plzeňsku a Valašsku. Nejprve jsem se zabývala jejich historickými a etnografickými charakteristikami, následně popisem a srovnáním různých oblastí lidové kultury – lidové architektury, krojů, lidových obřadů a obyčejů a zejména lidové písně. Lidovou píseň vnímám jako podstatnou součást lidové kultury každého regionu, a proto jsem se snažila o komplexní pojetí a věnovala jsem se také lidovým hudbám, tancům, nářečí, nástrojům, sběratelům lidové písně, folkloristickým souborům a festivalům a hudebním uskupením, která lidovou hudbu obohacují o moderní prvky či se nechávají lidovou hudbou inspirovat ve své autorské tvorbě. Pracovala jsem s velkým množstvím informací z různých zdrojů, publikací, odborných článků i elektronických zdrojů, které jsem třídila, kombinovala a uváděla do souvislostí, abych dosáhla smysluplně uceleného textu. V praktické části jsem z vybraných valašských a plzeňských lidových písní sestavila divadelní hru (či *muzikál*), určený pro žáky druhého stupně základních škol.

Plzeňské lidové písně mě již v dětství zaujaly pro svůj optimismus, jiskru a vtip. Moravské písně jsem si velmi oblíbila až později, konkrétně písně valašské mě zasáhly svou melodikou a různorodostí závisející na místě vzniku – v regionu jsou bohatě zastoupeny jak písně temperamentní, radostné, klidné, nostalgické i teskné. Domnívám se, že písně z těchto regionů by mohly pomoci dnešním dětem nalézt cestu k lidové písni obecně. Lze předpokládat, že by k tomuto účelu mohlo pomoci také seznámení s výše zmíněnými netradičními hudebními uskupeními (jímž je v mé diplomové práci věnována část kapitoly o folkloristických souborech), které kombinují lidovou píseň s moderními prvky a používají nástroje netradiční pro lidovou hudbu.

Jsem přesvědčena, že lidové písně jsou naším národním pokladem, který je potřeba uchovat pro další generace. Proto je dle mého názoru důležité lidové písně věnovat dostatečnou pozornost na hodinách hudební výchovy a domnívám se, že je třeba zařazovat do výuky i méně známé lidové písně, aby toto kulturní dědictví mohlo dále žít v povědomí dnešních lidí. Lze předpokládat, že lidové písně, které jsem vybrala do praktické části mé diplomové práce může pro žáky ztraktivnit fakt, že nejsou předkládány jednotlivě, ale jsou zasazeny do dějového rámce divadelní hry (*muzikálu*), při jejímž nácvičku budou děti tvořit společné dílo, (v optimálním případě i zažívat legraci) a směřovat ke společnému

cíli – vystoupení. Písňe z muzikálu, které jsem přetransponovala z velmi vysokých poloh z původních zdrojů a opatřila akordy, lze samozřejmě využívat na hodinách hudební výchovy i jen jako zpěvníček valašských a plzeňských lidových písní.

Lidové písňe jsou naším kulturním bohatstvím, které by neměly upadnout v zapomnění. Pokud by má práce přivedla alespoň několik dětí k tomuto národnímu pokladu a probudila v nich zájem o lidovou píseň, pak věřím, že nebyla napsána zbytečně.

Seznam použitých informačních zdrojů

- 1) BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská*. Brno: Matice moravská, 1886. 374 s.
- 2) BĚLÍKOVÁ, Vladislava. *Písňe z Rusavy: sbírka valašských písní zapsaných Františkem Táborským a Alfonsem Waisarem v letech 1924-1926 s pozdějšími doplňky*. 1. vyd. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2006. 182 s. ISBN 80-85945-44-4.
- 3) BERÁNEK, Filip. Pohled do historie. In: *Plzeňský kraj turistů ráj* [online]. Oddělení cestovního ruchu a odbor informatiky - Plzeňský kraj, 2010 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: <http://www.turisturaj.cz/clanek/pohled-do-historie>
- 4) BONUŠ, František. *Tance, písňe a hudba Plzeňského kraje*. 1.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 214 s.
- 5) BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard, TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 286 s. sv. 1. ISBN 978-80-204-1712-1.
- 6) BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard, TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 634 s. sv. 2. ISBN 978-80-204-1711-4.
- 7) BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard, TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 1298 s. sv. 3. ISBN 978-80-204-1713-8.

- 8) ČERNÁVSKÝ Martin. Historický vývoj domu. In: rozhlas. cz. [online]. [cit. 2019-05-06].
Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/lidovestavby/vyvoj_domu/_zprava/177771
- 9) ČUŘÍN, František, KOUDELA, Břetislav, MÁTL, Antonín. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1692. 103 s.
- 10) Dětské soubory. *Valašský soubor Kašava* [online]. Zlín [cit. 2018-06-10].
Dostupné z: <https://www.soubor-kasava.cz/24803-detske-soubory>
- 11) *Dětský folklorní soubor Ovečky* [online]. Valašské Meziříčí [cit. 2018-07-05].
Dostupné z: <http://www.ovecky.net/>
- 12) *Dětský valašský soubor Malá Rusava z Bystřice pod Hostýnem*. [online]. Bystřice pod Hostýnem: © 2016. [cit. 2018-05-16]. Dostupné z: <http://www.malarusava.cz/>
- 13) *Docuku* [online]. Valašské Meziříčí [cit. 2018-07-09]. Dostupné z: http://docuku.cz/?page_id=1045
- 14) Dřevěné městečko. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-20].
Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/drevene-mestecko/>
- 15) DVOŘÁKOVÁ, Alena. *Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta Pedagogická.
- 16) Festivaly. *Rusava* [online]. Bystřice pod Hostýnem: © 2017. [cit. 2018-06-15].
Dostupné z: <http://www.rusava.net/festivaly>

- 17) Frenštátské slavnosti. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20080213205358/http://www.folklornisdruzeni.cz/frenstatske-slavnosti>
- 18) Historie festivalu. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20080213222511/http://www.folklornisdruzeni.cz/historie-festivalu58>
- 19) Historie komínů. webnode.cz. [online]. © 2012 [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://vse-o-kominech.webnode.cz/zajimavosti-o-kominech/historie-kominu/>
- 20) Historie. *Radhošť z Trojanovic*. Valašský soubor písní a tanců [online]. Trojanovice: © 2019-2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://soubor-radhost.cz/index.php/historie>
- 21) HLAVSOVÁ, Jaroslava. Období rozvoje české dialektologie v letech 1895-1945 (Část 2.). *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011, 74 (3), 132-141 [cit.2018-10-07]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7012>
- 22) HRUBEŠOVÁ, Vladislava. Mužský kroj. *Valašské kroje* [online]. © 2015 [cit. 2019-04-14] Dostupné z: <http://valasskekroje.cz/muzsky.aspx>
- 23) HRUBEŠOVÁ, Vladislava. Ženský kroj. *Valašské kroje* [online]. © 2015 [cit. 2019-04-14] Dostupné z: <http://valasskekroje.cz/zensky.aspx>
- 24) Jak to všechno začalo. *Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří* [online]. Zubří: © 2019. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <http://www.beskydzubri.cz/cs/jak-vsechno-zacalo>

- 25) JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury ve Strážnici, 2000. 373 s. Vlastivěda moravská. ISBN 80-7275-005-4.
- 26) JELÍNKOVÁ, Zdena. *Valašské lidové tance*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1954. 34 s. Národní tance.
- 27) Jiskra. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/jiskra>
- 28) Jiskřička. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/jiskricka>
- 29) JOHNSTON Jesse A. The Cimbál (Cimbalom) and Folk Music in Moravian Slovakia and Valachia. *Journal of the American Musical Instrument Society* 36. 2010. 78-117.
- 30) Kapela. *Fleret* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.fleretmusic.cz/kapela/>
- 31) KARTOGRAFIE PRAHA. *Folklor České republiky = Folklore of the Czech Republic = Folclóre de la República Checa* [kartografický dokument]. 1:500 000. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2010. 1 mapa. ISBN 978-80-7393-097-4.
- 32) Koncerty. *Fleret* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.fleretmusic.cz/koncerty/>
- 33) Kontakt. *Radhošť z Trojanovic*. Valašský soubor písní a tanců [online]. Trojanovice: © 2019-2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://soubor-radhost.cz/index.php/kontakt>
- 34) Kontakt. *Rusava* [online]. Bystřice pod Hostýnem: © 2017. [cit. 2018-06-15]. Dostupné z: <http://www.rusava.net/kontakt>

- 35) Kontakt. *Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří* [online]. Zubří: © 2019. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <http://www.beskydzubri.cz/cs/kontakt>
- 36) KUBÁŇ, Jan. *Kouzlo Valašska: valašská svatba na Horní Bečvě: Národopisná črta zvyků, písní a nápěvů* 1. vyd. Praha: TRITON, 2000. 129 s. ISBN 80-7254-139-0.
- 37) Kubeša Arnošt. *Rožnov pod Radhoštěm: Oficiální webové stránky města* [online]. Rožnov pod Radhoštěm: Poslední změna 12.3. 2010 [cit. 2018-06-11]. Dostupné z: <https://www.roznov.cz/kubesa-arnost/d-1287/p1=2406>
- 38) KUBEŠA, Arnošt. *Valaské písničky: Tance, povídky, přísloví, dětské hry*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1958. 128 s.
- 39) KVASIL, Bohumil et al. *Malá Československá encyklopedie*, 1.vyd. Praha: Academia, 1985. 969 s. sv. 2.
- 40) LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec*. Plzeň: Národopisné Museum Plzeňska, 1926. 24 s.
- 41) Lidová muzika z Chrástu - Co jsem se letos natěšil (Official Music video 2015). In: Youtube [online]. 29.01.2015 [cit.2018-07-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=DjsnNYFQTqE>
- 42) Lidová muzika z Chrástu - U tý naší studnice. In: Youtube [online] (Official Music video 2013). 7. 10. 2013 [cit. 2018-07-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=6uUDBz2JY8w>
- 43) *Lidová muzika z Chrástu* [online]. [cit. 2018-07-13]. Dostupné z: <https://www.chrlis.cz/>
- 44) Lidová muzika z Chrástu. *Bandzone.cz* [online]. [cit. 2018-07-13]. Dostupné z: <https://bandzone.cz/lidovamuzikazchrastu?at=info>

- 45) LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Moravské lidové kroje: stručný přehled*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1969. 35 s.
- 46) *Masters of Rock 2009* [DVD]. Praha: Pragokonzert, 2009.
- 47) Městský úřad Vyškov. František Sušil. *Městský úřad Vyškov* [online]. Vyškov: Poslední změna 20.10. 2008. [cit. 2018-06-10]. Dostupné z: http://www.vyskov-mesto.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=18857&id=1067604&p1=3356
- 48) Mezinárodní folklorní festival Na Rynku v Bystřici. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Bystřice pod Hostýnem: 8.6. 2011. [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <http://archiv.fos.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=89631>
- 49) MFF Plzeň. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-plzen0>
- 50) MFF. Česká náves – Dýšina. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-ceska-naves-dysina>
- 51) Mladina. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2019-01-10]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mladina>,
- 52) *Mladina: O nás, o souboru Mladina*. [online]. Plzeň: Mladina - Plzeňský lidový soubor, © 2015 [cit. 2019-01-12]. Dostupné z: <http://www.mladina.cz/>
- 53) Mladinka. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2019-01-15]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mladinka>
- 54) Mlýnská dolina. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/mlynska-dolina/>

- 55) MODR, Antonín. *Hudební nástroje*. 9. vyd. Praha: Editio Barenreiter Praha, 2002. 283 s. ISBN 80-86385-12-4.
- 56) Muzikanti. *Lidová muzika z Chrástu* [online]. [cit. 2018-07-13]. Dostupné z: <https://www.chrlis.cz/muzikanti>
- 57) Na rynku v Bystřici. *Rusava-net* [online]. Bystřice pod Hostýnem: © 2017. [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <http://www.rusava.net/na-ryнку>
- 58) Nahrávky. *Lidová muzika z Chrástu* [online]. [cit. 2018-07-13]. Dostupné z: <https://www.chrlis.cz/nahravky>
- 59) O nás. *Rusava-net* [online]. Bystřice pod Hostýnem: © 2017. [cit. 2018-06-15]. Dostupné z: <http://www.rusava.net/o-nas>
- 60) O nás: Představení společnosti. Plzeňský prazdroj [online]. Plzeň: Plzeňský Prazdroj, 2016 [cit. 2019-02-02]. Dostupné z: <http://www.prazdroj.cz/cz/o-nas>
- 61) O Rožnově. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/o-muzeu/o-roznove-p-r/>
- 62) O Valašsku. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/o-muzeu/o-valassku/>
- 63) Objekty dřevěného městečka. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/drevene-mestecko/objekty-dreveneho-mestecka/>
- 64) Objekty mlýnské doliny. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/mlynska-dolina/objekty-mlynske-doliny/>

- 65) Objekty pusteven. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/pustevny/objekty-pusteven/pustevny-libusin-mamenka.html>
- 66) Objekty valašské dědiny. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/valasska-dedina/objekty-valasske-dediny/>
- 67) PAŘENICA, Lukáš. Na rynku? Folklorní festival se koná v Bystřici na zámku. *Kroměřížský deník* [online]. Kroměříž: © 2015-2019. [cit. 2019-04-26]. Dostupné z: https://kromerizsky.denik.cz/kultura_region/na-rynku-folklorni-festival-se-letos-kona-v-bystrici-na-zamku-20170627.html
- 68) PECUCH, Martin. Krátké představení. In: *Plzeň 2015 Evropské hlavní město kultury* [online]. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2012 [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://www.plzen.eu/obcan/o-meste/informace-o-meste/kratke-predstaveni/>
- 69) PECHÁČEK, Stanislav. *Lidová píseň a sborová tvorba*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 317 s. ISBN 978-80-246-1830-2.
- 70) Plzeňsko - Český slovník. In: *Caravan Club Plzeň* [online]. Plzeň: Caravan Club Plzeň, 2016 [cit. 2019-02-07]. Dostupné z: <http://www.ccplzen.cz/plzensko-cesky-slovník/>
- 71) POLÁŠEK, Jan Nepomuk, KUBEŠA, Arnošt. *Valaské pěsničky*. 1. díl, Milotice nad Bečvou: Knihovna Milotického hospodáře, 1939. 141 s.
- 72) POLÁŠEK, Jan Nepomuk, KUBEŠA, Arnošt. *Valaské pěsničky*. 2. díl, Milotice nad Bečvou: Knihovna Milotického hospodáře, 1940. 124 s.
- 73) POLÁŠEK, Jan Nepomuk, KUBEŠA, Arnošt. *Valaské pěsničky*. 3. díl, Milotice nad Bečvou: Knihovna Milotického hospodáře, 1941. 142 s.

- 74) POLÁŠEK, Jan Nepomuk, KUBEŠA, Arnošt. *Valaské pěsničky*. 4. díl, Milotice nad Bečvou: Nakladatelství Brněnské tiskárny v Brně, 1943. 156 s.
- 75) POLÁŠEK, Nepomuk, Jan. *Valašské a lašské. Jednohlasé písně*. Ostrava: A. Perout, 1919. 138 s.
- 76) Programová struktura a program. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit. 2019-04-18].
Dostupné z:
<https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20080213222358/http://www.folklornisdruzeni.cz/programova-struktura-a-program1>
- 77) Prohlídka muzea. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/>
- 78) Pustevny. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/pustevny/>
- 79) *Radhošť z Trojanovic*. Valašský soubor písní a tanců [online]. Trojanovice: © 2019-2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://soubor-radhost.cz/>
- 80) Repertoár. *Valašský soubor Kašava* [online]. Zlín [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: <https://www.soubor-kasava.cz/24804-repertoar>
- 81) Rožnovské slavnosti. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit. 2019-04-15].
Dostupné z:
<https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20081219022132/http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-roznovske-slavnosti>
- 82) RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, 1964. 51 s.

- 83) ŘÍMAN, Josef et al. *Malá Československá encyklopedie*, 1.vyd. Praha: Academia, 1987. 998 s. sv. 5.
- 84) ŘÍMAN, Josef et al. *Malá Československá encyklopedie*, 1.vyd. Praha: Academia, 1987. 927 s. sv. 6.
- 85) Skanzen lidové architektury jihozápadních Čech. *Obec Chanovice* [online]. Chanovice: © 2001-2019 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://www.chanovice.cz/index.php?page=572&id=5242&lang=cz&task=on>
- 86) *Soubor Bača* [online]. Valašské Meziříčí [cit. 2018-07-05]. Dostupné z: <http://www.soubor-baca.net/>
- 87) SOUČEK, Karel. Docuku udělali výrazný krok kupředu. In: *Hudební knihovna. cz* [online]. 10. 03. 2013 [cit. 2018-07-09]. Dostupné z: <http://www.hudebniknihovna.cz/docuku-udelali-vyrazny-krok-kupredu.html>
- 88) Struktura festivalu a program. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit. 2019-04-03].
Dostupné z:
<https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20081219021749/http://www.folklornisdruzeni.cz/struktura-festivalu-a-program>
- 89) Struktura festivalu a program. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit.2019-04-03].
Dostupné z:
<https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20080213215020/http://www.folklornisdruzeni.cz/struktura-festivalu-a-program>
- 90) SUŠIL, František, Bedřich VÁCLAVEK a Robert SMETANA. *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými*. 5. vyd. Praha: Argo, 1998. 792 s. ISBN 80-204-0757-X.

- 91) ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko: Jeho vznik a vývoj*. Ostrava: profil, 1973. 87 s.
- 92) ŠTIKA, Jaroslav. *Lidová strava na Valašsku*. Praha: KNEIFL, 1997. 212 s. ISBN 80-86052-06-0.
- 93) TICHÁ, Jana. Vánoce na Valašsku. Od Adventu po tři krále. In: *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.vmp.cz/cs/odborna-cinnost/zvykoslovny-rok/vanoce-na-valassku-od-adventu-po-tri-krale.html>
- 94) TOLAROVÁ, Miroslava. Slovník plzeňštiny aneb proč nám občas Češi nerozumí. In: *Plzeňský deník. cz* [online]. Plzeň: VLTAVA-LABE-PRESS, 9. 4. 2014 [cit. 2018-10-06]. Dostupné z: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/slovník-plzenstiny-aneb-proc-nam-obcas-cesi-nerozumi-20140409.html
- 95) TOMEŠ, Josef. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na Moravském Valašsku*. Strážnice: Ústav lidového umění ve Strážnici, 1972. 179 s.
- 96) Valašská dědina. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2018-12-20]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/prohlidka-muzea/valasska-dedina/>
- 97) Valašsko. *Folklorweb* [online]. [cit. 2019-04-14] Dostupné z: <http://folklorweb.cz/narodopisne-regiony/valassko/>
- 98) Valašský odzemek. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.vmp.cz/cs/odborna-cinnost/valassky-odzemek/dokumenty-valasskeho-odzemku/ii-1-charakteristika.html>
- 99) *Valašský soubor Kašava* [online]. Zlín [cit. 2018-06-10]. Dostupné z: <https://www.soubor-kasava.cz/>

- 100) *Valašský soubor písní a tanců Beskyd Zubří* [online]. Zubří: © 2019. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <http://www.beskydzubri.cz/>
- 101) Valašský soubor písní a tanců Beskyd. *Folklorní akademie*. [online]. © 2014-2016 [cit. 2019-05-16]. Dostupné z: <https://www.folklorni-akademie.cz/lidova-tradice/valassky-soubor-pisni-a-tancu-beskyd>
- 102) Valašský soubor písní a tanců Beskyd. *Město Zubří: Oficiální web* [online]. Zubří: Poslední změna 16.1. 2015. [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.mesto-zubri.cz/valassky-soubor-pisni-a-tancu-beskyd/d-10555>
- 103) Valašský soubor písní a tanců. *Obec Trojanovice* [online]. Trojanovice: © 2018-2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://www.trojanovice.cz/o-obci/spolky-a-sdruzeni/valassky-soubor-pisni-a-tancu/>
- 104) VAŘEKA, Josef, FROLEC, Václav. *Lidová architektura*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 428 s. 978-80-247-6884-7.
- 105) VEJVODA, Zdeněk. *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. 1. díl, 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 647 s. ISBN 978-80-87112-45-8.
- 106) VEJVODA, Zdeněk. *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. 2. díl, 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 630 s. ISBN 978-80-87112-70-0.
- 107) VETTERL, Karel, HRABALOVÁ, Olga. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994. 488 s.
- 108) VRANECKÝ, Joža Ország. *A měl sem já piščalenku...: o lidových hudebních nástrojích, dětských hříčkách a hrách na Moravském Valašsku*. 1. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství v Ostravě, 1963. 136 s.

- 109) Vsetínský krpec. *Folklorní sdružení České republiky*. [online]. Praha [cit. 2019-04-04].
Dostupné z:
<https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20080213200911/http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-vsetinsky-krpec>
- 110) VYŠKOVSKÝ, Richard. Valašské fojtství s roubenou komorou. In: *Rozhlas* [online]. [cit. 2019-02-01]. Dostupné z:
https://www.rozhlas.cz/lidovestavby/vystrihovanky/_zprava/206597
- 111) Vznik a vývoj. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-15].
<http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/o-muzeu/vznik-a-vyvoj/vznik-a-vyvoj.html>
- 112) *Zpívá vám zasloužilá umělkyně Jarmila Šuláková*. [hudebnina]. K vydání připravil Ivo STOLARŽÍK. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1980. Hudební edice VMP, řada B, svazek 1.
- 113) Živé muzeum. *Valašské muzeum v přírodě* [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://www.vmp.cz/cs/navstevnici-prohlidka-muzea/o-muzeu/zive-muzeum/>

Abecední seznam lidových písní z divadelní hry

- 1) A my zme z Rusavy (s. 76)
- 2) Aj, za tú našú stodolenkú (s. 87)
- 3) Cérečka šumná nahlédá z okna (s. 88)
- 4) Dyž sa Valášek narodí (s. 111)
- 5) Dyž sem já jel skrze Louny (s. 90)
- 6) Edem, chlapci, vesele (s. 81)
- 7) Ej, fojtověnka (s. 80)
- 8) Ešče já sa zpodívám (s. 106)
- 9) Gde je kostel, tam je fara (s. 109)
- 10) Haj, haj, hájíčku zelený (s. 89)
- 11) Chlapsí, pod'te k nám (s. 101)
- 12) Idemy, idemy (s. 110)
- 13) Jak se mně, má milá pěkná zdáš (s. 108)
- 14) Jaké je to hezké (s. 98)
- 15) Když sem šel z mlejna (s. 91)
- 16) Kováři, kováři, kováříčku (s. 96)
- 17) Mám já piva malú krapku (s. 82)
- 18) Mám já piva v mázku (s. 82)
- 19) Můj milý na vojnu jede (s. 88) (s. 107)
- 20) Muzikanti, hrajte (s. 93)
- 21) Napí se, Pepíčku (s. 94)
- 22) Nasela si žitečka (s. 83)
- 23) Nepůjdu z hospody, šelma bych byl (s. 94)
- 24) Obřany, Obřany (s. 77)
- 25) Plzencká věž (s. 102)
- 26) Pod našimi okny (s. 104)
- 27) Šotys polka (s. 84)
- 28) Šotyska (s. 84)
- 29) U Rokycan (s. 103)
- 30) Vdovca bych nechtěla (s. 100)

Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázky valašských lidových písní

1. A co to tam píská (s. 6)
2. Ach, Bože, můj Bože (s. 10)
3. Ach, šel sem (s. 2)
4. Dólu přes Fryštáček (s. 4)
5. Dva Kapuni (s. 8)
6. Hody, naše hody (s. 13)
7. Hrály byzme na Konopky (s. 16)
8. Kady k vám? (s. 9)
9. Má děvča kolovrátek (s. 14)
10. Nechcu ťa, děvčino (s. 1)
11. Oči, očka (s. 3)
12. Otvíraj, maměnko (s. 7)
13. Pod naším oknem (s. 12)
14. Rožnove, Rožnove (s. 11)
15. Štyry koně (s. 17)
16. Vánoce, vánoce (s. 15)

Příloha 2 – Obrazová příloha

1. Dívka ve valašském kroji (fotografie) (s. 20)
2. Malá selská muzika Františka Kestlera na Plzeňsku (1918) (s. 23)
3. Mapa národopisného regionu Plzeňsko (s. 23)
4. Mapa národopisného regionu Valašsko (s. 18)
5. Masopust na Plzeňsku (s. 24)
6. Masopustní průvod z Valašskokloboucka (s. 21)
7. Muž a ženy v plzeňském kroji (s. 25)
8. Muž ve valašském kroji (fotografie) (s. 20)
9. Muž ve valašském kroji (kresba) (s. 19)
10. Muži ve valašském kroji (s. 22)
11. Plzeňská svatba (s. 25)
12. Plzeňské dudácké trio (1931) (s. 24)
13. Svatební dvojice na Valašsku (1901) (s. 21)
14. Valašská muzika Pelárova (*Národopisná výstava Československá, Praha 1895*) (s. 18)
15. Valašská osada (*Národopisná výstava československá, Praha 1985*) (s. 22)
16. Žena ve valašském kroji (kresba) (s. 19)

Příloha 1: ukázky valašských lidových písní

Valašská píseň s triolami a moravskou modulací (z Mikulůvky u Valašského Meziříčí):

Nechcu ťa, děvčino

The musical score is written in treble clef, 2/4 time, with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves. The first staff begins with a dynamic marking of *mf* and contains four measures. The first two measures are followed by a repeat sign. The second staff begins with a measure number '4' and contains three measures, ending with a double bar line. The lyrics are written below the notes, with triol markings (a '3' over a bracketed group of three notes) under the words 'lí - di', 'v dě - di - ně', 'kra - věn - kám', and 'dá - váš'. The second staff also features a dynamic marking of *p* and a crescendo hairpin.

mf

3

3

3

3

Ne - chcu ťa, děv - či - no, ne - chcu ťa, ne - rá - da stá - váš,
sú lí - di v dě - di - ně, zna - jú ťa;

4

3

p

3

kra - věn - kám dá - váš, kú - de - len - ku přá - dá - váš.

Nechcu ťa, děvčino, nechcu ťa,
sú lidi v dědině, znajú ťa;
nerada stáváš, kravěnkám dáváš,
kúdelenku přádáváš.

Dyž sem já k vám přišel po ráně,
tys ešče ležala na slámě;
kravěnka řvala, byla by žhrala,
kúdelenka tak stála. (71, s. 112).

Klidná valašská píseň (ze Solance u Rožnova):

Ach, šel sem

p Ach, šel sem, šel sem, ne - do - šel sem, ach, pod jed - ným

6 *mf* ja - lo - več - kom o - de - spál sem. *p* Šla mi - luč - ká po - dle mňa,

11 *p* ne - o - bu - di - la mňa, vy - dr - žel sem.

Ach, šel sem, šel sem, nedošel sem,
ach, pod jedným jalovečkem odespál sem.
Šla milučká podle mňa, nebudila mňa, vydržel sem.

Ach, počkaj, počkaj, galánečko,
ach zavřela si přede mnú okénečko.

A já sem ho nezavřela, o tobě sem nevěděla, mé srdéčko! (71, s. 33)

Valašská píseň s melismaty (z Valašské Jasenice):

Oči, očka

The musical score is written in 4/4 time on a single treble clef staff. It consists of two lines of music. The first line contains four measures. The first two measures feature a melisma of eighth notes, marked with a piano (*p*) dynamic. The third measure begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic and contains a triplet of eighth notes. The second line starts at measure 5 and contains four measures. It begins with a piano (*p*) dynamic and melisma, followed by a mezzo-forte (*mf*) dynamic, then a forte (*f*) dynamic with a triplet, and finally a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes.

O - či, o - čka, čér - né o - čka, ach, to sú čér - né o - či - čka,
o - ny hle - ďá o - ny sví - tá ta - ja-ko na ne - bi hvě - zdi - čka.

Oči, očka, černé očka,
ach, to sú černé očička,
ony hled'á, ony svít'á
ta jako na nebi hvězdička. (71, s. 113)

Píseň z Valašska se synkopami (z Lukova u Fryštáku):

Dólu přes Fryštáček

The image shows a musical score for the song 'Dólu přes Fryštáček'. It consists of two staves of music in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the first six measures, and the second staff starts at measure 8 and contains the remaining six measures. The lyrics are: 'Dó-lu přes Fry-štá - ček pře-tú-ká po - tú - ček, dó-lu přes Fry-štá - ček pře-tú-ká po-tú - ček, po něm sa pro-chá - zí, po něm sa pro-chá - zí švar-ný šo-ha - jí - ček.'

/: Dólu přes Fryštáček,

přetúká potúček, :/

/: Po něm sa prochází, :/

švarný šohajček.

/: Procházél, procházél,

na vojnu ho vzali, :/

/: stateční rodičé :/

na to nic nedbali.

/: Dyž ho zvažovali,

na maměnku volál: :/

/: Má drahá maměnko, :/

zvažovat ňa nedaj!

/: Jak milá zvěďéla,

na kancelář přišla, :/

o svého milého,

Janíčka švarného,

velice prosila:

/: Prosím vás vy, páni
z fryštáckéj stolice, :/
vraťte mi milého,
mého upřimného,
prosím vás velice!

/: Sami ste si vzali,
co sa vám líbilo, :/
a mně zbraňujete,
dovolit nechcete,
co by mňa těšilo.

/: Dybych já věděla,
gde budu nevěstú, :/
/: chodila bych si tam :/
umetati cestu.

/: Umetala bych ju,
aby byla hladká, :/
/: by mňa milovala :/

Honzičkova matka. (71, s. 113)

Ukázka lydické tóniny ve valašské lidové písni (z Dol. Bečvy):

A co to tam píská

The image shows a musical score for the song 'A co to tam píská'. It is written in a treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 2/4 time signature. The melody consists of a first phrase of four notes (D4, E4, F#4, G4) and a second phrase of eight notes (D4, E4, F#4, G4, A4, B4, A4, G4). Dynamics are indicated as *p* (piano) for the first and third phrases, and *mf* (mezzo-forte) for the second phrase. The lyrics are: 'A co to tam pí - ská, v tej na - šej ja-vo - ri - ně, v tej na - šej ja-vo - ri - ně?'.

/: A co to tam píská, :/

/: v tej našej javorině? :/

/: Pase synek ovce, :/

/: ja na zelenej lúce. :/

/: Přišel naň myslivec, :/

/: postřelil jeho srce. :/

/: Čemu sa nebránil, :/

/: dyž měl obušek v ruce. :/ (73, s. 11)

Ukázka valašské kvarty (z Viganic u Rožnova):

Otvíraj, maměnko

p *mf* *p* *p*

O-tví-raj, ma - měn-ko, o - tví-raj dvúr, ve-de-me ti ze-ťa, bu-de tvůj.

Otvíraj, maměnko, otvíraj dvúr,
vedeme ti zeť'a, bude tvůj.

Vedeme ti zeť'a šikovného,
přijmi ho, maměnko, za svého. (73, s. 39)

Ukázka valašské septimy (z Valašského Meziříčí, Krásna):

Dva kapuni

Dva ka pu-ni, dva ka pu-ni, dva ka-pu-ni v stodo-le mla-ti - ju, hej, ko-le-da.

/: Dva kapuni,¹ :/ dva kapuni v stodole mlatiju, hej, koleda.

/: Kohut věje, :/ kohut věje, kura se mu směje, hej, koleda!

/: A kuň pali, :/ a kuň pali, kobyła ho chvali, hej, koleda!

/: Huserlata, :/ huserlata, křidlama třepeta, hej, koleda! (72, s. 5)

¹ kohout

Otázka vyjádřená melodií valašské písně (z Jasenky u Vsetína):

Kady k vám?

The image shows a musical score for the song 'Kady k vám?'. It consists of two staves of music in a 2/4 time signature, with a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the first four measures of the melody, and the second staff contains the next four measures, starting with a measure number '5' above the first note. The lyrics are: 'Ka - dy k vám, ka - dy k vám, ka - dy k vám cho-díť mám? O-kna ma - lé má - te, dvér-ka za - tý-ká - te.' There are slurs over the first four notes of each staff, and a triplet of eighth notes under the last three notes of the second staff.

Ka - dy k vám, ka - dy k vám, ka - dy k vám

5
cho-díť mám? O-kna ma - lé má - te, dvér-ka za - tý-ká - te.

Kady k vám, kady k vám, kady k vám chodit' mám?

Okna malé máte, dvéřka zatýkáte.

Obejdi, synečku, obejdi do kola,
tam sa ti otevřú dvéřčka do dvora.

Dvéřčka do dvora, dveri do světničky.

nedávaj, děvečko, ledakom hubičky! (72, s. 90)

Povzdech vyjádřený melodikou a dynamikou ve valašské písni (z Trojanovic u Frenštátu):

Ach, Bože, muj Bože

p Ach, Bo - že, muj Bo - že, *mf* eš - če jed - nuc Bo - že,

f gdo mě ně - vy - cho - val, *mf* gdo mě ně - vy - cho - val, gdo mě ně - vy - val,

p ten mi roz - ka - zu - je. *p* Ten, gdo mě vy - cho - val, v čer - nej ze - mi le - ži,

p ten, gdo mě vy - cho - val, *mf* v čer - nej ze - mi le - ži; a ta mo - ja mla - dost',

mf a ta mo - ja mla - dost', *p* a ta mo - ja mla - dost' do - lu vo - du bě - ži.

Ach, Bože, muj Bože, ešče jednuc Bože,
gdo mě něvychoval, gdo mě něvychoval,
gdo mě něvychoval, ten mi rozkazuje.

Ten, gdo mě vychoval, v černej zemi leži;
a ta moja mladost', a ta moja mladost',
a ta moja mladost' dolu vodu běži. (71, s. 27)

Pasácká píseň z Valašska (z Rožnova pod Radhoštěm):

Rožnove, Rožnove

The image shows a musical score for the song 'Rožnove, Rožnove'. It consists of two staves of music in G major. The first staff starts in 3/4 time and changes to 2/4 time after a double bar line. The second staff starts in 3/4 time and ends with a double bar line. The lyrics are written below the notes, with some words underlined. There are triplets indicated by a '3' above the notes.

Rož-no - ve, Rož-no - ve, na pěk-nej ro - vi - ně, pa - se tam sy - ne - ček,
pa - se tam sy - ne - ček šty - ry vra - ne ko - ně.

Rožnove, Rožnove, na pěknej rovině,
pase tam syneček, pase tam syneček štyry vrané koně.

Štyry koně vrané, pěkně šírované,
a tá jeho milá pachole mu nese.

Nese mu ho, nese. Pro boha živého,
nepovídaj na mňa, sved' to na iného.

Nezvedu, nezvedu, Pámbu by ňa strestál,
a tebja, synečku, gdo by tebja dostál? (38, s. 9)

Milostná píseň z Valašska (z Petřkovic):

Pod naším oknem

Pod na - ším ok - nem ka - li - na, na tej ka - li - ně ma - li - na,
5
pod na - ším ok - nem ka - li - na, na tej ka - li - ně ma - li - na.

Pod naším oknem kalina, na tej kalině malina,
pod naším oknem kalina, na tej kalině malina.

Má milá ju tam trhala,
při tom žalostně plakala.

I přiletěl k ní z hůry pták:
proč si, má milá, smutná tak?

Proč bych já smutná nebyla,
dyž sem milého stratila. (38, s. 13)

Valašská píseň hodová z kategorie *zpěv u muziky* (z Kunovic):

Hody, naše hody

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and common time (C). The first staff contains the first two measures of the melody. The second staff contains the next two measures, starting with a triplet of eighth notes. The lyrics are written below the notes.

Ho - dy, na - še ho - dy, na - dě - la - ly ško - dy,
Ja - níč - ka za - bi - ly, ho - di - ly do vo - dy.

Hody, naše hody, nadělaly škody,
Janíčka zabily, hodily do vody.

Hody, milé hody, už sem dohodoval,
už sem čtyry noci doma nenocoval.

Doma nenocoval, koně nepucoval,
hody, milé hody, už sem dohodoval. (38, s. 64)

Špásovná píseň z Valašska (z Prostř. Bečvy z Kněhyně):

Má děvča kolovrátek

Musical score for the song "Má děvča kolovrátek". The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of two staves of music. The first staff contains the first four measures of the melody, and the second staff contains the next four measures. The lyrics are written below the notes.

Má děv - ča ko - lo - vrá - tek, má děv - ča ko - lo - vrat,
ne - u - mí ho na - šte - mo - vať, ne - chce mu dob - ře přast'.

Má děvča kolovrátek, má děvča kolovrat,
neumí ho naštemovať, nechce mu dobře přast'.
Nestúpaj do pohanky, nestúpaj do žita,
lepší je ta malá ženka než je tá veliká.

Malá ženka neublíží, dyž přídu opilý,
a ta velká bije, mele, ožhralého přes kyty. (38, s. 73)

Koleda z Valašska (ze Zubřího):

Vánoce, vánoce

The image shows a musical score for the song 'Vánoce, vánoce'. It consists of two staves of music in G major (one sharp) and 3/4 time. The first staff contains the first four measures of the melody, with lyrics 'Vá - no - ce, vá - no - ce, sko - ro - ji bu - dé - te,'. The second staff starts at measure 5 and contains the next four measures, with lyrics 'jed - nym ku ra - dos - ti, dru - hým ku lí - tos - ti svým ča - sem při - dé - te.'.

Vá - no - ce, vá - no - ce, sko - ro - ji bu - dé - te,

5
jed - nym ku ra - dos - ti, dru - hým ku lí - tos - ti svým ča - sem při - dé - te.

Vánoce, vánoce, skoroji budete,
jednym ku radosti, druhým ku lítosti svým časem přidáte.

Kerá má rodiče, tá g rodičom pujde,
a kerá ich nemá, tá sa túlať bude.

Dycky ně pravila má drahá matička,
že sa budu túlať jak bludná ovečka.

Stěžovala by si tej svojí sestřičce,
ale už to néni, tajak svéj matičce.

Stěžovala by si svému bratříčkovi,
ale už to néni, tajak tatíčkovi. (38, s. 79)

Píseň k dětské hře z Valašska (ze Zašové):

Hrály byzme na konopky

The image shows a musical score for a song. It consists of two staves of music in 4/8 time. The first staff has four measures of music with the lyrics: 'Hrá - ly bys - me na ko - nop - ky, dy - by by - ly vě - čí snop - ky,'. The second staff starts with a measure rest (marked with a '5' above the staff), followed by three measures of music with the lyrics: 'má - lo nás, má - lo nás, pod' Jo - sef - ku me - zi nás.' The music is written in a simple, folk-like style with quarter and eighth notes.

Hrály bysme na konopky, dyby byly věčí snopky,
málo nás, málo nás, pod' Jozefku mezi nás. (38, s. 95)

Taneční píseň z Valašska (z Meziříčska a Rožnovska):

Štýry koně

The image shows a musical score for the song 'Štýry koně'. It consists of two staves of music in G major. The first staff is in 2/4 time and contains the first three measures of the melody. The second staff is in 3/4 time and contains the next four measures. The lyrics are written below the notes. Dynamic markings include *mf*, *p*, and *f*. There are also slurs and hairpins indicating phrasing and volume changes.

Šty - ry ko - ně ve dvo - ře, ho - ja, ho - ja, šty - ry ko - ně ve dvo - ře,
5 žá - dný ni - ma ne - o - ře, re - ce - pi - sa kri - no - lí - na.

Štýry koně ve dvoře, hoja, hoja,
štýry koně ve dvoře,
žádný nima neoře, recepisa...

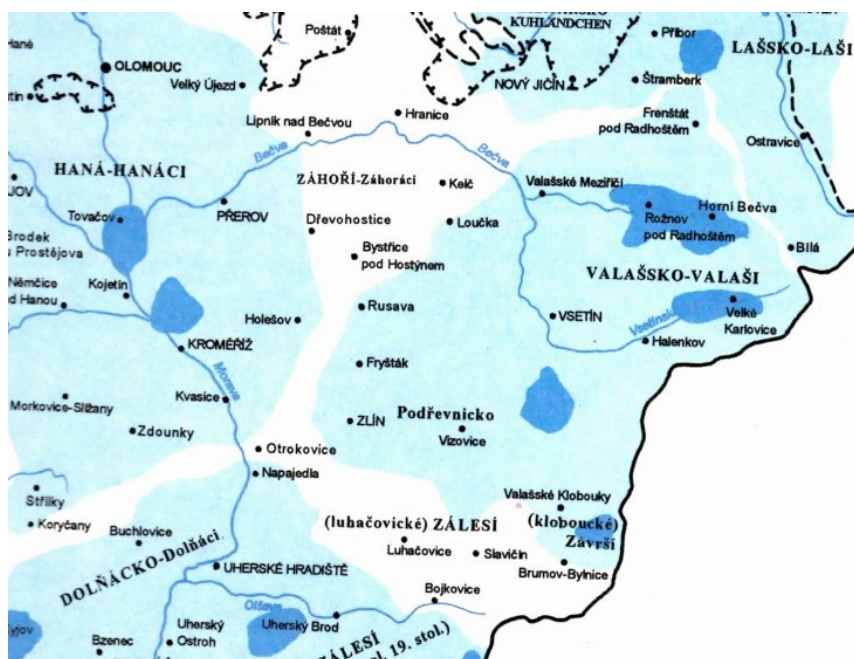
Oře nima syneček, hoja, hoja,
oře nima syneček,
červený jak hřebíček...

Pod', má milá, pod' ke mně, hoja, hoja,
pod', má milá, pod' ke mně,
povím já ti, co je mně...

Bolí mňa má hlavěnka, hoja, hoja,
bolí mňa má hlavěnka,
pobila mňa maměnka...

Pobila mňa pro tebe, hoja, hoja,
pobila mňa pro tebe,
nedajú ně chtět' tebe... (73, s. 106)

Příloha 2: Obrazová příloha

Mapa národopisného regionu Valašsko

(6)

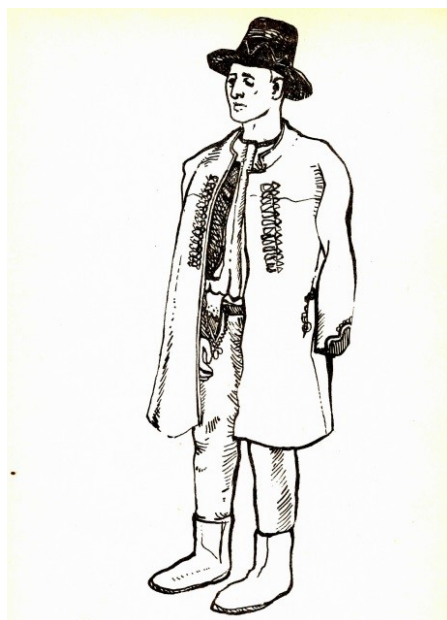
Valašská muzika Pelárova (*Národopisná výstava Českoslovanská, Praha 1895*)

(91)

Žena ve valašském kroji (kresba)

(45)

Muž ve valašském kroji (kresba)

(45)

Dívka ve valašském kroji (fotografie)

(23)

Muž ve valašském kroji (fotografie)

(22)

Masopustní průvod z Valašskokloboucka

(92)

Svatební dvojice na Valašsku (1901)

(91)

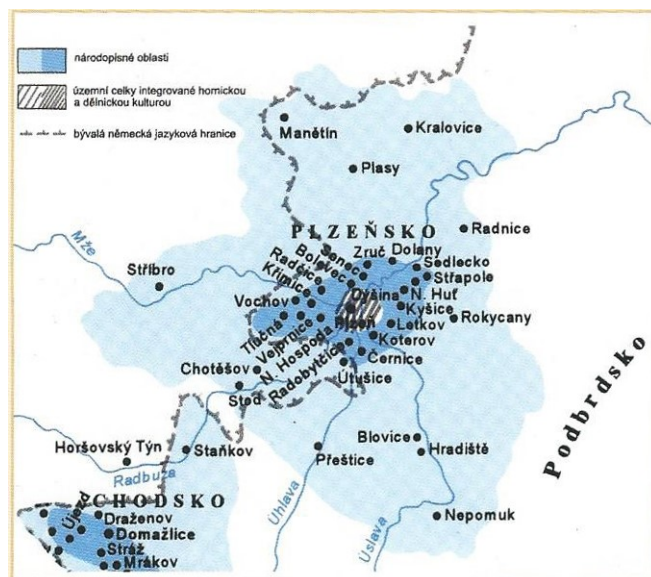
Valašská osada (*Národopisná výstava československá, Praha 1985*)

(91)

Muži ve valašském kroji

(91)

Mapa národopisného regionu Plzeňsko

(6)

Malá selská muzika Františka Kestlera na Plzeňsku (1918)

(106, s. 23)

Plzeňské dudácké trio (1931)

(106, s. 23)

Masopust na Plzeňsku

(106, s. 58)

Muž a ženy v plzeňském kroji

(106, s. 148)

Plzeňská svatba

(105, s. 59)